

PROFESSIONALITZACIÓ DEL FUTBOL FEMENÍ A ESPANYA (PROJECTE DE RECERCA)

Curs 2022-23

Realitzat per: Laura Martínez Escolà

Professor: Jesús Fortuño Godes

Data lliurament: 16/05/2023

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport

C/ Císter, 34

08022, Barcelona

www.blanquerna.edu

*Dotem-les de les millors condicions
perquè s'hi puguin dedicar.*

[Dra. Dolors Ribalta Alcalde,
pròleg de Dones de Futbol. Arroyo 2022]

AGRAÏMENTS

Als meus pares que m'han fet costat des del primer moment amb la meva elecció i que han fet tot el possible perquè els moments complicats ho fossin una mica menys. Per ser-hi sempre -respectant el meu espai i ritme- i per confiar en mi, inclús quan no estava del tot convençuda.

També, al professorat del grau que m'han ajudat sempre que ho he necessitat. Al tutor d'aquest especial projecte per estar pendent de mi des del primer moment, resolent tots els dubtes que m'han anat sorgint i facilitant-me tot allò que ha pensat que em podia ser d'interès.

Per acabar, a tothom amb qui he coincidit al llarg d'aquests quatre anys i a les persones que, gràcies al seu coneixement i experiència, han portat el seu gra de sorra en cada una de les iniciatives desenvolupades.

RESUM

Aquest Treball de Fi de Grau (TFG) és un projecte de recerca, tutoritzat pel professor Jesús Fortuño Godes i que té com a títol "Professionalització del futbol femení a Espanya". Es tracta d'un anàlisi detallat sobre l'evolució del futbol femení a Espanya, amb l'objectiu principal d'analitzar-ne la situació present i identificar les línies de futur.

Amb aquesta iniciativa el que es busca és observar cada una de les variables presents en el futbol femení, posant-ho en context amb la societat, per tal d'identificar què cal millorar i quina direcció s'ha d'adoptar per a continuar progressant.

Paraules clau: recerca, professionalització, jugadores, clubs, mitjans de comunicació, afició, selecció, salari, inversió.

RESUMEN

Este Trabajo de Fin de Grado (TFG) es un proyecto de investigación, tutorizado por el profesor Jesús Fortuño Godes y que tiene como título "Profesionalización del fútbol femenino en España". Se trata de un análisis detallado sobre la evolución del fútbol femenino en España, con el objetivo principal de analizar la situación presente e identificar las líneas de futuro.

Con esta iniciativa lo que se busca es observar cada una de las variables presentes en el fútbol femenino, poniéndolo en contexto con la sociedad, para identificar qué se necesita mejorar y qué dirección debe adoptarse para continuar progresando.

Palabras clave: investigación, profesionalización, jugadoras, clubs, medios de comunicación, afición, selección, salario, inversión.

ABSTRACT

This Final Degree Project is a research project, tutored by Professor Jesús Fortuño Godes and entitled "Professionalization of women's football in Spain". This is a detailed analysis of the evolution of women's football in Spain, with the main objective of analysing the present situation and identifying the lines for the future.

The aim of this initiative is to observe each of the variables present in women's football, putting it in context with society, in order to identify what needs to be improved and what direction needs to be taken to continue progressing.

Keywords: research, professionalization, players, clubs, media, fans, national team, salary, investment.

TAULA DE CONTINGUTS

1.1. Justificació i motivacions personals	9
1.2. Contextualització.....	10
1.2.1. Llicències	10
1.2.2. Valor comercial.....	10
1.2.3. Conveni Col·lectiu	10
1.2.4. Igualtat.....	11
1.2.5. Escàndols sexuals	11
1.2.6. Empoderament de la dona.....	11
2. ELABORACIÓ DEL CONTEXT TEÒRIC I CONCEPTUAL.....	13
2.1. Estat de la qüestió	13
2.1.1. Situació a Espanya.....	14
2.2. Marc teòric.....	15
2.3. Evolució històrica.....	19
2.4. Definició dels objectius principals i secundaris	28
2.5. Relació amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible	28
3. DISSENY METODOLÒGIC	30
3.1. Objectius del treball de camp.....	30
3.3. Mostra	33
3.4. Definició de la intervenció	34
3.5. Instruments.....	36
3.6. Aspectes ètics	37
4. RESULTATS.....	39
4.1. Discussió dels resultats.....	39
4.1.1. Qüestionari	39
4.1.2. Entrevistes.....	47
4.1.3. Anàlisi conjunt del qüestionari i les entrevistes	49
4.2. Aplicació pràctica.....	51
4.3. Limitacions de l'estudi i línies futures	52
5. DISCUSSIÓ	55
5.1. Dimensió econòmica.....	55
5.2. Dimensió social.....	56
5.3. Mitjans de comunicació.....	59
5.4. Patrocini	61
5.5. Arbitratge	62
5.6. conflicte jugadores - selecció.....	64
5.7. Futbolistes	68
5.8. Canvi de tendència.....	70
6. CONCLUSIONS	73
7. FONTS D'INFORMACIÓ.....	78
8. ANNEXOS	83
8.1. Qüestionari.....	83

8.1.1. Enunciats.....	83
8.1.2. Taules de resultats.....	92
8.2. Entrevistes.....	93
8.2.1. Laura Ràfols.....	93
8.2.2. Paula Garrido i Carlita Sanchez.....	94
8.2.3. Olga García Pérez.....	96
8.2.4. Rut Vilar.....	97
8.2.5. Maria Teixidor.....	99
8.2.6. Marta Cubí.....	102
8.2.7. Ferran Cabello.....	102
8.3. Taula rodona.....	103

ÍNDEX DE TAULES

Taula 1. Patrocinadors LaLiga. LaLiga.....	17
Taula 2. Nombre de llicències d'esports d'equip femenins a Espanya. Article 'La Lliga Espanyola Femenina i l'Impuls cap a la Professionalització'.....	27
Taula 3. Objectius del treball de camp (entrevistes).....	30
Taula 4. Objectius del treball de camp (altres instruments).....	31
Taula 5. Variables i indicadors.....	32
Taula 6. Mostra i instruments utilitzats.....	34
Taula 7. Definició de la intervenció (qüestionari).....	34
Taula 8. Definició de la intervenció (entrevistes).....	35
Taula 9. Matèries Grau Universitari.....	40
Taula 10. Matèries Màster.....	41
Taula 11. Nivell d'estudis en funció de la categoria.....	41
<i>Taula 12. Ocupació laboral (més enllà del futbol) en funció de la categoria.....</i>	<i>41</i>
<i>Taula 13. Relació entre l'edat d'iniciació en el futbol amb nivell de pràctica d'altres esports.....</i>	<i>43</i>
Taula 14. Període sense jugar a futbol per categories.....	44
Taula 16. En quina categoria l'equip deixa de ser mixt (mitjana)?.....	45
Taula 17. Ambient a l'equip en funció de la categoria.....	45
Taula 18. País i data de naixement.....	92
Taula 19. Nivell d'estudis en funció del país de naixement.....	92
Taula 20. Edat i equip inici pràctica futbol.....	92
Taula 21. Entrevista Laura Ràfols.....	93
Taula 22. Entrevista Paula Garrido i Carlita Sanchez.....	94
Taula 23. Entrevista Olga García Pérez.....	96
Taula 24. Entrevista Rut Vilar.....	97
Taula 25. Entrevista Maria Teixidor.....	99
Taula 26. Marta Cubí.....	102
Taula 27. Ferran Cabello.....	102
Taula 28. Objectiu taula rodona futbol femení.....	103
Taula 29. Definició de la intervenció (taula rodona futbol femení).....	103
Taula 30. Taula rodona futbol femení.....	104

ÍNDEX DE FIGURES

Figura 1. Repartiment subvencions CSD clubs màxima categoria futbol femení espanyol. 2Playbook.	26
Figura 2. Nombre de llicències esportives de dones de la Federació Espanyola de Futbol (2014-2021). Statista 2023.	27
Figura 3. Categoria equip actual (gràfica).	39
Figura 4. Nivell d'estudis més elevat (gràfica).	40
Figura 5. Etapa pràctica d'un altre esport. Respostes Google Forms.	42
Figura 6. Esports (resposta afirmativa Figura 5). Respostes Google Forms.	43
Figura 7. Vincle de les jugadores amb el club (gràfica).	46
Figura 8. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	83
Figura 9. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	84
Figura 10. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	85
Figura 11. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	86
Figura 12. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	87
Figura 13. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	88
Figura 14. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	88
Figura 15. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	89
Figura 16. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	90
Figura 17. Qüestionari futbol femení (Google Forms).	91

1. INTRODUCCIÓ

1.1. Justificació i motivacions personals

Amb aquest *Treball de fi de grau* el que busco és seguir de ben a prop la professionalització del futbol femení a Espanya, perquè és un camí que tot just comença i, que si es fa bé, pot tenir un impacte molt positiu per a la societat.

Si bé és cert que he decidit centrar-me en la realitat futbolística en l'àmbit estatal, en l'apartat de *Discussió* he trobat enriquidor poder-ho comparar amb la situació actual d'altres països.

Durant aquest projecte m'agradaria analitzar el futbol femení a Espanya -passat, present i cap a on pot anar en el futur- i poder-ho comparar amb els països capdavanters en aquest sector.

Amb aquesta comparativa el que busco és entendre la situació actual del futbol femení a nivell estatal -per començar a intuir cap a on tendirà en el futur- i detectar què s'està fent en altres països que es podria aplicar a Espanya per contribuir al desenvolupament.

Penso que el futbol femení està en un moment en què està experimentant canvis molt importants però encara n'han de venir molts més, probablement.

Des de la perspectiva de la gestió esportiva pot ser molt interessant seguir aquesta trajectòria i detectar què cal fer per seguir endavant.

Considero que és molt positiu que hi hagi clubs i altres ens organitzatius que estiguin fent una aposta important per al futbol femení però la situació necessita que molts més agents s'hi sumin.

Des de fa uns quants anys segueixo, en especial, el món del futbol i l'evolució que està experimentant el femení.

Ara que ja sóc a la recta final del grau universitari de *Gestió esportiva* crec que tinc una sèrie de recursos per seguir aquesta actualitat amb una mirada crítica i capaç de detectar allò que no acaba de funcionar o que falta per fer.

Pel que fa a la justificació professional comentar que em crida l'atenció treballar en alguna institució del sector esportiu. En aquest sentit, doncs, tenint en compte que el futbol femení té recorregut per davant, ampliar els meus coneixements i aprofundir-hi més em pot obrir portes de cara a estar vinculada a aquest sector en un futur.

1.2. Contextualització

1.2.1. Llicències

A tall d'introducció, comentar que la temporada 2018-19, Espanya (Melús, 2020) comptava amb un total de 65.091 llicències en futbol femení, més del doble de les xifres assolides fa una dècada. La Federació Catalana de Futbol (FCF), gràcies a la iniciativa #Orgullosa, va arribar a les 12.000 llicències, dades que van suposar un rècord històric.

Continuant amb el creixement del futbol femení, comentar que (Iberdrola, 2023) al món hi ha sis països -Regne Unit, França, Alemanya, Països Baixos, Noruega i Suècia- que compten amb més de 100.000 jugadores federades.

1.2.2. Valor comercial

Per tal de continuar posant en context la situació actual del futbol femení, d'acord amb l'informe *The Business Case for Women's Football* (UEFA, 2022), està previst que el valor comercial d'aquest esport es multipliqui per sis durant els pròxims deu anys, arribant als 686 milions d'euros l'any 2033.

LaLiga ha pagat un total de, com a mínim, quaranta-dos milions d'euros per tal de fer-se, durant els pròxims cinc anys, amb els drets i actius comercials i de patrocini d'aquesta lliga¹. També, si LaLiga (Palco23, 2022) acaba obtenint uns ingressos superiors a aquesta xifra, pagarà un cinquanta per cent de més als clubs.

El fet que els ingressos augmentin s'hauria de traduir en una millor gestió per part dels clubs i, conseqüentment, unes millors condicions per a les futbolistes. Voldria especificar que gairebé la meitat d'aquest valor comercial correspondrà a patrocini, amb una aportació de 295 milions d'euros.

Encara en relació amb aquest informe, m'agradaria comentar que, al final de l'any 2021, el futbol femení comptava amb un total de 144 milions d'aficionats (57 milions de manera casual, mentre que es calcula (Palco23, 2022) que el 2033 s'arribaran als 328 milions d'aficionats (129 dels quals seran casuals).

1.2.3. Conveni Col·lectiu

Relacionat amb el paràgraf anterior, indicar que el 31 de juliol de 2020 a l'Estat Espanyol es va signar el Conveni Col·lectiu per a les futbolistes que posen els seus serveis a la disposició dels clubs que integren la primera divisió femenina de futbol; es tracta de la Resolució de 11 de agosto de 2020, de la Dirección General de Trabajo, por la que se

¹ Nom de la competició, pilota oficial i llicència (l'únic que no s'ha quedat són els drets televisius).

registra y publica el Convenio colectivo para las futbolistas que prestan sus servicios en clubes de la primera división femenina de fútbol.

Aquest document legal va ser fruit de l'acord entre l'Asociación de Clubes de Fútbol Femenino (ACFF)² i els sindicats. Comentar, també, que l'ACFF va néixer l'any 2015 (ACFF, 2022) amb la finalitat d'impulsar, desenvolupar, organitzar i fomentar aquelles iniciatives que ajudin al progrés i difusió del futbol femení. També, representa i vetlla pels interessos dels agents que hi estan associats.

1.2.4. Igualtat

Pel que fa a la igualtat entre homes i dones en el futbol, voldria compartir que, el mes de juny del 2022 (Riera, 2022), es va arribar a un acord històric i que tindrà una durada de cinc anys. Aquest pacte implica una igualació dels percentatges de les primes que reben els jugadors i les jugadores de la selecció de futbol espanyol. Endemés, aquest pacte també implica una regularització i millora de les quantitats percebudes per les futbolistes en concepte de drets d'imatge. Ara bé, aquest compromís no es tradueix en el fet que (Cadena SER, 2022) jugadors i jugadores cobrin el mateix.

1.2.5. Escàndols sexuals

Si bé és cert que en els darrers anys (Trujillo, 2021) el futbol femení està avançant de manera important per a deixar enrere la convicció que el futbol és un esport només per a homes, també van sortir a la llum escàndols sexuals. Els poders judicials de la Federació Internacional de Futbol Associació (FIFA) van haver d'obrir una investigació arran de les denúncies fetes per part d'unes jugadores de la selecció dels EUA. Aquestes futbolistes - Sinead Farrelly i Mana Shim- van fer públiques les amenaces i abusos sexuals de Paul Riley -entrenador estatunidenc-, fets que van comportar la seva destitució.

Aquest no va ser l'únic cas, ja que un altre entrenador del mateix país -Richie Burke- va ser acusat d'haver forjat un hàbitat masculista i abusi dins del vestidor, motiu pel qual va ser destituït.

Aquests successos van resultar ser el punt de partida d'una campanya -la coneguda com el #MeToo- en el futbol femení i que va servir per destapar casos similars en altres països.

1.2.6. Empoderament de la dona

Per tancar aquest apartat de contextualització, m'agradaria parlar, malgrat que sigui breument, sobre el rol que està tenint el futbol femení en el procés d'empoderament de la

² Puntualitzar que aquesta associació estava en representació de les empreses del sector.

dona. El creixement tan pronunciat que està experimentant el futbol femení (MUNDODEPORTIVO, 2020) està sent possible gràcies als mitjans de comunicació (major visibilitat i exposició), suport per part de les institucions, empreses que hi creuen, interès mostrat per part de la societat i l'eliminació dels prejudicis que envolten aquest esport.

Gràcies al rol de tots els agents que estan apostant per al futbol femení, les jugadores s'estan convertint en el centre d'atenció i, conseqüentment, el seu estil de vida, objectius i perspectiva de futur s'han vist modificats; han deixat de ser noies que jugaven a futbol com a hobby per convertir-se en una professió³.

S'ha de tenir present que les dones sempre han partit en situacions de desavantatge, fruit de les barreres estructurals de gènere, però sempre han aconseguit superar les dificultats.

Relacionat amb el procés d'empoderament de la dona, m'agradaria posar de manifest que (Mateos, 2023) només un 24,5% dels càrrecs de les comissions delegades i juntes directives de les federacions pertanyen a dones i només dues són les presidentes d'un club de LaLiga.

Els llocs de poder de les empreses, en línies generals, estan ocupats per homes i, malauradament, el sector esportiu no se'n queda al marge. En aquest sentit, doncs, el desequilibri més pronunciat en termes de direcció a escala nacional es produeix en les federacions perquè, de les seixanta-cinc que hi ha, només un 3% estan presidides per una dona.

L'any 2014 i amb la idea de revertir aquesta tendència, el Consejo Superior de Deportes (CSD) va activar una normativa que establia que les federacions representades en un 33% per dones tindrien accés a subvencions. Aquesta dada s'ha situat en un 40%, ja que els ens federatius estan permetent a les dones figurar en l'organigrama, però no acostuma a ser en el primer rang executiu.

Centrant-nos en la Finetwork Liga F, comentar que només una dona presideix un dels clubs de la primera divisió espanyola de futbol femení⁴ i que Beatriz Álvarez és, des del maig del 2022, la presidenta d'aquesta competició; situació que reflecteix clarament que molts pocs llocs de responsabilitat estan assignats a dones.

³ En relació amb aquest aspecte, comentar que (MUNDODEPORTIVO, 2020) una enquesta realitzada l'any 2019 recollia que les noies, per primer cop, havien expressat la voluntat de ser futbolistes quan se'ls va preguntar sobre què volien ser de grans. Per tant, viure del futbol ha deixat de ser una utopia per a convertir-se en una realitat.

⁴ Manuela Romero Landa és la presidenta de l'Sporting Club de Huelva.

2. ELABORACIÓ DEL CONTEXT TEÒRIC I CONCEPTUAL

2.1. Estat de la qüestió

A manera d'introducció, comentar que un esport es considera professional (Enciclopedia Concepto, 2023) quan es tracta d'un ofici per a les persones que s'hi dediquen. Per tant, es cataloga d'esportista professional a qui destinen una part important del seu temps i energia a l'esport amb el qual participen en competicions.

La professionalització d'un esport es tradueix amb un augment de la intensitat i del nivell d'entrenament dels atletes, acord amb el nivell de competitivitat existent en les diferents modalitats esportives.

Quan parlem de professionalització, els mitjans de comunicació van tenir un paper clau gràcies a l'àmplia difusió que van fer de molts esports, juntament amb un major temps dedicat a l'oci. Ara bé, la popularitat de cada una de les disciplines esportives varia en funció de les diferents cultures.

Respecte a la professionalització del futbol femení, comentar que la FIFA es va fixar com a objectiu accelerar la professionalització d'aquest esport, en els terrenys de joc i més enllà. Per fer-ho, va crear un equip -anomenat Professionalització- que vetlla, conjuntament amb les federacions que formen part d'aquest organisme, perquè els clubs i lligues creixin de manera forta i sostenible. Fruit de la investigació i l'anàlisi duta a terme per part de la FIFA, aquest organisme esportiu facilita una sèrie d'eines (dos documents publicats) que serveixen com a suport per a la presa de decisions relacionades amb el desenvolupament i professionalització del futbol femení.

El primer document (FIFA, 2022) publicat després de la mencionada anàlisi, és un manual que té com a finalitat ajudar als clubs que compten amb una secció de futbol femení a incrementar el nombre de llicències assignades. Amb aquesta iniciativa el que es vol és afavorir el progrés de les jugadores i augmentar el nivell dels clubs a escala mundial.

El segon sumari (FIFA, 2022) es tracta d'un estudi exhaustiu que abasta qüestions esportives, financeres, de les futbolistes i interacció amb l'afició. La idea és que tots els clubs tinguin aquest manual com a instrument pedagògic i de referència perquè qui prengui les decisions ho pugui fer basant-se en exemples de bones pràctiques. Endemés, aquest recurs també és una manera de proporcionar als clubs solucions relacionades amb els ítems mencionats a l'inici d'aquest paràgraf.

Per acabar, exposar que els elements clau (Sánchez-Santos i Sánchez-Gabarre, 2022) que s'han identificat quant a la professionalització d'un esport són l'assistència als estadis, l'espai que els mitjans de comunicació destinen a cobrir l'actualitat del futbol femení, presència i rol dels patrocinadors i els recursos econòmics proporcionats per part de l'administració pública.

2.1.1. Situació a Espanya

Centrant-nos en el cas d'Espanya, voldria indicar que la professionalització del futbol femení va estretament lligada a les adequacions efectuades en el marc regulador de l'esport i la capacitat que té aquest esport de generar ingressos.

Quant als antecedents del marc legislatiu vigent, indicar que el Real Decreto 1006/1985, de 26 de junio, por el que se regula la relación laboral especial de los deportistas profesionales va ser un obstacle per a moltes lligues femenines perquè establia que la pràctica esportiva en una entitat esportiva havia de ser remunerada.

Així mateix, si bé és cert que el futbol femení ja fa uns anys que estava capacitat per convertir-se en professional, aquest canvi no s'havia pogut donar pels requisits i condicions que es recullen en la Ley 10/1990, de 15 de octubre, del Deporte, ja que aquesta legislació el que fixava era que només podia haver-hi una lliga professional per a cada esport (en futbol, per exemple, ja hi havia la lliga masculina com a professional).

Amb la Ley 39/2022, de 30 de diciembre, del Deporte es deroga la Ley 10/1990. Fruit del nou marc normatiu, la temporada actual (2022-23) ha estat catalogada pel CSD com a professional i, conseqüentment, ha passat a ser la primera lliga femenina en ser considerada com a tal, i sent una passa rellevant en el llarg recorregut cap a la igualtat de gènere en l'esport. Aquesta nova distinció anava associada a la creació d'un nou organisme encarregat de comercialitzar els drets audiovisuals i gestionar els ingressos d'aquesta competició, procés que es va acabar traduint en un pacte de col·laboració entre la RFEF -encara que va deixar de ser l'organitzadora d'aquesta competició- i la lliga professional.

La professionalització de la primera divisió espanyola de futbol femení haurà d'anar lligada a una major visibilitat i impacte d'aquest campionat, des del suport de l'afició al patrocini d'algunes empreses. En conseqüència, els clubs tindran la possibilitat d'incorporar a l'equip jugadores de talla mundial, mentre que les marques es comprometran més en concepte de patrocini i l'exposició mediàtica augmentarà.

Més enllà del que s'ha exposat fins ara, en termes econòmics, és indispensable tenir en compte la viabilitat econòmica i la sostenibilitat d'aquesta lliga de cara al futur, que dependrà de la capacitat d'aquest torneig de generar ingressos.

Per tancar aquest punt, m'agradaria exposar que (Sánchez-Santos i Sánchez-Gabarre, 2022) el primer Conveni Col·lectiu⁵ -com s'ha avançat en el punt Contextualització d'aquest treball- va ser el un pas molt important en direcció a la professionalització del futbol femení. Si bé és cert que aquesta primera acció va resultar ser clau, la realitat és que la situació que viu l'esport femení encara està molt allunyada de la dels esports practicats per homes. Estretament lligat a la professionalització, indicar que si la tendència dels imports dels contractes es manté a l'alça, aquesta tendència hauria de permetre a les esportistes dedicar-se únicament al futbol. Alhora, aquesta dinàmica hauria de servir perquè altres esports es fixin el futbol com a referent per tal de continuar evolucionant.

Voldria afegir, també, que des de fa anys hi ha moltes lligues que no estan dins de la categoria de professionals, però que la relació contractual entre les esportistes i els clubs és professional.

2.2. Marc teòric

Abans d'endinsar-me en aquest apartat -i a mode de contextualització-, comentar (LaLiga, 2022) que la Liga Nacional de Fútbol Profesional (LFP) és una associació esportiva privada constituïda per les societats anònimes esportives i clubs de la Primera i Segona Divisió. Aquests participen en les competicions de futbol oficials catalogades com a professionals i que siguin estatals.

LaLiga té personalitat jurídica pròpia i autonomia pel que fa a l'organització interna i funcionament, tot i que s'ha de posar d'acord amb la Real Federación Española de Fútbol (RFEF).

Voldria aclarir que, inicialment, la Primera Femenina estava sota el paraigua de la RFEF però quan es va convertir en professional va passar a dependre de LaLiga, que és qui regula les competicions de futbol professionals.

Previ a centrar-nos pròpiament en la primera divisió de futbol femení espanyola, dir que més enllà d'aquesta divisió, el futbol espanyol (Expósito, 2022) compta amb tres

⁵ Signat el 31 de juliol de 2020 i publicat al BOE el 15 d'agost del mateix any.

categories no professionals -motiu pel qual són gestionades per la RFEF-, que són la 1a Divisió RFEF femenina, 2a Divisió RFEF femenina i Primera Nacional femenina.

La 1a Divisió RFEF femenina està integrada per setze equips (abans n'eren dotze). La 2a Divisió RFEF femenina té un total de trenta-dos equips, distribuïts en dos grups (Nord i Sud). Els conjunts que es trobin entre la segona i la cinquena posició dels seus respectius grups ascendeixen a la 1a Divisió RFEF. En últim lloc, la Primera Nacional femenina està formada per noranta-sis equips repartits en sis grups de setze.

La primera divisió de futbol femení espanyola (Hidalgo, 2022) -amb la Beatriz Álvarez Mesa com a presidenta-, està constituïda pels setze millors equips de futbol femení d'Espanya⁶ (LaLiga, 2022), jugant un total de trenta jornades -anada i tornada contra tots els equips- i s'ha posat en marxa aquesta temporada (2022-23). Els equips que ocupin les tres primeres posicions de la classificació disputaran competicions de la Union of European Football Associations (UEFA) i, per contra, els dos últims baixaran a la Primera Federación⁷. Actualment, a la lliga de futbol femení espanyola encara hi ha un 22% dels equips que hi competeixen que no formen part d'un equip masculí i alguns es troben amb més dificultats per sobreviure. Actualment, els cinc clubs independents són (Griñán, 2022) el Llevant Les Planes, Alhama, Madrid CFF, Sporting de Huelva i UD Granadilla Tenerife.

Vinculat als paràgrafs anteriors, quant a les lligues de futbol femení amb un major pes en l'escenari internacional comentar que, d'acord amb els seus respectius pressupostos, la Primera Iberdrola⁸ es troba entre les cinc lligues principals (2Playbook, 2021). En aquesta classificació⁹ trobem, en primer lloc, la Barclays FA Women's Super League (WSL), seguida de la Toppserien (Noruega) i la Primera Iberdrola.

La WSL (Primera Divisió femenina d'Anglaterra) es troba en aquesta posició capdavantera a nivell europeu perquè hi ha la majoria dels equips de la Premier League, situació que li permet assolir un pressupost de 996.000 dòlars (813.461 €).

⁶ Alhama CF EIPozo, Athletic Club, Atlético de Madrid, Deportivo Alavés, FC Barcelona, FC Levante Las Planas, Levante UD, Madrid CFF, R. Betis Féminas, Real Madrid CF, Real Sociedad, Sevilla FC, Sporting Club de Huelva, UDG Tenerife, VCF Femenino, Villarreal CF.

⁷ Segona Divisió del Futbol Femení Espanyola.

⁸ En aquesta temporada 2022-23 es coneix com LaLiga Liga F.

⁹ Dades recollides en el primer informe que la FIFA elabora sobre les competicions i clubs femenins però que no incorpora les dels Estats Units.

Ara bé, en el context internacional la lliga japonesa i la xinesa encara es troben a una distància molt important, amb uns pressupostos de 1,65 milions de dòlars (1,35 milions d'euros) i 1,1 milions de dòlars (898.401 €), respectivament.

Com a petit apunt, i per tancar el tema d'algunes de les principals lligues, dir que la lliga noruega compta amb un pressupost de 869.000 dòlars (710.770 €), mentre que l'espanyola amb un total de 628.000 dòlars (513.000 €).

D'altra part, pel que fa als patrocinadors indicar que LaLiga F (Palco23, 2022) va establir un acord amb Finetwork per passar a denominar-se Finetwork Liga F; nou nom a partir d'aquesta temporada i fins a la 2025-26, que se suma al patrocinador (Menché, 2022) de Puma, que proporciona les pilotes de la primera divisió de futbol femení espanyola. Aquesta aliança el que busca és adoptar una sèrie de mesures per donar una major visibilitat al futbol femení a Espanya per, sobretot, fer créixer els seguidors de la comunitat virtual.

Els contractes de patrocini d'aquesta vigent temporada (2022-2023) han crescut un 11,3% respecte de la campanya anterior (la 2021-2028); increment que es tradueix en 168 acords amb 141 marques, segons les dades recollides per part de Strock Consulting (2022). Aquests acords (López-Egea, 2022) es desglossen, entre d'altres, en patrocinadors tècnics (Hummel i Joma ocupen les primeres posicions, amb tres acords cada marca); alimentació; serveis públics i privats; bancs; sector d'automòbils i concessionaris.

Voldria indicar, també, que (López-Egea, 2022) la Unión Deportiva Granadilla Tenerife, amb un total de vint-i-quatre acords, és l'equip amb un major nombre de pactes de patrocini, seguit l'Sporting Club de Huelva (divuit acords) i, en tercera posició, el Real Betis Féminas (disset acords). Com a observació, dir que els equips que ocupen les dues primeres posicions d'aquesta classificació són clubs independents.

Per tancar aquest punt, la distribució de patrocinadors es presenta a la taula següent:

Taula 1. Patrocinadors LaLiga. LaLiga.

Patrocinador principal	Patrocinador global	Patrocinador local	Marca associada
Santander	Puma EA Sports Mahou BKT Sorare TVM Socios.com Golazos	El Corte Inglés Panini Burger King vivo Allianz Marqués del Atrio Nissan Cabreiroá	Microsoft

Comentar que (Cinco Días, 2022) aquesta temporada (2022-23) és l'última en què el Banco Santander serà el patrocinador principal de LaLiga, posant de manifest que ha arribat el moment de buscar altres maneres de col·laboració. El Banco Santander va començar a patrocinar LaLiga l'any 2016 i, des d'aleshores, es calcula que ha estat aportant 20 milions d'euros cada temporada.

En els últims deu anys, LaLiga ha obtingut un total de quaranta-dos patrocinadors nous, setze dels quals al gener d'aquest any, que li donen 45 milions d'euros. La tàctica d'aquesta institució esportiva s'ha fonamentat en quatre eixos: marques de primera categoria, vincle a llarg termini, elevada activació i alta capacitat d'inversió.

Seguidament, exposar que els equips de la Primera Iberdrola (Izquierdo, 2021) hi estan destinant cada cop més recursos i el pressupost mínim és, d'aproximadament, un milió d'euros. Situat en primera posició hi ha el Futbol Club Barcelona (FCB) -amb un pressupost de 7,5 milions-, mentre que el Real Madrid presenta un pressupost de 3,4 milions d'euros.

En aquest apartat incloure, també, un apunt sobre els ingressos del FCB femení perquè els èxits esportius, socials i econòmics li han permès tenir un impacte molt important a escala catalana, espanyola, europea i mundial (de Ferrater, 2022). Aquest canvi de paradigma s'ha vist reflectit en els resultats i, també, en la parcel·la econòmica

El Barça (Rodergas, 2022) calcula que aquest any, per primer cop, l'equip de futbol femení tindrà beneficis. Exactament, tindrà un balanç positiu de 1,7 milions d'euros i, conseqüentment, és la secció del club que presenta una millor situació econòmica ja que és la única no deficitària. Afegir que el pressupost del FCB femení s'ha multiplicat per tres, passant dels 5 als 17,4 milions¹⁰.

Relacionat amb els pressupostos, indicar que, actualment, les principals fonts d'ingressos dels clubs de futbol són (Rodergas, 2022) els drets televisius, patrocinis -acord amb Spotify- i premis per títols conquistats (sobretot la Champions), *ticketing* (Camp Nou i estadi Johan Cruyff) i venda de samarretes.

Amb la finalitat de traçar una idea general sobre el panorama internacional, referida a aspectes estrictament esportius, dir que com a millors entrenadors i entrenadores de futbol femení destaquen (Martin, 2021):

¹⁰ Xifra que es preveu assolir aquesta temporada.

- **Sarina Wiegman:** en dues ocasions (2017 i 2021), ha rebut el premi The Best de la FIFA, que es lliura a la millor entrenadora. Aquesta recompensa la va obtenir fruit d'haver guanyat l'Eurocopa el 2017 amb la selecció dels Països Baixos i per haver-se classificat per a la final del Mundial del 2019.
- **Jill Ellis:** és una entrenadora anglesa que ha estat al capdavant de la selecció dels Estats Units del 2014 al 2019, període en el qual va guanyar dos mundials.

L'any que va guanyar el primer mundial va ser considerada, per part de la FIFA, com la millor entrenadora i, a més a més, va ser la primera dona en entrenar un equip de la MLS¹¹.

- **Jean-Luc Vasseur:** va ser entrenador de l'Olympique de Lyon, equip amb el qual la temporada 2019-20 va guanyar el triplet.

Aquella temporada, va ser seleccionat entre els millors jugadors però, finalment, va quedar segon.

- **Lluís Cortés:** va ser entrenador del FCB i amb ell el Barça ha estat un dels millors equips d'Europa aquests darrers anys, guanyant la Champions la temporada 2020-21. Aquella mateixa temporada va ser considerat com un dels millors entrenadors però no va guanyar el premi.
- **Emma Hayes:** és l'entrenadora del Chelsea Football Club des de l'any 2012 i, des de llavors, ha guanyat un total de vuit títols.

És, segons la FIFA, una de les millors entrenadores que hi ha actualment.

2.3. Evolució històrica

El 1983, un any després que Espanya acollís el campionat masculí del món de la FIFA, la RFEF (Boronat, 2021) va fundar la primera selecció espanyola femenina i la FIFA la va reconèixer. No obstant això, des de 1971 el combinat espanyol ja jugava partits, però ho feien en condicions molt precàries. El que motivava a les jugadores era el seu sentiment d'estima cap al futbol i això implicava trencar amb els paràmetres socialment acceptats.

L'any 1991¹² la FIFA va organitzar el primer Mundial oficial¹³ i la selecció dels Estats Units va ser la primera campiona. Es pot dir que, arran d'aquest esdeveniment (Arroyo, 2022),

¹¹ Principal lliga de futbol dels Estats Units.

¹² Federació Internacional de Futbol Associació.

¹³ Torneig que es va celebrar a la Xina.

va néixer la rivalitat -a nivell futbolístic- entre els Estats Units i les potències europees de referència. La consecució d'aquest títol per part de la selecció dels Estats Units no va tenir continuïtat i, en canvi, a Europa ja hi començaven a haver competicions de manera regular.

Un altre episodi rellevant en el context esportiu va ser el fet que el Comitè Olímpic Internacional (COI) va afegir el futbol dins del seu programa per als Jocs Olímpics d'Atlanta (1996). La selecció dels Estats Units (Arroyo, 2022) es va proclamar campiona -va ser el primer combinat a ser-ho- i tot semblava indicar que el seu gran potencial marcaria la dinàmica del futbol de la darrera part del segle XX.

Durant els anys noranta, el futbol femení (Arroyo, 2022) va anar guanyant força a Europa. En el mateix període, si bé és cert que a Espanya s'estava consolidant com a pràctica esportiva, la diferència amb els països capdavanters era molt gran.

La victòria de la selecció d'Alemanya -va eliminar els Estats Units a les semifinals- en el Mundial del 2003 (Arroyo, 2022) va suposar un canvi de paradigma; Europa passaria a guanyar protagonisme en aquest esport. Ara bé, encara mancava incloure elements vinculats amb el futbol en la rutina diària.

A inicis del segle XXI, les estructures dels clubs (Arroyo, 2022) van començar a créixer i fent-se més professionals, característiques que van permetre a moltes jugadores obrir la porta a viure del futbol. L'any 2001, l'Athletic -aprofitant l'estructura del Leioa- va decidir (Arroyo, 2022) constituir un equip femení, en cerca de posar les coses difícils al Llevant.

Eli Capa¹⁴ va afirmar que el pes que aquest equip tenia en l'àmbit social es traduïa en resultats. Les condicions del primer equip femení van anar millorant, les jugadores comptaven amb un major suport per part de l'afició i les grades de San Mamés es van omplir. Així, doncs, es pot dir que el conjunt bilbaí va suposar el punt de partida del futbol femení a Espanya. La gent era conscient que s'havia d'incrementar el nivell de la lliga -tàctica, física, institucionalment i socialment parlant- i això implicava augmentar la competitivitat i millorar les infraestructures.

¹⁴ Portera de l'Athletic Club -durant tres temporades-, de la selecció espanyola i de la basca.

El Llevant va ser el club de la lliga espanyola que es va professionalitzar primer, en un moment en què ningú pensava que era possible a escala espanyola. Seguidament, en la temporada 2002-03, l'Athletic Club va guanyar molt de protagonisme -probablement no es tenia present que seria així-, aconseguint captar l'atenció dels mitjans de comunicació. Endemés, aquesta nova realitat va permetre que la població conegués la lliga, un equip de primer nivell i el nom d'unes quantes futbolistes.

El Llevant i l'Athletic es van convertir en els dos equips de referència d'inicis del segle XXI, sent els referents per a la resta dels equips d'Espanya. Ara bé, malgrat destacar clarament en la categoria estatal, no van ser capaços d'avançar en la Women's Cup¹⁵. Si bé és cert que Espanya anava progressant -creant equips competitius i ajuntant jugadores bones-, encara li faltava molt per estar a prop de la situació d'Alemanya, Anglaterra o Suècia.

Finalment, Espanya (Arroyo, 2022) es va decidir a cercar la fórmula de creixement. La Divisió d'Honor Femenina va fer possible gestionar l'apogeu dels clubs que tenien secció de futbol femení i la temporada 2011-12 va tornar el format de la Superlliga femenina. Aquest increment de nivell de la competició domèstica es veia reflectida a Europa, ja que els equips espanyols eren més competitius. Els petits i sòlids avenços es traslladaven, també, a la selecció espanyola. L'Europeu del 1997 va suposar una dosi extra d'autoconfiança i el 2004 Espanya -amb un combinat jove i sense complexes- va ser la campiona d'Europa sub-19.

Posteriorment, l'any 2008, el Rayo Vallecano es va proclamar campió de Lliga¹⁶ i va haver una revolució en el futbol femení espanyol. Aquest punt d'inflexió (Arroyo, 2022) no va ser fruit dels èxits aconseguits per part del Rayo Vallecano, sinó pel fet que la RFEF va suggerir una modificació del format de la competició, posant en risc la progressió que el futbol femení estava experimentant durant la primera part d'aquest segle. Aquest canvi va consistir en el fet que els clubs professionals que fundessin una secció femenina es beneficiarien d'una plaça directa al futbol d'elit. Aquesta mesura va ser molt criticada -tot i que la Federació va obviar les queixes i va continuar endavant- perquè el succés del Llevant, Athletic, Espanyol i Rayo era fruit de l'espontaneïtat amb la qual havien decidit apostar pel futbol femení.

Finalment, aquesta proposta no va funcionar i, dos anys després, es va deixar de fer així. A més, la crisi econòmica va fer que fos molt complicat donar solvència a cap iniciativa i el futbol femení es va quedar sense diners. No obstant això, aquest canvi de dinàmica al final va acabar sent una ocasió perquè el futbol femení comptés amb noves protagonistes.

¹⁵ Màxima competició continental ideada per la UEFA l'any 2001.

¹⁶ Primera de les tres lligues que va aconseguir de manera consecutiva.

L'any 2011 el FCB va guanyar la Copa de la Reina, fet que (Arroyo, 2022) el va motivar a incrementar la inversió, i aquesta aniria acompanyada de la consecució de més títols. El 2012 el Barça es va adjudicar la primera de les quatre lligues que van arribar consecutivament¹⁷, fites que li van permetre ser el clar dominador en l'àmbit Espanyol, en un moment de progrés mediàtic i estructural. Les jugadores més destacades es van unir al projecte blaugrana ja que es tractava del millor aparador professional.

En un moment donat, el futbol femení (Arroyo, 2022) experimenta una evolució diària i és que els clubs tenen el seu espai en l'actualitat informativa, sense haver d'esperar els grans compromisos internacionals per enganxar a l'afició. El FCB, gràcies als premis obtinguts, aconseguiria fer un forat en el context mediàtic, la Lliga espanyola es va començar a retransmetre per televisió cada setmana i cada cop es van anar fixant més jugadores estrangeres.

La tecnologia (Arroyo, 2022) va permetre que hi hagués càmeres en tot lloc i Internet va fer que totes les lligues es poguessin seguir regularment a través de contingut audiovisual. La tecnologia (Acadef, 2020) és un factor clau en el futbol perquè els canvis que s'estan produint estan impactant fortament al futbol que havíem conegut fins el dia d'avui. Alguns dels elements més destacats que s'han anat introduint en els darrers anys són:

- **Video Assistant Referee (VAR):** és una eina que s'utilitza com a suport per a l'àrbitre quan es produeixen jugades que poden resultar complicades d'interpretar.
- **Goal Control:** recurs tecnològic a la línia de gol -es tracta d'una càmera- que serveix per a saber si la pilota ha travessat totalment la línia i, per tant, donar el gol com a vàlid.
- **Armillas d'entrenament amb GPS:** armilla que subjecta un GPS que s'utilitza en els entrenaments per conèixer el rendiment dels futbolistes i poder-lo millorar. Aquest utensili recopila dades sobre la freqüència cardíaca de cada jugadora, acceleracions i desacceleracions, nombre de passades de pilota, distància recorreguda, impactes corporals i desgast dels esportistes.
- **Retransmissions de 4K:** retransmissió dels partits amb alta resolució oferta per part d'algunes plataformes de pagament.

¹⁷ Títols que va aconseguir entre el 2012 i el 2016.

Vinculat a la idea del paràgraf anterior, dir que un altre element clau va ser (Arroyo, 2022) Internet, oferint espais personals que van permetre crear comunitat -sempre que el futbol no s'aturés- i, tot seguit, entrarien en joc les xarxes socials.

Afegir que l'any 2003, va néixer l'espai Futfem¹⁸ amb la idea d'omplir el buit que deixaven els mitjans de comunicació en relació amb el futbol femení¹⁹. Aquesta plataforma es va convertir en un punt de trobada entre jugadores, clubs i aficionats que seguien l'actualitat d'aquest esport. Això va permetre una consolidació i fidelització de l'afició i uns debats cada cop més acreditats.

Maria Teixidor, directiva del FCB (del gener del 2018 al setembre del 2020), va identificar (Boronat, 2021) dos factors socials com a elements clau per al creixement del futbol femení: període del *me too* i els trets característics de l'afició del FCB.

Per una banda, el *me too* inclou el temps en el qual la societat femenina ha patit una major discriminació. Per altra banda, l'afició barcelonista es va començar a interessar pel futbol femení i hi va establir un lligam. Aquesta situació va facilitar l'emissió de certes sol·licituds a l'estructura interna del club i, també, es van organitzar reunions en les quals es trobaven marques, jugadores, sòcies i periodistes.

Continuant amb aspectes referents a la integració del futbol en el dia a dia de les dones, exposar -a tall d'exemple- que a la Infanta Sofía (Trujillo, 2023) li agrada molt el futbol. Actualment, juga en un equip de la Comunitat de Madrid i ha expressat que la seva voluntat és arribar a un club de nivell superior. Endemés, tant ella com la Princesa d'Astúries, van assistir al partit que va enfrontar la selecció de futbol femení de Dinamarca amb la d'Espanya, moment en què ja se sabia que la Infanta Sofía formava part d'un equip de futbol.

A partir de l'Europeu del 2013 i del Mundial del 2015, s'ha anat procurant donar continuïtat als èxits en les categories inferiors aconseguint millors resultats en les competicions amb la selecció absoluta; durant aquests anys s'han produït canvis constants per oferir un rendiment que està anant menys a més. El Mundial del Canadà (2015) va donar l'oportunitat a Espanya (Arroyo, 2022) d'enfrontar-se contra les millors seleccions en un torneig oficial, una ocasió ideal per promoure el futbol femení i els mitjans de comunicació van cobrir l'actualitat d'aquest esdeveniment durant els dies previs. Abans de tornar cap a Madrid,

¹⁸ Creat i liderat per la periodista Lulu Albarrán.

¹⁹ Les televisions no mencionaven el futbol femení, les ràdios no deien els resultats i els diaris no recollien cap informació.

el grup veterà del combinat espanyol va enviar una carta queixant-se i el que demanaven era el canvi de seleccionador²⁰. A més a més, les jugadores van demanar a la Federació una major inversió per als entrenaments, més partits amistosos i comptar amb un cos tècnic més professional perquè tenien la sensació que no s'estava avançant a la velocitat que ho feien altres països. Els mitjans de comunicació es van fer ressò d'aquest manifest i, es pot dir, que Espanya es trobava molt a prop de començar una nova etapa.

El Mundial del 2015 va suposar un punt d'inflexió per al futbol femení (Arroyo, 2022) perquè va experimentar un increment de l'exigència diària i, a més, va ser el moment en el qual els clubs van establir els fonaments per al futur d'aquest esport. Per una banda, es va constituir l'Associació de Clubs de Futbol Femení (Acff) i, per l'altra, els grans clubs van consolidar la inversió.

El Barça va oficialitzar la professionalització de la secció de futbol femení i alguns clubs, com l'Atlètic de Madrid o el Llevant, van fitxar jugadores que van aportar la qualitat que faltava. Va ser llavors, també, que la Lliga es va obrir a l'estranger, als patrocinadors i a la televisió. Va ser l'etapa en la qual el futbol femení estava gaudint de la visibilitat més gran i, per tant, els clubs que no invertissin en la secció femenina es quedarien enrere.

La forta aposta a Europa -la Champions va ser una gran motivació- per part del FCB i l'Atlètic de Madrid els va concedir l'oportunitat de desmarcar-se de la resta de clubs. No obstant, la professionalització d'aquests dos equips (Boronat, 2021) no anava al mateix ritme; l'evolució que estava experimentant el Barça anava a un ritme molt més ràpid que la de l'equip madrileny.

Una altra circumstància destacada (Arroyo, 2022) per al progrés del futbol femení va ser el Mundial de França (2015). La cadena Gol va oferir tots els partits en obert i va fer una programació especial, que va consistir en un espai de tertúlia, una enviada especial i una anàlisi postpartit de cada jornada. Ara bé, l'avenç que s'esperava fruit d'aquest esdeveniment esportiu no es va acabar donant com s'havia previst; la temporada següent no va tenir continuïtat tot el que s'havia fet fins llavors. Així, doncs, van arribar uns temps d'incertesa i negativitat que van comportar un retrocés.

L'any 2017, el Barça es va avançar als principals clubs europeus (Arroyo, 2022) i va fitxar a la Lieke Martens, considerada una de les jugadores estrelles del moment. Aquest fitxatge va tenir un ressò impressionant, situació que va requerir que es gestionessin les

²⁰ Nacho Querada portava vint-i-set anys com a seleccionador espanyol.

sol·licituds d'entrevistes i els nous acords publicitaris que s'havien de celebrar a la Ciutat Esportiva Joan Gamper. La incorporació a l'estructura blaugrana d'aquesta futbolista va acabar sent el darrer pas de la reforma del projecte barcelonista perquè convertís el Barça en un equip guanyador, permetent al club blaugrana situar-se en la mateixa dimensió que els equips referents europeus.

Al final, el maig del 2021 va acabar arribant la primera Champions de la història de la secció del club. Es va aconseguir que, gràcies a les xarxes socials, el públic estigués en contacte amb l'equip en tot moment.

Continuant amb la situació de la Lliga espanyola, exposar que després del mencionat Mundial de França -tot i no haver-hi les condicions més idònies- el Real Madrid (Arroyo, 2022) es va decidir a tenir la seva secció femenina²¹. Per fer-ho, el Madrid es va quedar amb el Club Deportivo Tacón²². Les rivalitats en el terreny periodístic provinents del futbol masculí es van incorporar al femení i, a més, el Madrid, després de dos anys, ja comptava amb un equip competint a Europa.

El 2019, l'estadi de San Mamés (Boronat, 2021) es va omplir amb més de 48.000 espectadors -rècord en un partit de futbol femení- en motiu d'un partit de quarts de final de la Copa de la Reina. Dos mesos després d'aquesta fita, el Wanda Metropolitano va superar aquestes xifres, registrant una assistència de 60.739 persones. Arribats a aquest punt, Lola Romero, directiva de l'Atlético de Madrid, va afirmar que s'havia de crear un producte atractiu i això passava, entre d'altres coses, per la data i l'horari dels partits.

L'any 2020, Irene Lozano, presidenta en aquell moment del CSD, va fer pública (Martínez, 2022) la seva voluntat de professionalitzar el futbol femení, el que suposaria la primera lliga professional per a l'esport femení. Irene Lozano va manifestar que (Boronat, 2021) volia que la lliga espanyola de futbol femení es trobés entre les millors d'Europa. La idea era que amb reforma legislativa que es va realitzar -amb el suport de LaLiga- permetés posar les bases d'aquest esport per tal de continuar-hi construint en un futur. Endemés, amb aquesta modificació de la llei es va assignar als clubs les competències de gestió i disposar dels drets comercials, audiovisuals i manar en els ingressos. El CSD va destinar (Ministerio

²¹ Possiblement, va ser més per satisfer la demanda social que no pas per un objectiu esportiu fixat.

²² Era un equip que ja estava jugant a la Primera Divisió espanyola i va ser una mena de pont que va permetre fer proves durant una temporada.

de Cultura y Deporte, 2022) 5 milions d'euros per tal de fer realitat l'inici de la Lliga F²³, juntament amb 1,5 € per als clubs independents i Societats Anònimes Esportives (abreviat com a SAD en espanyol) de la lliga femenina de futbol. Amb aquesta ajuda econòmica (Griñán, 2022) el CSD el que buscava era donar suport a les entitats esportives que no disposaven de l'estructura professional dels seus homòlegs masculins i que és necessària per formar part d'una lliga catalogada com a professional.

Finalment, voldria exposar que el CSD (2Playbook, 2022) va repartir 16 milions d'euros amb la finalitat de millorar les estructures de la Primera Divisió, destinant un 25% d'aquesta quantitat a tres clubs independents (Sporting de Huelva, Madrid CFF i UDG Tenerife); i és que aquests clubs, com que no depenen d'un equip masculí de LaLiga, van haver de fer un major esforç per adequar-se als requisits d'una lliga professional.

Per concloure aquest punt sobre la subvenció del CSD m'agradaria incorporar un gràfic (el trobareu a continuació) que reflecteix la distribució d'aquesta quantia econòmica entre els equips de la primera divisió espanyola de futbol femení:

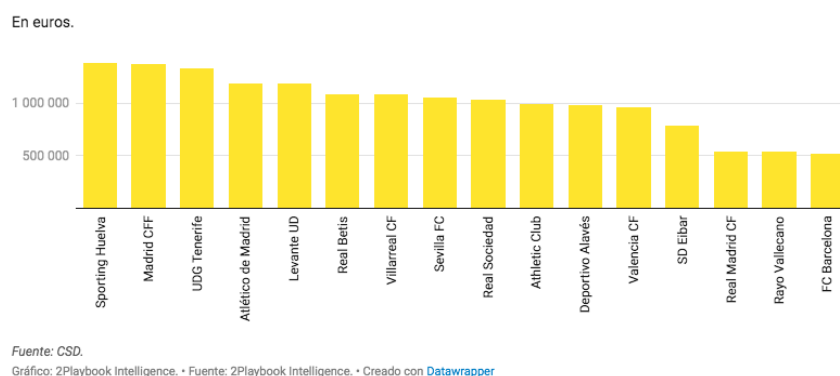

Figura 1. Repartiment subvencions CSD clubs màxima categoria futbol femení espanyol. 2Playbook.

En últim lloc, voldria indicar que en els darrers anys el futbol femení està creixent de manera exponencial, si bé és cert que (Forssmann, 2019) més d'un 90% de llicències federades encara són masculines.

Les federacions han identificat com a elements clau per explicar aquest increment (Villar, Acosta i Carmona, 2022) el fet que, actualment, hi hagi més categories per a les jugadores, es faci una major promoció i s'estiguin desenvolupant més plans estratègics. No obstant això, i en la línia del que comentava en el paràgraf anterior, la igualtat de llicències entre homes i dones encara està lluny de ser una realitat, ja que les llicències femenines només representen un 7% respecte al total de llicències de futbol. Aquest (Sánchez-Santos i

²³ Primera Divisió Espanyola de Futbol Femení professional per primer cop a la història.

Sánchez-Gabarre, 2022), tal com es pot veure en la taula següent, és el segon esport amb més llicències femenines, i el que ha experimentat un major creixement en els darrers anys.

Taula 2. Nombre de llicències d'esports d'equip femenins a Espanya. Article 'La Lliga Espanyola Femenina i l'Impuls cap a la Professionalització'²⁴.

ESPORT	2010	2018	2019
Basquetbol	132.400	138.007	132.927
Futbol	33.744	65.091	71.276
Voleibol	38.868	61.906	40.607
Handbol	36.174	33.923	28.795
Hoquei	3.474	6.662	6.968
Total llicències femenines	706.053	888.617	908.647

Per tancar aquest subapartat, afegeixo un gràfic que penso que reflecteix de manera molt clara i entenedora l'evolució del número de llicències:

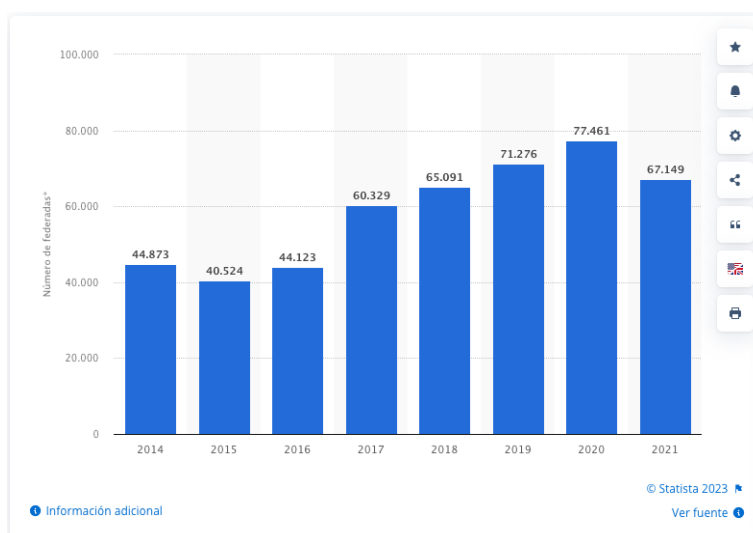

Figura 2. Nombre de llicències esportives de dones de la Federació Espanyola de Futbol (2014-2021). Statista 2023.

Considero que cal analitzar la situació actual del futbol femení perquè, d'acord amb la gràfica que acabo d'incorporar, entre els anys 2015 i 2020 el nombre de llicències havia anat a l'alça, però, per contra, el 2021 experimenta un descens. Si ho relacionem amb la taula que precedeix aquesta figura, veurem que el futbol és l'únic dels cinc esports que, l'any 2019, augmenta la quantitat de llicències.

Un cop introduïda la taula i la gràfica, voldria dir que és necessari tenir en compte els objectius d'aquest treball, que es presenten en el proper paràgraf. De cara a identificar les possibles línies de futur i canvis de tendència del futbol femení, cal entendre l'estat actual en el qual es troben les jugadores i quines mesures s'han d'adoptar de conduir-les a una situació

²⁴ Elaboració pròpia a partir de la taula inclosa en l'article en qüestió.

cada cop més similar a la que viuen els seus homòlegs masculins. Com a petit matís, indicar que quan parlo d'accions a desenvolupar fan referència al rol dels mitjans de comunicació, l'aposta dels clubs i altres institucions esportives en les estructures del futbol femení, salaris, etc.

2.4. Definició dels objectius principals i secundaris

Conèixer la situació actual de la professionalització del futbol femení a Espanya. Per fer-ho, he dividit l'anàlisi de variables en els blocs següents:

- Salari i condicions laborals
- Comparació amb el masculí
 - Valors i comportament de l'afició
 - Impacte futbolistes de referència
- Visibilitat:
 - Rol dels mitjans de comunicació
 - Interacció i presència xarxes socials (clubs i jugadores amb major protagonisme)
- Patrocini

2.5. Relació amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible

Com s'ha avançat en punts precedents d'aquest treball, els darrers anys, el futbol femení ha experimentat una evolució molt important, gràcies a una sèrie de canvis que s'han produït i que han tingut un fort impacte. No obstant això, encara queda molt camí per fer per tal que el futbol femení –jugadores, staff, personal vinculat, etc.- compti amb les millors condicions possibles i que, si ho volen, es puguin dedicar plenament al futbol. Considero que cal posar en relleu la dedicació total en el futbol perquè moltes futbolistes encara no ho poden

fer, i les que sí que s'hi dediquen exclusivament ho fan des de fa pocs anys, esdevenint aquesta condició un element clau pel que fa al rendiment esportiu.

A més a més, encara que els canvis que està experimentant el futbol femení s'han accelerat en els darrers anys, l'objectiu és que tot el progrés experimentat fins al dia d'avui no s'aturi perquè, com he dit, encara no s'han assolit el que s'haurien de ser constituir com uns mínims de base. És per aquest motiu que cal que la transformació d'aquest esport continuï avançant i, remarcar que, és imprescindible que ho faci de manera sostinguda en el temps perquè tot el que s'ha aconseguit fins ara no es perdi (hi ha molta gent implicada que ha tingut un paper molt destacat), que perduri en el temps i que les generacions futures també se'n puguin beneficiar.

3. DISSENY METODOLÒGIC

3.1. Objectius del treball de camp

En el quadre que hi ha a continuació es troba el nom i cognom de les persones entrevistades, amb la posició en la qual es troben actualment i l'objectiu principal que vaig fixar per a cada una de les entrevistes.

He decidit estructurar aquesta informació en format de taula perquè, més enllà d'ajudar-me a tenir clar cap a on volia dirigir cada trobada, penso que al lector el pot ajudar a veure de manera més visual –i ràpida- el perfil de cada una de les persones i entendre, d'acord amb quin paper tenen, quina informació podia facilitar cadascuna per a aquest projecte de recerca.

Taula 3. Objectius del treball de camp (entrevistes).

ENTREVISTES		
NOM I COGNOM	POSICIÓ	OBJECTIU
Laura Ràfols	Ex-jugadora FCB	Ajudar-me a orientar -en forma de petita recomanació- el meu TFG.
Carlita Sánchez	Capitana RCDE Femení B	Conèixer l'opinió de les futbolistes sobre la professionalització del futbol femení.
Olga García	Futbolista DUX Logroño	Conèixer l'opinió de les futbolistes sobre la professionalització del futbol femení.
Rut Vilar	Periodista Catalunya Ràdio	Comptar amb l'experiència d'una professional dels mitjans de comunicació pel que fa a l'evolució del futbol femení i quina direcció prendrà a curt, mitjà i llarg termini.
Maria Teixidor	Directiva secció futbol femení Futbol Club Barcelona (gener 2018 - setembre 2020)	Incloure el testimoni d'una de les persones clau per al progrés de la secció de futbol femení del FCB.

El quadre següent recull l'altre instrument que he utilitzat com a part del disseny metodològic d'aquest TFG. Igual que en el cas de la taula anterior, he indicat quin objectiu vaig definir per a aquest recurs usat per tenir-ho ben present a l'hora de dissenyar el qüestionari (amb l'anàlisi posterior dels resultats) i en el moment d'extreure les conclusions.

Taula 4. Objectius del treball de camp (altres instruments).

ALTRES INSTRUMENTS	
INSTRUMENT	OBJECTIU
Qüestionari	Recollir la situació de diferents jugadores i la seva opinió envers les barreres a la professionalització.

Taula 5. Variables i indicadors.

INSTRUMENT	VARIABLES	DIMENSIONS	INDICADORS			
Qüestionari	Jugadores	Dades generals futbolistes	Data de naixement			
			Lloc de naixement (país i ciutat/poble)			
			Residència actual (país i ciutat/poble)			
			Equip actual (nom i categoria)			
			Estudis (nivell més elevat i matèria)			
		Altra ocupació laboral				
		Historial esportiu	Altres esport (quin i nivell)			
		Vincle jugadora-futbol	Inici pràctica futbol (edat i equip)			
			Equip no mixt (categoria i nom)			
	Expectatives futur	Sense jugar a futbol (període i motiu)				
		Vincle amb el club				
	Professionalització	Barreres	Evolució equip actual			
			Mitjans de comunicació			
Compatibilitat etapa esportiva-vessant personal/familiar						
Salari mínim (Conveni Col·lectiu)						
Taula rodona	Professionalització	Recursos i estructures	Ambient equip			
			Servei mèdic			
			Ticketing			
	Visibilitat futbol femení	Mitjans de comunicació	Xarxes socials	Premis		
				Factor espectacle		
	Clubs	Afició	Inversió	Bona entrada		
Connexió jugadora-afició						
Entrevistes	Professionalització	Elements clau	Rentable			
			Aposta ferma clubs			
			Impuls govern			
			Obertura portes a altres esports			
			Conveni Col·lectiu (salari, baixa per maternitat, etc.)			
		Cotització Seguretat Social				
		Barreres	Culturals			
			PuganaRFEF-LaLiga			
			Absència pla estratègic			
		Primera Federació FutFem	Mitjans de comunicació	Moltes hores invertides per part de les jugadores	Competitivitat categoria	
	Indispensables					
	Visibilitat futbol femení	Mitjans de comunicació	Obertura nous espais	Polítiques restrictives		
				Evolució	Lligues referència	Dazn
						Comparativa passat-present
	Futbol femení	FCB	Referent europeu (vàlua i talent)	Jugadores estrangeres (nivell i exigència existent)		
				Lliga nacional competitiva (projecció i creixement)		
		Afició	Referent europeu (vàlua i talent)	Lliga MX Femenil	Fitxatges	
					Women's Super League	Públic familiar
						Comportament menys agressiu
		Jugadores	Problemes principals	Popularitat jugadores	Fenomen Barça	
					Compaginació carrera esportiva-etapa formativa	
		Jugadores	Problemes principals	Sous precaris	Disponibilitat complicada	

Aquesta taula, la primera columna començant per l'esquerra, recull els tres instruments que he fet servir, i mencionat en l'apartat anterior, per dur a terme el treball de camp (tot i que la taula rodona no és instrument meu perquè hi vaig anar d'oient).

Continuant d'esquerra a dreta, indicar que en la segona columna, titulada 'variables', s'inclouen les variables que he considerat convenient observar durant aquest procés de recerca. El que he fet ha estat ordenar les variables en funció de l'instrument que vaig pensar que em podia ser d'utilitat per a cadascun dels casos.

A tall d'aclariment, exposar que algunes de les variables es repeteix en més d'un instrument, mentre que n'hi ha d'altres que només s'han analitzat per mitjà d'un d'aquests tres mètodes de recerca. La distribució va ser en funció del que vaig pensar que em podia aportar cada instrument i com podia encaixar amb la variable de la qual havia de fer el seguiment.

Amb relació a les dimensions, tercera columna començant per l'esquerra, explicar que és un grau més d'aprofundiment de les ja mencionades variables, fet que m'ha permès analitzar dades més concretes en relació amb cada un dels ítems tractats.

Finalment, la columna de més a la dreta, que rep el títol 'indicadors', recull tots aquells elements concrets que em permetran observar i analitzar amb profunditat cada una de les variables.

Com a conclusió, explicar que aquesta taula va d'un rang més ample a un cada cop més específic.

3.3. Mostra

En aquesta taula he inclòs, de nou, els dos instruments que he utilitzat dins el marc del treball de camp, que són: el qüestionari (elaborat amb el Google Forms) i les entrevistes (amb el nom i cognom de les persones entrevistades).

Comentar, també, que vaig afegir una tercera columna (la de més a la dreta) per a poder indicar quants subjectes van participar en cada un dels instruments, ja que vaig pensar que seria d'ajuda fer-se una idea de la dimensió d'aquest projecte de recerca.

Taula 6. Mostra i instruments utilitzats.

INSTRUMENT	MOSTRA	TOTAL
<u>Qüestionari</u>	Club Esportiu Europa Unió Deportiva Cassà Futbol Club Llevant les Planes Unión Deportiva Granadilla Tenerife Sur Altres	23 jugadores
Entrevista	Laura Ràfols Carlita Sánchez Olga García Rut Vilar Maria Teixidor	5 entrevistes

Gràcies a les tecnologies de les quals disposem en l'actualitat, es pot (Quivy, 1995) analitzar i manipular grans quantitats d'informació per, posteriorment, explicar-les de maneres diferents, anant més enllà de l'estricta presentació dels resultats i de les metodologies emprades tradicionalment (també es poden fer servir). Ara bé, compartir les dades de formes diverses (beneficiant-se de la presentació gràfica) no ha de ser en detriment de la reflexió prèvia que és imprescindible fer.

En últim terme, cal definir el recurs metodològic al qual s'ha recorregut amb la màxima precisió i rigorositat com sigui possible.

3.4. Definició de la intervenció

En aquesta primera taula l'he fet servir per indicar en durant quins mesos vaig tenir el qüestionari operatiu –període durant el qual vaig estar recopilant dades-, sent el mes de febrer el primer cop que vaig enviar aquesta enquesta i l'abril l'últim.

Voldria exposar que durant aquests tres mesos he enviat aquest qüestionari en diverses ocasions i per vies de difusió diverses (les mencionades en el quadre) per intentar aconseguir una mostra el més gran possible.

Taula 7. Definició de la intervenció (qüestionari).

INSTRUMENT	PERÍODE	DIFUSIÓ
Qüestionari	Febrer 2023 - Abril 2023	Whatsapp Correu Linkedin

Relacionat amb el qüestionari -un dels mètodes que he decidit utilitzar en el marc del disseny metodològic del treball de camp-, aclarir que (Quivy, 1995) permet obtenir i analitzar quantitativament una mostra ben àmplia, tot afavorint la recopilació d'un nombre suficient de respostes per complir amb els paràmetres de representativitat (encara que sempre hi ha un marge d'error) i el posterior encreuament de dades.

En relació amb les entrevistes, a tall de comentari, dir que en la taula següent es troben cada una de les persones entrevistades al llarg d'aquest projecte de recerca, en quin moment i lloc va tenir lloc cada una d'elles i quins canals vaig fer servir per a contactar amb elles.

Com a petit incís, comentar que hi ha dues entrevistes que no vaig poder fer (tot i que ja tenia les preguntes preparades, motiu pel qual les he inclòs en l'annex), només una va ser presencial i la resta ha estat en línia (no en tots els casos els vaig enviar les preguntes pel mateix canal pel qual havia contactat amb elles).

Taula 8. Definició de la intervenció (entrevistes).

ENTREVISTES			
NOM I COGNOM	PERÍODE	CONTACTE	TROBADA
Laura Ràfols	Octubre 2022	Contacte a través del correu (Blanquerna) i em va facilitar el número de telèfon (WhatsApp)	En línia
Carlita Sánchez	Novembre 2022	Vaig enviar les preguntes a la Paula Garrido ²⁵ i me les va retornar contestades per WhatsApp	En línia
Olga García	Desembre 2022	Correu electrònic (a través del professor Sixte Abadia)	En línia
Rut Vilar	Desembre 2022	Correu electrònic (Blanquerna), ja que el professor Sixte Abadia em va facilitar el seu contacte	Presencial (seu de Catalunya Ràdio)
Ferran Cabello	Desembre 2022 - Gener 2023	El professor Jesús Fortuño em va facilitar el seu contacte (número de telèfon) i li vaig escriure per WhatsApp	No vaig tenir l'oportunitat de fer l'entrevista, ni presencial ni en línia

²⁵ Alumni FPCEE (Blanquerna).

ENTREVISTES			
NOM I COGNOM	PERÍODE	CONTACTE	TROBADA
Maria Teixidor	Febrer 2023	Vaig contactar amb ella via LinkedIn i li vaig enviar les preguntes per WhatsApp (em va facilitar el seu número de telèfon)	En línia
Marta Cubi	Febrer 2023	Vaig contactar amb ella a través d'Instagram (el professor Sixte Abadia em va proposar de parlar amb ella) i em va facilitar la seva adreça de correu electrònic	En línia (li vaig enviar les preguntes, però no me les va retornar contestades)

Les entrevistes (Quivy, 1995) destaquen per ser una eina de comunicació i d'interacció humana que ofereixen a l'entrevistador/a disposar d'unes respostes que tenen darrere un procés de reflexió més profund i, conseqüentment, aporten una informació molt més rica, més precisa i amb un major espai perquè la persona entrevistada s'expressi.

Si bé és cert que l'entrevista és un recurs de recopilació d'informació, és imprescindible que qui proposa l'entrevista estigui a l'aguait per dirigir la conversa de manera que li permeti recollir el màxim nombre d'elements subjectius d'anàlisi possible.

Endemés, l'entrevista ofereix la possibilitat d'incloure experiències viscudes per part de la persona entrevistada i la interpretació per part del mediador (sense desviar-se molt de l'estructura definida).

3.5. Instruments

Per una banda, quant a mètodes quantitius emprats en aquest *Treball de Fi de Grau*, indicar que vaig crear un qüestionari (Google Forms), consistent en (Malhotra, 2008) un conjunt de preguntes estructurades que busquen extreure el màxim d'informació de les persones enquestades. Les preguntes tancades van ser de tipus escala nominal, Escala de Likert, respostes categòriques (es demana que es raoni la resposta). Pel que fa a les entrevistes, n'hi ha d'estructurades (les preguntes estan clarament definides) i de semiestructurades (hi ha preguntes ja redactades, però, també, s'ofereix la possibilitat d'introduir-ne de noves).

En el seu Excel vinculat he emmagatzemat totes les respostes que he anat rebent per, posteriorment, analitzar-les per mitjà de les funcions (Taules dinàmiques, Mitjana, Desviació estàndard i Gràfiques) que aquest full de càlcul ofereix.

Per altra banda, pel que fa als mètodes qualitius utilitzats en aquest projecte de recerca, comentar que es tracta de cinc entrevistes. Sobre les entrevistes realitzades, m'agradaria fer un petit incís i és que, he intentat (Quivy, 1995) que siguin professionals de perfils el més diferent possible perquè aportin diferents punts de vista -i, per tant, una visió més àmplia- a aquest TFG.

En darrer lloc, tant en el cas dels mètodes quantitius com dels qualitius, indicar que es tracta d'observació indirecta (Quivy, 1995), ja que, per tal d'adquirir informació, m'he hagut de dirigir a jugadores, staff i altres professionals expertes en la matèria. Agregar que no vaig fer cap enquesta prèvia (vaig enviar el qüestionari definitiu) ni guió d'entrevistes (vaig redactar les preguntes), però sí que és cert que, abans d'iniciar aquest projecte, vaig enviar unes preguntes a la Laura Ràfols²⁶ i em vaig reunir amb la M. Dolors Ribalta²⁷ perquè m'orientessin en determinats aspectes que volia incloure en aquest projecte de recerca.

3.6. Aspectes ètics

Pel que fa a les entrevistes, no vaig haver de demanar cap permís perquè, les que vaig fer en línia (és l'opció que se'm va presentar) les vaig enviar per correu electrònic o WhatsApp, mentre que l'entrevista que vaig fer presencial, com que no la vaig gravar (vaig prendre notes que després vaig passar al document) tampoc vaig haver de sol·licitar cap autorització. No obstant això, quan em vaig posar en contacte amb les persones que volia entrevistar, els vaig explicar sobre què va aquest TFG, el professor que n'és el tutor, i què pensava que podia aportar la seva visió i experiència a aquest projecte de recerca.

²⁶ Exjugadora i fisioterapeuta.

²⁷ Professora i investigadora, especialista en Educació Física i Esport femení.

A continuació, comentar que a l'inici del qüestionari em vaig presentar, exposant qui és el tutor d'aquest TFG -el professor Jesús Fortuño-, la temàtica i els objectius d'aquest projecte (i perquè pensava que incloure les seves respostes enriquiria aquest treball); i facilitant la meua adreça de correu electrònic per si necessitaven contactar amb mi. Amb aquesta explicació prèvia el que buscava és que tinguessin present en tot moment amb quina finalitat seria tractada la seva informació i que se sentissin el més còmode possible.

Per acabar, d'acord amb el Codi per la integritat de la recerca de la Universitat Ramon Llull, indicar que, tal com s'especifica en el tercer capítol d'aquest codi, s'ha informat en tot moment sobre la temàtica d'aquest TFG -i a on es vol arribar amb aquesta recerca-, qui n'és el tutor i l'autora d'aquest document. Endemés, a les persones a les quals s'ha proposat de participar en aquest estudi se'ls ha dit que la seva aportació, per mínima que fos, enriquiria aquest treball, però, en cap cas, se'ls ha dit que era una obligació.

Seguidament, conforme al que es recull en el quart capítol, la informació recopilada a través del treball de camp s'ha fet servir, únicament, per al desenvolupament d'aquest projecte de recerca i cap persona no vinculada l'ha fet servir.

Segons l'expressat en el capítol sisè d'aquest codi, comentar que sempre que s'ha fet referència a informació que no és d'autoria pròpia, s'ha indicat clarament a qui pertany. A més, una de les finalitats d'aquesta investigació és poder extreure conclusions que siguin el punt de partida de cara a contribuir en el progrés de la societat, tant en la professionalització del futbol femení com en altres aspectes.

4. RESULTATS

4.1. Discussió dels resultats

4.1.1. Qüestionari

* Contextualització:

Abans de començar a analitzar en profunditat la mostra obtinguda per mitjà d'aquest qüestionari, a tall de contextualització, aclarir que aquesta enquesta l'ha contestat un total de vint-i-tres jugadores, de tres països diferents i nascudes entre l'any 1988 i el 2004.

Amb relació a l'edat de les futbolistes, indicar que la mitjana d'edat és de 25 anys, mentre que una desviació estàndard no molt alta (5) indica que la mostra recollida no es distribueix en un rang de valors molt ample.

Pel que fa al país de naixement de les jugadores enquestades exposar que un 91% van néixer a Espanya (un 8,7% a Catalunya, concretament), un 4% al Brasil i un altre 4% a Andorra. Actualment, totes elles viuen a Espanya, de les quals un 8,7% ho fa a Catalunya.

Per concloure aquest primer punt, de caràcter introductori, afegeixo una gràfica que reflecteix les categories a les quals es troben els equips on actualment juguen aquestes futbolistes.

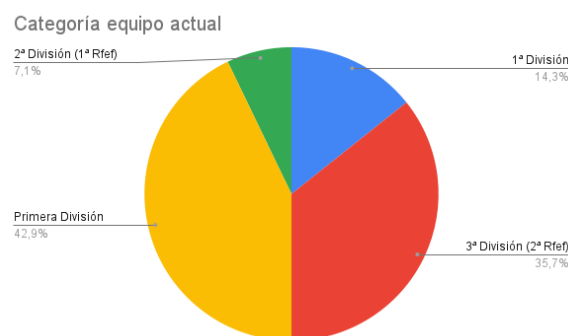

Figura 3. Categoría equip actual (gràfica).

* Formació:

Seguidament, comentar que un 56% de la mostra aconseguida afirma que el seu nivell més elevat d'estudis és un grau universitari, seguit d'un 21% que compta amb un màster, un 13% amb un Cicle Formatiu de Grau Superior (CFGS) i el percentatge restant ha indicat altres opcions.

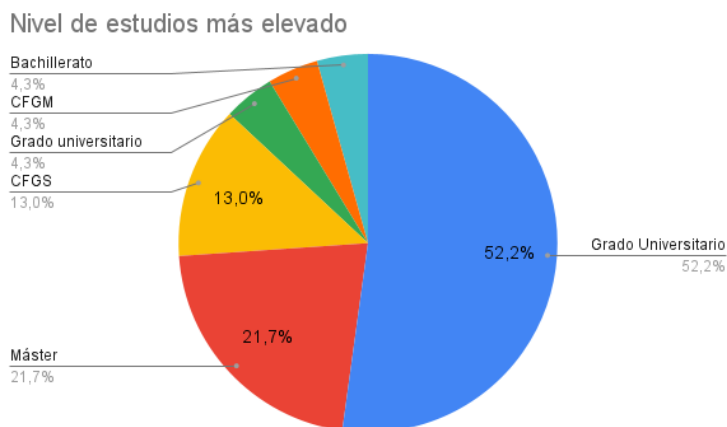

Figura 4. Nivell d'estudis més elevat (gràfica).

Centrant-nos en les respostes referents a les jugadores que han contestat haver cursat uns estudis universitaris, especificar les ciències de la salut és la matèria que presenta el percentatge més elevat (un 23%), seguit de les ciències i les ciències socials i jurídiques, ambdues branques empatades amb un 15%.

Taula 9. Matèries Grau Universitari.

¿En caso de ser un grado,	Bachillerato	CFGM	CFGS	Grado Univer	%	Máster	Total general	%
Business Administration				1	8%		1	4%
Ciencias				2	15%		2	9%
Ciencias de la salud			1	3	23%	1	5	22%
Ciencias sociales y jurídicas				2	15%	1	3	13%
Ciències Econòmiques				1	8%		1	4%
Deporte			1		0%	1	2	9%
Educación			1		0%		1	4%
Ingeniería				1	8%	1	2	9%
Magisterio				1	8%		1	4%
Tapd		1			0%		1	4%
turismo					0%	1	1	4%
Sin determinar	1			2	15%		3	13%
Total general	1	1	3	13	100%	5	23	100%

Continuant amb les disciplines acadèmiques, exposar que, pel que es refereix al grup de jugadores que han cursat màsters, les especialitats escollides es distribueixen de la manera reflectida en la taula següent.

Taula 10. Matèries Màster.

¿En caso de ser un máster, e	Máster	%
Ciencias de la salud	1	20%
Ciencias sociales y jurídicas	1	20%
Gestión deportiva	1	20%
Ingeniería	1	20%
publicidad	1	20%
Total general	5	100%

Voldria donar a conèixer que, de les futbolistes que han seguit un grau universitari, un 36% ha continuat amb un màster.

Per concloure aquest bloc sobre la formació acadèmica, annexo una taula que reflecteix el nivell d'estudis més elevat per a cada una de les categories.

Taula 11. Nivell d'estudis en funció de la categoria.

Categoría en la que está	Bachillerato	%	CFGM	%	Grado Univer	%	Máster	%	Total general
1ª División					2	25%			2
2ª División (1ª Rfef)					1	13%			1
3ª División (2ª Rfef)					2	25%	3	75%	5
Primera División Femenina	1	100%	1	100%	3	38%	1	25%	6
Total general	1	100%	1	100%	8	100%	4	100%	14

Nota: hi ha 9 qüestionaris en què no s'ha especificat categoria actual de l'equip, motiu pel qual el total de la mostra és 14.

* Ocupació laboral:

En tercer lloc, un 57% de les jugadores enquestades va afirmar que tenia una altra ocupació laboral a part del futbol, que oscil·la entre les 10 i les 67 hores setmanals. A més, si analitzem amb més detall la taula de sota, es pot observar el percentatge de respostes afirmatives i de negatives en funció de la categoria de l'equip actual.

Taula 12. Ocupació laboral (més enllà del futbol) en funció de la categoria.

Categoría en la que e	No	Sí	Total general	No	Sí
1ª División	2		2	14%	0%
2ª División (1ª Rfef)		1	1	0%	7%
3ª División (2ª Rfef)	2	3	5	14%	21%
Primera División Fem	2	4	6	14%	29%
Total general	6	8	14	43%	57%

Nota: aquesta taula només inclou les respostes de les jugadores que van indicar a quina categoria es troba el seu actual equip.

Vinculat al que acabo d'introduir a l'inici d'aquest punt, voldria comentar que quan se'ls va preguntar sobre el salari mínim establert en el Conveni Col·lectiu totes les futbolistes van afirmar que aquesta retribució és insuficient. La mitjana del salari mínim anual proposat per part de les jugadores que van donar una xifra concreta se situa entorn dels 37.631 € i amb una desviació estàndard (DS) de 21.402 € perquè, entre altres coses, les quantitats recollides oscil·len entre 20.000 € i els 100.000 €.

* Historial esportiu:

Seguidament, amb relació a l'historial esportiu, es va preguntar a les jugadores si, de manera regular, havien practicat (o practiquen) algun altre esport a part del futbol i un 82% de les respostes van ser afirmatives. D'aquestes respostes afirmatives, aclarir que algunes van indicar només un esport, mentre que d'altres en van marcar més; sortint l'opció de només natació com la més votada (15,79%).

De les jugadores que van respondre que havien practicat algun esport que no fos el futbol, l'opció més votada va ser durant la infantesa (42%).

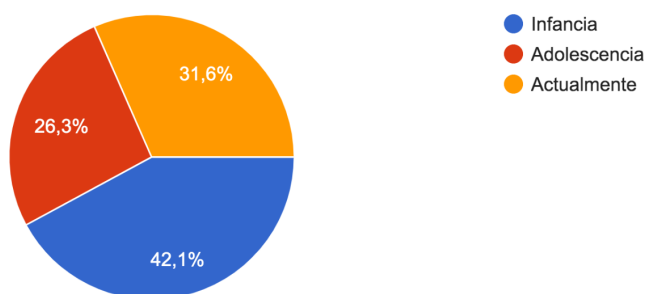

Figura 5. Etapa pràctica d'un altre esport. Respostes Google Forms.

Per tancar aquest capítol sobre els esports practicats més enllà del futbol, assenyalar que els esports predominants són la natació i el tenis (van rebre el mateix nombre de vots), seguits pel pàdel, el basquetbol i l'atletisme (els tres la mateixa puntuació, també).

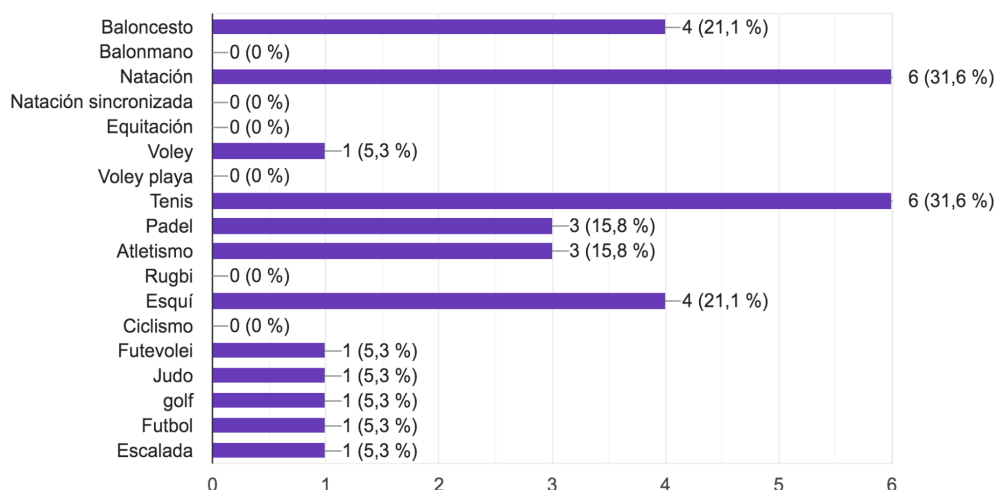

Figura 6. Esports (resposta afirmativa Figura 5). Respostes Google Forms.

En la taula que es troba a continuació, s'han creuat les variables d'edat d'inici de jugar a futbol amb si s'ha practicat (o es practica) algun altre esport més enllà del futbol; en cas afirmatiu, s'havia d'indicar en quin nivell.

A partir d'aquí, he calculat la mitjana de cada un dels nivells de pràctica esportiva que no sigui el futbol per saber quantes persones, de mitjana, havien fet (o fan) esport de competició, quantes per oci i quantes per salut. Així mateix, d'acord amb el que queda reflectit en la taula següent, la mitjana de cada una de les taules és 1 o poc més (en el cas de les jugadores que han afirmat que el motiu de la pràctica esportiva és per oci), fet que indica que els nivells d'aquesta activitat física es distribueix pràcticament igual en els tres casos.

Taula 13. Relació entre l'edat d'iniciació en el futbol amb nivell de pràctica d'altres esports.

¿Cuántos años?	Competición	Ocio	Salud	Total general
3			1	1
4	1		2	3
5		1		1
6	1			1
7	1			1
8	1		2	3
9			1	1
10			1	2
11			1	1
14			2	2
16			1	1
24	1			1
Total general	5	11	2	18
Promedio	1	1,38	1	

Continuant amb el vessant esportiu, però posant el focus en el futbol, indicar que les edats pel que fa a la iniciació en aquest esport que han rebut un major nombre de vots són els quatre i els vuit anys.

No en va, si analitzem el resultat obtingut a partir de la desviació estàndard (4,71), es pot veure que les respostes a aquesta qüestió no són molt disperses i que les futbolistes van començar a jugar a futbol en edats bastant similars.

Afegir, també, que un 64% de les jugadores enquestades van afirmar que han estat, en algun moment, algun període sense jugar (principalment per lesió, representant un 61,54%) i, a la taula que hi ha a continuació, es pot veure la distribució de les respostes en funció de les categories on es troben els respectius equips.

Taula 14. Període sense jugar a futbol per categories.

Categoría en la que es troba	No	Sí	Total general	%
1ª División		2	2	14%
2ª División (1ª Rfef)	1		1	7%
3ª División (2ª Rfef)	2	3	5	36%
Primera División Fem	2	4	6	43%
Total general	5	9	14	100%

En aquesta darrera taula que he afegit, per tancar el tema sobre els períodes sense jugar en funció de la categoria actual de l'equip, he calculat el percentatge que representen les respostes afirmatives i les negatives en cada una de les categories.

Per altra banda, en relació amb la categoria en la qual les futbolistes van deixar de jugar en un equip mixt va ser en la de juvenil (13-14 anys), seguit de la d'aleví (11-12 anys). Com en el cas anterior, si analitzem la mostra a partir de la desviació estàndard, es pot observar com aquesta se situa en el 6,76 i, per tant, vol dir que la resposta referent a la categoria on deixa l'equip de ser mixt ha estat bastant variada.

Taula 15. En quina categoria l'equip deixa de ser mixt (mitjana)?

¿Cuántos años?	Alevín (11 - 12 años)	Cadete (15 - 16 años)	Infantil (13 - 14 años)	Juvenil (17 - 19 años)	Prebenjamín (5 años)
3				3	
4	4	4	4		
5	5				
6				6	
7	7			7	
8	8	8	8	8	8
9	9				
10	10	10			
11				11	
14		14	14		
16				16	
24					
Total general	7,29	9	7,38	16	8

Per tancar aquests paràgrafs sobre els resultats del qüestionari relacionats amb trajectòria personal i vinculació, m'agradaria indicar que les futbolistes van valorar molt positivament, concretament amb un 4,7 sobre 5 l'ambient que es viu en els seus respectius equips, sent 5 la puntuació la major utilitzada a l'hora de mesurar aquesta variable. Endemés, la desviació estàndard (és de 0,54) indica que les respostes recollides estan bastant agrupades.

Taula 16. Ambient a l'equip en funció de la categoria.

Categoría en la que está su equip	4	5	Total general
1ª División		2	2
3ª División (2ª Rfef)	1	4	5
Total general	1	6	7

Per tancar el punt sobre la puntuació en relació amb l'ambient a l'equip, he volgut crear les dues puntuacions assignades (només s'ha atorgat el valor de 4 i 5 per part de les futbolistes enquestades) amb la categoria on es troba l'equip actual. Amb aquesta taula es pot veure que la majoria dels vots van anar a la valoració de 5, distribuïts, especialment, entre les categories de 3a Divisió i de Primera Divisió Femenina. I, de fet, aquestes dues categories mencionades són les úniques en les quals el valor de 4 va rebre algun vot.

He volgut crear aquestes dues variables per veure si la categoria on es troba actualment l'equip influeix en la puntuació que les jugadores han donat a la variable d'ambient a l'equip, però, d'acord amb els resultats que s'hi reflecteixen, es pot afirmar que la categoria no és un element condicionant, ja que els vots estan molt agrupats i la puntuació de 5 (número més votat) està present en totes les divisions. Per la seva banda, el valor de 4 ha estat poc votat i, ben mirat, només s'ha atorgat a dues categories.

És important tenir en compte aquesta variable perquè darrere del rendiment esportiu hi ha molts factors i, alguns d'ells, també poden influir a l'hora de prendre la decisió de continuar o no amb la pràctica d'aquest esport. L'esport porta associat molts atributs bonics, però, sovint, hi ha moments complicats -en l'àmbit personal i/o grupal- i cal saber-los tractar.

* Compatibilització:

D'altra part, compartir que la valoració relativa a la compaginació de la carrera esportiva amb el vessant més personal i/o familiar no va ser molt baixa, però tampoc molt alta, concretament d'un 2,9 sobre 5 i la desviació estàndard (1,2) reflecteix que les respostes de les jugadores estan bastant agrupades.

Lligat amb la variable introduïda en el paràgraf precedent, voldria destacar que la majoria de les jugadores es plantegen el seu vincle amb el futbol, un cop l'etapa de futbolista hagi finalitzat, com a entrenadores (l'opció que ha rebut un major nombre de vots, representant un 50% del total dels vots) seguit, a bastant distància, amb treballar en el departament de màrqueting. Si bé és cert que les opcions que han aconseguit un major nombre de vots són aquestes dues que acabo de mencionar; és important precisar que -inclòs el vincle actual- les respostes presenten un total de vuit opcions (incloses les ja presentades), situació que demostra que l'escenari de sortides professionals que es dibuixa és força ampli.

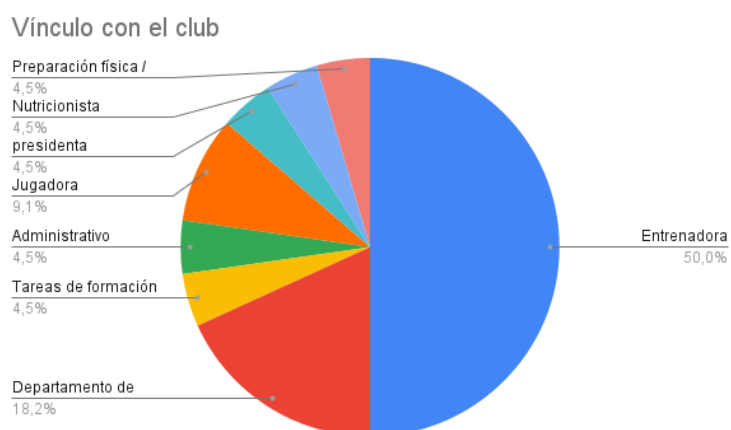

Figura 7. Vincle de les jugadores amb el club (gràfica).

* Mitjans de comunicació:

En darrer terme, pel que fa a l'apartat del qüestionari relatiu als mitjans de comunicació, exposar que la valoració que aquests van rebre tenint en compte el seu rol en la visibilitat del futbol femení no va ser molt baixa, però tampoc molt alta, amb un 2,6 sobre 5, emportant-se un major nombre de vots la puntuació de 2 i 3 punts.

Moltes de les jugadores van coincidir en afirmar que des de fa uns anys s'està avançant en referència a la visibilitat que aquest esport té, però, no obstant això, també estan d'acord que encara queda camí per recórrer perquè la situació actual encara és insuficient. Entre els raonaments exposats, es troba que, en molts casos, els mitjans de comunicació

només se'n fan ressò quan es guanya un títol (o ni això), el handicap que la plataforma que emet els partits de futbol femení sigui de pagament (DAZN) o, inclús, la sensació de menyspreu.

4.1.2. Entrevistes

De les entrevistes efectuades es destaquen els següents resultats:

* Professionalització:

Per començar, centrant-nos en la professionalització del futbol femení, comentar que era un pas totalment necessari per al progrés d'aquest esport i a l'hora de pensar a fer aquesta transició en altres modalitats esportives. Per tant, aquest avenç es valora molt positivament perquè, a priori, comportarà un increment del nivell de les categories professionalitzades i, per consegüent, la competitivitat serà major.

Tanmateix, cal vetllar perquè els nens i nenes tinguin la màxima varietat d'opcions de pràctiques esportives i, a partir d'aquí, que puguin fer la seva elecció. En aquesta línia, doncs, és important afegir que els esports no vagin lligats a un gènere determinat i, posar de manifest que, actualment, encara existeixen unes barreres culturals molt fortes.

Vinculat al que s'acaba d'exposar en el paràgraf anterior, dir que, durant els pròxims anys, s'espera un creixement exponencial del futbol femení, ja que hi ha molts clubs que hi estan invertint grans quantitats de recursos -els que no ho puguin fer els CSD els ajudarà- i, juntament amb l'arribada a la lliga de jugadores estrangeres, cada cop serà major el nivell de joc i d'exigència en aquest esport.

Pel que fa al capítol relacionat amb les jugadores que s'acaba d'introduir, exposar que, per a clubs com el FCB, els fitxatges més cars no suposen cap problema (els poden afrontar sense dificultats), fet que els permetrà ser un club competitiu durant uns quants anys i, alhora, contribuirà a fer que la resta també creixin.

* Millora de les condicions:

No obstant això, per tal que les jugadores comptin amb unes millors condicions, és necessari continuar invertint-hi recursos -d'acord amb el que demani l'evolució d'aquesta disciplina esportiva- i disposar d'un Conveni Col·lectiu que respongui a les necessitats de les futbolistes (la baixa per maternitat, per exemple).

Així mateix, explicar que l'aposta d'Espanya pel futbol femení va ser tardana, però forta i, endemés, la tradició de futbol base de molts clubs espanyols hi ha tingut un paper destacat. En canvi, als països nòrdics, per exemple, no els va caldre fer una gran inversió en aquest esport perquè pocs països hi estaven apostant i la situació en la qual es troba aquesta modalitat esportiva no requeria tants diners per continuar progressant. Ara bé, com que després ja no hi van continuar destinant tants diners, s'han quedat enrere en aquest aspecte perquè hi ha altres estats, com ha passat amb Espanya, que s'hi han sumat més tard, però amb les característiques de la inversió estan guanyant terreny i posant-se per davant d'altres.

Tanmateix, les discrepàncies entre la RFEF i LaLiga que es van produint no ajuden en el desenvolupament del futbol femení, mentre que la implantació d'un pla estratègic i d'acció seria molt satisfactòria quan pensem en el progrés d'aquest esport. Avui en dia, moltes futbolistes compaginen la carrera esportiva amb l'etapa de formació o tenen una altra ocupació laboral més enllà del futbol perquè els salaris són molt baixos. En aquests casos, els resulta molt difícil compatibilitzar el futbol amb la formació o una altra feina fruit dels horaris complicats en tractar-se de futbolistes que encara estan en actiu i, també, perquè les universitats no hi posen moltes facilitats.

Tot i la situació que s'acaba d'il·lustrar, també cal no obviar el fet que aquest creixement del futbol femení no està anant tan ràpidament com es voldria perquè no tothom que hi aposta hi creu (hi ha una forta pressió social), condicionant que impedirà a Espanya convertir-se en una potència a curt termini. En aquest sentit, doncs, la Copa Femenina de Futbol d'enguany (Austràlia i Nova Zelanda 2023). Lligat al que s'acaba de presentar, és important tenir altres lligues com a punt de referència -la Liga MX Femenil²⁸ o la WSP, per exemple- per tal d'aprofitar tot el talent i les possibilitats d'expansió que té el futbol professional femení a Espanya.

²⁸ Primera División Femenil de México

* Referents:

Posant el focus en la situació actual del FCB, per una banda, indicar que ja és un referent europeu i que no es dubta de la vàlua i talent de les jugadores, recolzades per la trajectòria que ha anat dibuixant aquest equip. Ara bé, quan es pensa en clau europea, perquè el Barça destaquí més el que necessita és una lliga nacional més competitiva, és a dir, que li suposi un repte setmana rere setmana perquè serà una manera de preparar-se de cara als partits europeus.

Per altra banda, relacionat amb els mitjans de comunicació, comentar que el FCB adopta polítiques molt restrictives per als que no són mitjans propis del club. Aquests continguts que no s'ofereixen a aquests mitjans, es difonen a través dels mitjans del club i, per tant, s'està minvant l'impacte que podrien generar perquè el potencial de difusió a través d'aquests mitjans és inferior.

* Afició:

Finalment, exposar que l'ambient que es viu entre un partit de futbol femení i un de masculí té poques similituds. En el cas del femení, es tracta d'un públic familiar (elevada presència de nens i nenes) i, conseqüentment, el comportament és molt menys agressiu. A més, les jugadores tenen un comportament molt més proper amb l'afició, malgrat que, probablement, s'anirà distanciant a mesura que augmenti la popularitat de les futbolistes (encara falta molt perquè aquesta circumstància es doni). Per finalitzar l'anàlisi d'aquesta última variable, m'agradaria agregar que és necessari fer la distinció entre el fenomen Barça i el seguiment del futbol femení en general perquè el suport que està rebent el club blaugrana no l'estan experimentant al mateix nivell la resta de clubs europeus.

4.1.3. Anàlisi conjunt del qüestionari i les entrevistes

Després d'haver analitzat conjuntament les respostes del qüestionari i les entrevistes, els resultats extrets són els següents:

* Compatibilització:

En primer lloc, una variable que s'ha tractat tant en el mètode quantitatiu com en el qualitatiu és la compatibilització de la carrera esportiva amb la formació acadèmica (en les seves múltiples modalitats). Per una banda, totes les jugadores enquestades van afirmar que, mentre juguen a futbol, estudien o han estudiat, destacant, especialment, la matèria de les ciències de la salut. Per altra banda, les jugadores entrevistades van un pas més enllà, afirmant que sovint resulta complicat compaginar l'etapa esportiva per la casuística dels horaris del futbol (entrenaments, desplaçaments, partits, etc.) i, també, perquè les universitats no ofereixen moltes facilitats. En altres paraules, les futbolistes, per diverses raons, decideixen que, malgrat que inverteixen gran part del seu temps en el futbol, volen continuar estudiant, situació que resulta complicada pels motius ja exposats, però sense arribar a convertir-se en un impediment per continuar amb ambdues activitats.

Seguidament, la compaginació de la trajectòria esportiva amb la carrera professional més enllà de l'esport, reproduceix el mateix patró i és que els ja esmentats horaris peculiars del futbol (i per la durada d'ambdós exercicis) dificulten trobar una feina complementària. És en aquest punt on se'ns presenta un altre element de discussió com és el fet que el salari que perceben les jugadores és insuficient per cobrir les despeses bàsiques, motiu pel qual han de buscar una ocupació laboral. Dit d'una altra manera, actualment no totes les jugadores, per raons econòmiques, poden dedicar-se exclusivament al futbol, circumstància que les porta a buscar activitats complementàries. Així mateix, analitzant la mostra aconseguida a través del qüestionari, s'arriba a la conclusió que més de la meitat de les jugadores que han contestat el qüestionari han indicat que tenen una altra feina més enllà del futbol.

En tercer lloc, i estretament vinculat a la variable introduïda al final del paràgraf anterior, totes les jugadores que van participar en el qüestionari van afirmar que el salari mínim fixat en el Conveni Col·lectiu (16.000 € bruts anuals) és insuficient, mentre que les jugadores entrevistades van apuntar que els sous de moltes futbolistes continua sent precari.

* Mitjans de comunicació:

A continuació, m'agradaria centrar-me en el rol dels mitjans pel que fa a la visibilitat del futbol femení perquè els resultats del qüestionari indiquen que les jugadores estan poc satisfetes amb la seva contribució. Algunes d'elles van expressar que s'estava progressant en aquest aspecte (si bé és cert que encara és insuficient), mentre que d'altres van catalogar

de menyspreu el fet que alguns dels mitjans de comunicació no s'hagin decidit a invertir en el futbol femení (per raons diverses).

Per la seva banda, d'entre les persones entrevistades, una va assenyalar que hi ha clubs que apliquen polítiques molt restrictives (es queden una part del contingut per als mitjans corporatius propis) i, alhora, cal separar el fenomen Barça perquè el seguiment general del futbol femení no va al mateix ritme (paradigma que pot ajudar a entendre el paper que estan desenvolupant els mitjans de comunicació en el progrés del futbol femení). No obstant això, és important que els mitjans de comunicació siguin conscients que la seva missió és ajudar a conèixer i donar visibilitat a aquest esport, gràcies a la capacitat que tenen de crear històries i discursos.

* Perspectiva de futur:

En darrer lloc, quan es va preguntar, a través del formulari, a les futbolistes per com conceben el seu vincle amb el futbol en un futur, les respostes van ser diverses i, per tant, ens trobem davant d'un panorama més divers i un esport que ofereix cada cop més oportunitats. Aquesta veritat d'opcions pot ser un indicador de l'evolució que ha experimentat en els darrers anys i, alhora, que les esportistes veuen viable continuar vinculades al futbol més enllà de l'etapa de futbolista (escenari que també es va confirmant).

Tanmateix, les persones entrevistades van opinar que la tendència del futbol femení serà de créixer de manera exponencial (a conseqüència de l'arribada de noves jugadores, per exemple), però, això sí, serà necessària l'aposta dels clubs pels equips femenins i les inversions per part de l'administració pública.

4.2. Aplicació pràctica

Després d'haver analitzat en profunditat els resultats obtinguts fruit del treball de camp, m'he volgut centrar en dues variables, com són els mitjans de comunicació i el salari mínim fixat en el Conveni Col·lectiu, perquè són les dues amb les que tothom que ha participat en aquest projecte de recerca ha coincidit a dir que la situació no és la ideal.

Per una banda, si bé és cert que els mitjans de comunicació cada cop estan posant més el focus en el futbol femení (és important reconèixer el seu treball), el seu rol pel que fa a la visibilitat d'aquest esport encara no és suficient. Per tant, és necessari que hi continuïn invertint esforços per tal de continuar evolucionant i oferint un major protagonisme al futbol

femení, en consonància a l'evolució i creixement d'aquesta disciplina esportiva. Per altra banda, és cert que l'aprovació del primer Conveni Col·lectiu en el futbol femení va ser un pas endavant clau per al progrés d'aquest esport, però el salari mínim fixat és insuficient per a una futbolista que es vulgui dedicar únicament al futbol.

Per tant, cal oferir a les jugadores un salari que els permeti dedicar-se plenament al futbol perquè, més enllà que la disponibilitat per a compaginar futbol amb una altra feina és molt complicada, tindrà una repercussió en el rendiment de l'esportista i, conseqüentment, enriquirà la pràctica d'aquest esport.

També, penso que, de cara a contribuir en el progrés del futbol femení s'hauria d'interactuar més amb les mateixes jugadores i donar més valor a la seva opinió. El fet que les futbolistes identifiquin i se'ls doni l'oportunitat de traslladar les seves inquietuds pel que fa a les millores necessàries lligades a la professionalització del futbol femení -i a l'evolució d'aquest esport en general-, ha de resultar clau perquè són elles les que estan vivint de primera mà aquesta transformació. És a dir, els clubs i tots els organismes vinculats al futbol femení cal que entenguin el que aquestes esportistes els estan comunicant i que, en la mesura del possible, intentin adaptar-s'hi.

He considerat convenient exposar aquesta reflexió perquè, un cop finalitzat l'anàlisi dels dos mètodes usats per al treball de camp, m'he adonat que només en les entrevistes vaig plantejar preguntes relacionades amb les millores amb les quals haurien de comptar les futbolistes. Per aquest motiu, si en el formulari també hagués incorporat una secció per a aquest apartat, hagués estat un bon complement per a aquest treball perquè hagués donat més profunditat a l'anàlisi d'aquesta variable perquè les jugadores podrien haver identificat quines millores creuen que són necessàries.

4.3. Limitacions de l'estudi i línies futures

La idea inicial, en el cas del qüestionari, era poder obtenir una mostra de cent jugadores. L'accés a jugadores en actiu de clubs ha estat, des de l'inici, molt difícil -en alguns casos, s'ha denegat el permís a respostes individuals de jugadores-. Per aquest motiu, el treball de camp relatiu al qüestionari, finalment, ha consistit a analitzar les respostes aconseguides d'una mostra de vint-i-tres futbolistes.

Amb el suport del tutor -el professor Jesús Fortuño- vaig enviar el qüestionari a diverses jugadores (perquè el fessin arribar a la resta de l'equip), entrenadores, al sindicat de futbolistes (FUTPRO) i a una representant de futbolistes (Carlota Planas); amb la idea que tothom que té vincle amb el futbol femení el derivés a les futbolistes.

Com que no va ser possible aconseguir una mostra suficient, els resultats obtinguts no són significatius en termes estadístics. Ara bé, tot i que la situació ideal hagués estat, com ja he dit, comptar amb un major nombre de respostes, he fet una anàlisi en profunditat dels resultats assolits.

Davant d'aquest escenari, considero que és clau que aquest qüestionari el poguessin contestar més jugadores per ampliar la mostra i, consegüentment, tenir unes dades a analitzar que siguin més estadísticament significatius. Tanmateix, penso que hauria estat interessant per a aquest TFG haver pogut entrevistar Ferran Cabello²⁹ (vaig parlar amb ell però no va ser possible concertar una entrevista) i parlar amb Marta Cubí³⁰ (li vaig enviar les preguntes però no vaig tenir resposta). En ambdós casos, les preguntes que havia preparat per a cada un es poden trobar a l'annex d'aquest mateix document.

A més a més, com s'ha mencionat en alguna de les entrevistes realitzades, coincideixo en afirmar que seria de gran ajuda a comptar amb un (o més) pla estratègic perquè la transformació que està experimentant el futbol femení des de fa uns anys –i que encara no ha acabat- estigui ben estructurada. És important que aquest progrés disposi d'una estructura sòlida al darrere perquè voldrà dir que s'han identificat les necessitats vigents i, consegüentment, s'hauran definit els passos a seguir. És per aquest motiu que penso que és necessari tenir lligues de referència i fixar-se què destaca de cada una per tal d'agafar idees i aplicar-ho, encara que sigui de manera adaptada, a Espanya.

Finalment, poder incorporar en un projecte de recerca com aquest una comparació externa amb relació a l'evolució del futbol femení a Espanya penso que pot ser molt enriquidor perquè, en algunes ocasions, el ritme de la transformació interna es pot percebre de manera

²⁹ Entrenador del FC Llevant Les Planes)

³⁰ Exjugadora i entrenadora de futbol.

diferent. El que acabo de raonar es pot exemplificar amb la velocitat a la qual està creixent la secció de futbol femení del FCB, però que no és la mateixa que la de la resta d'equips - espanyols, europeus i d'altres continents-, situació de la qual no sempre en som plenament conscients.

5. DISCUSSIÓ

Voldria començar aquest apartat del treball recuperant l'objectiu principal d'aquest projecte: analitzar en profunditat la situació actual de la professionalització del futbol femení a Espanya.

En aquest apartat del TFG es recullen, classificats en vuit subapartats, els resultats comentats de les diferents fonts utilitzades. L'objectiu és contrastar i comparar la informació derivada del treball de camp amb l'anàlisi basat en les aportacions teòriques aconseguides amb la recerca bibliogràfica.

5.1. Dimensió econòmica

Com a elements clau de la recerca vaig identificar, en primer lloc, els salaris i les condicions salarials, on incloc el tema de l'equiparació salarial entre jugadors i jugadores. La Resolución de 11 de agosto de 2020, de la Dirección General de Trabajo, por la que se registra y publica el Convenio colectivo para las futbolistas que prestan sus servicios en clubes de la primera división femenina de fútbol va fixar el salari mínim en 16.000 € bruts anuals per a jugadores amb un contracte de jornada completa i 12.000 € per a les que estiguessin contractades a temps parcial. Ara bé, un informe del FIFPro³¹ i la Universitat de Manchester recollia (Martínez i Fernández, 2022) que un 49% de les futbolistes està jugant sense rebre cap remuneració; mentre que, dins les que cobren, hi ha un 60% de les jugadores que perceben entre 1 € i 567 €, el 30% entre 567 € i 1.892 € i només un 1% cobra 7.572 €. També, posar en relleu que un 46% de les futbolistes tenen una altra ocupació a part del futbol perquè amb els salaris del futbol no en tenen suficient.

En aquest sentit, doncs, la Federació de Futbol dels EUA va pactar amb les jugadores 21 milions d'euros com a mesura per a compensar la diferència salarial respecte els seus homòlegs masculins. Una altra selecció capdavantera en aquest assumpte és Noruega i és que, des de final del 2017, el salari de les jugadores es va veure incrementat en un 93% gràcies al fet que els jugadors de la selecció masculina deixessin de rebre una part del seu sou. Si bé és cert que en alguns països -els dos ja mencionats anteriorment, juntament amb els Països Baixos, Anglaterra, Austràlia i Brasil- la igualtat salarial (Concejo, 2022) ja és una realitat, a Espanya encara li queda camí per recórrer per assolir-la. Per contra, els recursos

³¹ És el sindicat internacional de futbolistes.

dels quals disposa la selecció espanyola, són els mateixos per als jugadors i jugadores (mateixes infraestructures, staff o material).

I, relacionat amb els resultats obtinguts a través del qüestionari que vaig passar a les jugadores, voldria afegir que, més enllà que l'equiparació salarial entre la selecció masculina i femenina a Espanya encara no és un fet, totes les futbolistes van coincidir en afirmar que el salari mínim fixat en el Conveni Col·lectiu no és suficient.

Les jugadores que van indicar el salari que consideren que hauria de ser el mínim va oscil·lar entre els 18.000 € (el més baix) i 100.000 € (el més alt), quedant una mitjana entorn dels 35.000 €. Altres futbolistes van optar per fer la comparativa amb el que percebrien en una empresa (jornada de quaranta hores setmanals més bonificacions), mentre que altres van afirmar que jugadores i jugadors haurien de cobrar el mateix (però, en cap cas, haurien de ser les xifres desorbitades actuals del futbol masculí, per als homes tampoc).

En el cas de les entrevistes, les jugadores van coincidir en afirmar que els sous que perceben moltes jugadores actualment continuen sent precaris. El fet que aquesta retribució econòmica sigui tan baixa, impossibilita a les futbolistes dedicar-se exclusivament al futbol i, per conseqüència, han de buscar una ocupació laboral complementària per poder cobrir les necessitats bàsiques.

D'acord amb el que va apuntar una de les professionals entrevistades, és estrictament necessari que els òrgans públics reverteixin la dinàmica de poca d'inversió en el futbol femení. Així mateix, cal superar aquesta barrera històrica, ja que, sense anar més lluny, el futbol masculí ha pogut créixer com ho ha fet perquè, des de fa moltes dècades, s'hi estan destinant molts diners públics. En aquest sentit, doncs, algunes persones intenten justificar aquesta manca d'inversió al·legant que el futbol femení no genera ingressos, però la realitat és que sense aquesta inversió no es podrà estimular el futbol femení.

5.2. Dimensió social

Primerament, fent una comparativa entre el futbol masculí i el femení, comentar que el femení (Lago, 2022) ha estat capaç de captar l'atenció dels aficionats i els mitjans de comunicació de manera considerable. Després de la Copa Mundial de la FIFA França 2019, en Gianni Infantino³² va afirmar:

³² És el President de la FIFA.

Va ser un fenomen cultural que va atreure l'atenció dels mitjans de comunicació com mai i va oferir una plataforma destacada que va permetre el desenvolupament del futbol femení. El fet que s'hagi sobrepassat l'objectiu dels 1.000 milions dona bona mostra de l'ascens del futbol femení i que, si es promou i es retransmet futbol de primera categoria a nivell mundial, és igual si és masculí o femení, els aficionats el veuran. [FIFA, 2022]

Ara bé, s'ha de tenir present que, avui en dia, el futbol femení no està tan exposat ni té la mateixa repercussió i interès que el masculí. Alguns estudis realitzats suggereixen que el futbol femení actua com a eina per tal d'eliminar la desigualtat de gènere i això passa, per exemple, per elaborar programes específics de promoció del futbol femení i desenvolupar plans estratègics que contribueixin al seu progrés. S'ha de tenir present que els canvis accelerats que està experimentant el futbol femení hauran de trencar unes barreres culturals molt fortes i que, més enllà d'una estructuració a escala legislativa, caldrà que tots els clubs apostin per l'estructura femenina.

Centrant-nos en els valors i comportament de l'afició, comentar que, especialment en els darrers anys, el futbol masculí (Otero, 2019) s'ha distanciat de l'afició fruit d'alguns fitxatges multimilionaris, problemes amb Hisenda i anomalies en l'atribució de seus per a determinades competicions, entre d'altres. Ara bé, l'auge del futbol femení està permetent recuperar la humilitat, retrobar-se amb un ambient sa dins de l'equip i no oblidar-se de la formació.

Amb relació al paràgraf precedent, primerament, d'acord amb una de les entrevistes realitzades i la taula rodona a la qual vaig assistir, comentar que el comportament de l'afició que assisteix a un partit de futbol femení és molt diferent de la del masculí. En el cas del primer, es tracta d'un públic molt més familiar i, conseqüentment, el seu comportament és menys agressiu. Endemés, fruit de la dimensió social actual del futbol femení, la relació entre jugadores i públic és molt més propera, però, probablement, s'anirà distanciant a mesura que creixi la popularitat d'aquestes esportistes (encara falta molt per viure una situació similar a la dels seus homòlegs masculins). Si bé és cert que el volum de gent que segueix el futbol femení no deixa de créixer, cal continuar obtenint èxits i generant espectacle perquè aquest vincle no es trenqui.

Per concloure aquest incís sobre l'afició, m'agradaria puntualitzar que el FCB té una gran capacitat de mobilització de massa social (es va poder veure a Torí el maig de l'any passat amb motiu de la final de la UWCL) però aquest fenomen que el Barça està vivint, els altres equips europeus no ho estan vivint de la mateixa manera.

Seguidament, pel que fa a la importància que les futbolistes donen a la formació podem veure, gràcies a les respostes obtingudes amb el formulari, que totes tenen algun tipus de formació més enllà de l'Educació Secundària Obligatòria (E.S.O.). A més, indicar que la majoria de les jugadores han cursat (o estan cursant) un grau universitari i, algunes, han anat un pas més endavant estudiant un màster.

Aquesta situació es dona perquè les jugadores són conscients que per ser futbolista no es pot deixar de banda el vessant formatiu, independentment de si la trajectòria esportiva és o no satisfactòria i/o els ingressos econòmics els permet viure únicament del futbol. De totes maneres, algunes de les jugadores entrevistades han manifestat que, sovint, no és fàcil compaginar els estudis amb l'etapa com a jugadora perquè les universitats no posen moltes facilitats per a casos com aquests, escenari que dificulta centrar-se en els estudis.

Per tancar la dimensió social, i relacionat amb el paràgraf anterior, voldria fer un petit incís amb relació a la compaginació de la carrera esportiva amb una altra ocupació laboral. Més de la meitat de les enquestades, concretament un 56%, afirmen que, més enllà del futbol, tenen una altra feina. Considero que aquesta dada és rellevant perquè, fins fa no gaire, la gran majoria de les jugadores a Espanya -per no dir totes- havien de treballar alhora que jugar a futbol perquè l'estat de desenvolupament d'aquest esport no li permetia considerar-lo com a professió. Des de fa uns anys, aquesta tendència ha anat canviant i cada cop hi ha més jugadores que poden viure del futbol, però encara no totes, motiu pel qual ho han de continuar complementant amb una altra feina.

Com passa en el cas de la formació acadèmica, compaginar el futbol amb una altra ocupació laboral no acostuma a ser senzill perquè la disponibilitat horària de les futbolistes és complicada, per qüestions d'horari i d'hores dedicades a la pràctica esportiva. Per tant, es podria dir que ens trobem davant d'un doble problema perquè són esportistes que no es poden dedicar exclusivament al futbol -pels baixos salaris percebuts- i trobar una feina complementària -necessitat de tenir altres ingressos- és molt difícil.

5.3. Mitjans de comunicació

A tall d'introducció per a aquest apartat de la Discussió, exposar que la LaLiga Profesional de Fútbol Femenino (LPFF) va decidir que DAZN (Concejo, 2022) es quedés els drets d'aquesta competició fins a l'any 2027 per un valor de trenta-cinc milions d'euros. A més a més, el partit que s'emet cada jornada en obert es va assignar a Mediapro i es retransmet per mitjà de GOL. Aquest acord televisiu farà possible que la totalitat d'aquesta competició es pugui veure, per primer cop, arreu del món.

Aquest repartiment (Palco23, 2022) dels drets televisius va ser gestionat pels clubs de manera conjunta i havia de tenir un impacte en la competició i en la retribució de les futbolistes. No obstant això, a posteriori, la Primera Femenina va establir un acord amb LaLiga perquè sigui qui negociï comercialment les properes cinc temporades.

L'acord assolit entre la LPFF i DAZN va comportar que en cada partit (elDiario, 2022) hi hagi entre quatre i cinc càmeres per assegurar una retransmissió de qualitat i, conseqüentment, donar la màxima visibilitat a la Primera Divisió Femenina. S'ha de tenir en compte, també, que DAZN té en propietat els drets de la UWCL fins al 2025. Aquesta distribució (Palco23, 2022) dels drets televisius va ser gestionada pels clubs de manera conjunta i hauria de tenir un impacte en la competició i en la retribució de les futbolistes. Posteriorment, la Primera Femenina va establir un acord amb LaLiga perquè sigui qui negociï comercialment les properes cinc temporades. L'acord assolit entre la LPFF i DAZN va comportar que en cada partit (elDiario, 2022) hi hagi entre quatre i cinc càmeres per assegurar una retransmissió de qualitat i, conseqüentment, donar la màxima visibilitat a la Primera Divisió Femenina.

Afegir que la temporada passada³³ DAZN va adquirir els drets de la UWCL fins al 2025. Endemés, va pactar amb YouTube emetre a través d'aquesta plataforma els partits fins al 2023. A partir del 2023 i fins al 2025, dinou dels seixanta-un partits d'aquesta competició europea es podran mirar pel canal de DAZN a YouTube. A més, actualment, DAZN retransmet la Finetwork Liga F, la FA WSL, la Women's FA Cup, la WE League, la Frauen-Bundesliga i la Champions (Gil, 2022). Aquesta plataforma seguirà oferint en obert els partits a través del canal de YouTube que té, juntament amb noves propostes que han d'enriquir la seva oferta.

Exposar que DAZN (Sacristán, 2023) compta amb els drets televisius del futbol femení, més enllà de la Finetwork Liga F³⁴ i de la UWCL (des de l'any 2021); l'aposta ferma d'aquesta plataforma se sustenta per les dades d'audiència. Com a exemple tenim els 3,6

³³ Com a exemple, afegir també que la temporada passada la UWCL va rebre més de seixanta-quatre milions de visualitzacions a nivell mundial (des de més de 230 països).

³⁴ Primera Divisió femenina de futbol (Espanya).

milions de persones que van mirar en directe arreu del món -1,6 milions de visualitzacions a Espanya- la final de la UWCL de la temporada passada que va enfrontar el FCB amb l'Olympique de Lyon; aquestes xifres van suposar un increment del 56% respecte de la temporada precedent. Voldria aclarir que, els primers mesos de la Finetwork Liga F (Torrente, 2023), DAZN oferia, de manera gratuïta, els partits pel seu canal de YouTube -amb la idea que els aficionats poguessin tenir un primer tast d'aquesta competició- però, des del mes de gener d'aquest 2023, els partits només es poden veure a través de l'aplicació de pagament de DAZN (rumb adoptat per promoure el futbol femení a Espanya). No obstant això, el canal GOL continuarà emetent un dels millors partits de cada jornada -juntament amb tots els resums- i DAZN no refusa proporcionar, puntualment, algun partit; mentre que a través del canal de YouTube de DAZN, es podran veure tots els partits de la UWCL en directe i gratuïtament durant les dues primeres temporades.

El rendiment econòmic obtingut per part dels mitjans de comunicació és major si el contingut s'emet en obert, malgrat que el contracte de DAZN finalitza el 2025, podria ser que l'acord vigent es prorrogués i, per tant, l'espectador pugui continuar consumint futbol femení sense haver de pagar.

He volgut posar especial èmfasi en aquest punt perquè els mitjans de comunicació (Martínez i Fernández, 2022) tenen un paper clau pel que fa a la visibilitat del futbol femení. Un cop explicada la situació a Espanya, explicar breument, com ho estan gestionant a Anglaterra perquè la lliga d'aquest país està assolint fites importants. La WSL va firmar amb la BBC i SkySports un acord en concepte de drets televisius per valor de 24 milions d'euros, convertint-se en el contracte de futbol femení més car. L'estratègia d'aquesta competició per convertir-la en un producte atractiu passa per captar els talents futbolístics més destacats i això és possible, en gran mesura, pel poder econòmic dels principals clubs.

Per tal de complementar aquesta darrera idea desenvolupada, posar en relleu que una de les persones entrevistades va indicar que hi ha una sèrie de continguts que alguns clubs -el FCB, per exemple- se'l reserven per difondre a través dels seus mitjans de comunicació propis. Aquestes polítiques més restrictives adoptades condueixen, probablement, a una menor difusió d'aquest contingut perquè aquestes plataformes digitals no tenen el mateix impacte que la resta.

Per tant, tenint en compte que el que es busca és que es faci el màxim ressò possible de tota l'actualitat del futbol femení, cal adoptar una estratègia que proporcioni la màxima difusió i no pas quedar-se una part del contingut per a vies amb menys capacitat d'impacte,

ja que estàs minvant una part del potencial. En altres paraules, els mitjans de comunicació han tingut (i tenen) un paper destacadíssim en el futbol femení, perquè han permès conèixer i fer-se ressò dels canvis significatius que es van produint en aquest esport i donar a conèixer a les futbolistes (acostant-les a l'afició); fent-ho sempre d'una manera que permetés normalitzar aquest canvi de tendència.

Per concloure aquest subapartat sobre els mitjans de comunicació, dir que la puntuació amb relació a la satisfacció per part de les jugadores sobre la contribució dels mitjans de comunicació quant a la visibilitat del futbol femení no és molt elevada (2,6/5); la majoria de les jugadores donant una puntuació, sobre 5, de 2 i 3 punts.

5.4. Patrocini

En relació amb el patrocini, exposar que cada cop hi ha més marques que decideixen estar presents en el futbol femení. La Primera Divisió Femenina (Menéndez, 2020) és la tercera competició amb un major potencial econòmic -darrere de l'ACB i LaLiga- i la inversió feta per part dels patrocinadors, juntament amb els drets televisius, han permès als clubs ampliar el seu poder econòmic.

S'ha de tenir present que el futbol femení és un producte rendible i amb un pes important per a les marques, motiu pel qual moltes d'elles entren a la indústria esportiva a través del futbol femení. L'any 2015, els col·laboradors comercials de la FIFA es van reunir amb la directiva d'aquest organisme esportiu perquè el futbol masculí s'estava estancant i les inversions econòmiques en concepte de publicitat ja no eren tan rendibles i van arribar a la conclusió que la solució a aquest problema requeria introduir-se en el futbol femení. Un exemple que il·lustra aquesta tendència és el fet que Visa va invertir en el Mundial de França del 2019 (futbol femení), un any després d'haver-ho fet en el de Rússia del 2018 (futbol masculí), aportant la mateixa quantitat en ambdós casos.

El futbol femení és un producte més barat per invertir-hi perquè no té l'impacte mediàtic ni el número de seguidors que el masculí. Es pot dir, doncs, que per a les marques invertir en la secció femenina d'un club important -Stanley amb el Barça, per exemple- és una bona opció pel que fa a percepció que la gent pugui tenir de l'empresa (imatge) i pel tema de la menor despesa relativa. Ara bé, tothom que està en contacte amb aquest esport intueix que aquest va creixent any rere any; hi ha qui afirma que una inversió econòmica controlada i rendible, però constant i sostinguda en el temps- permetrà equilibrar la balança el 2067 entre el futbol masculí i el femení.

Comentar, també, que el futbol femení és una realitat -hi ha qui el considera una moda- gràcies a l'aposta forta de les marques i de la FIFA. Aquesta organització esportiva va comunicar a finals del 2021 que (Izquierdo, 2022) havia posat en marxa una estratègia per tal de vendre patrocinis només per al futbol femení³⁵ i és que, moltes de les marques, són coneixedores del potencial d'aquest esport per a guanyar visibilitat³⁶. Sarai Bareman va afirmar que les dades indiquen que les entitats que inverteixen en el futbol femení estan tenint un retorn i confia que hi hagi més agents -clubs, lligues, mitjans de comunicació i patrocinadors- que s'adonin d'aquesta oportunitat de creixement.

D'acord amb l'anàlisi de l'empresa Nielsen Sports, la inversió en patrocini esportiu en el futbol femení (EFE, 2022) s'ha multiplicat per tres des del 2019 i es preveu que creixi exponencialment aquest 2023; evolució atribuïda a l'increment d'audiència televisiva i seguiment en les xarxes socials. No obstant això, només el 35% de les samarretes³⁷ dels clubs més importants de futbol que tenen secció femenina (Trullols, 2021) compten amb un patrocinador principal propi, ja que gran part dels clubs aprofiten la inèrcia favorable de l'equip masculí per a compartir el patrocinador principal amb l'equip femení.

El tema dels patrocinadors és un dels elements que es van reflectir en les respostes recollides a través del qüestionari, associat al fet que el futbol femení, en molts casos, encara no gaudeix de molta visibilitat.

Per tancar aquest apartat, voldria recuperar el tema de les samarretes i és que resulta molt difícil trobar aquesta peça de roba de les jugadores del FCB, per exemple. D'acord amb el que s'ha parlat en les entrevistes, aquesta situació s'hauria de canviar per tal de convertir les samarretes en un producte més assequible per al públic –cada cop hi ha més gent interessada a adquirir-ne alguna- i amb una major visibilitat.

5.5. Arbitratge

Una altra qüestió que m'agradaria tractar en aquest apartat del treball és el tema de l'arbitratge perquè ha generat bastanta controvèrsia en la posada en marxa de la primera lliga de futbol femení professional.

³⁵ D'acord amb l'informe elaborat per part de la FIFA i Deloitte, la temporada 2020-21 els clubs van incrementar en un 33% els ingressos per publicitat.

³⁶ Directora de futbol femení de la FIFA.

³⁷ Percentatge que es tradueix en set equips.

L'arrencada d'aquesta competició (temporada 2022-23) es va veure truncada per la vaga a la que es va sumar el col·lectiu arbitral. Les àrbitres (Concejo, 2022) el que reclamaven era una regularització de la seva situació laboral -no disposen d'un contracte- i un increment del seu salari, tot i que la nova LPFF ja havia fet arribar a la RFEF³⁸ una nova proposta amb un augment del salari. Vinculat als motius exposats en relació amb aquesta vaga, afegir que l'organisme arbitral (Marín, 2022) reclamava professionalitzar també la figura de l'àrbitra per tal de poder-se dedicar plenament al futbol, igual que ho fan les futbolistes, i no haver-ho de compaginar amb altres coses. És important que les àrbitres comptin amb les majors facilitats en termes de dedicació i formació perquè la seva actuació ha d'anar en consonància amb el progrés del futbol femení. Cal tenir present que la professionalització d'aquest esport anirà lligada a un augment del nivell del futbol femení, transformant-lo amb un producte més atractiu, pensant en captar el nombre més gran de persones possible i buscant incrementar els registres d'assistència als estadis.

La vaga protagonitzada per part de l'estament arbitral va deixar imatges com jugadores i afició esperant a les col·legiades, que finalment no es van presentar al partit. Més enllà del fet que aquesta situació no s'adequa amb els atributs associats a una competició de caràcter professional, molts dels agents afectats per aquesta vaga -a disgust amb les formes malgrat entendre i defensar els motius- es van plantejar per què aquesta protesta s'havia convocat quan faltaven dos dies per a començar la lliga, per què havien arribat fins a una vaga i per què no havien traslladat directament la queixa a la RFEF. Un altre element que va sobtar va ser que només es va aturar la Liga F³⁹ i, en canvi, la resta de categories femenines no. Un dels majors problemes és que, des que la RFEF es va veure obligada a cedir a la LPFF l'organització de la lliga femenina, els conflictes entre aquests dos organismes no cessen i un dels ítems amb els quals s'han de posar d'acord és amb l'arbitratge. Les àrbitres (Europa Press, 2022) van desconvocar la vaga després de l'acord entre la RFEF i el CSD, ja que ambdues institucions van decidir destinar una part del pressupost a la professionalització del col·lectiu arbitral.

Dit d'una altra manera, aquestes pugnes entre la RFEF i la LPFF fan més difícil que els canvis que es van produint gaudeixin d'un major protagonisme i, conseqüentment, impedeix que el futbol femení avanci com es desitja. A més a més, partir d'un pla estratègic i d'acció ben definit també ajudaria de cara a estructurar aquests avenços, tot evitant que aquesta evolució no sigui completa a conseqüència d'ítems que no poden anar al mateix ritme (no compten amb els mateixos recursos).

³⁸ És de qui depèn del col·lectiu arbitral.

³⁹ Lliga espanyola de futbol femení.

Continuant amb el vessant arbitral, malgrat que la lliga femenina (Boronat, 2021) aposta per una igualtat de condicions, el fet que el col·lectiu arbitral d'aquesta competició estigui integrat únicament per dones és una discriminació. Les jugadores el que defensen és que els partits estiguin arbitrats per part dels millors professionals, siguin àrbitres homes o dones. Consideren que aquesta mesura és totalment desfavorable per al progrés del futbol femení perquè les àrbitres encara no tenen prou experiència acumulada i no volen que la Liga F els serveixi com a període de pràctiques. Endemés, afegeixen que si les àrbitres estiguessin millor pagades, podrien dedicar més temps a formar-se.

5.6. Conflicte jugadores - selecció

Un altre factor que ha aixecat bastanta polèmica ha estat el conflicte de la federació espanyola de futbol, concretament faig referència a l'enfrontament entre alguna de les jugadores del combinat espanyol i el seleccionador (Jorge Vilda).

D'acord amb el comunicat emès per part de la RFEF, quinze jugadores de la selecció femenina (Vázquez, 2022) van renunciar el passat mes de setembre a jugar amb l'equip nacional si el seleccionador no dimitia. Posteriorment, però, es va comunicar, a tall d'aclariment, que aquest abandó seria fins que no es canviessin determinades coses que afecten l'estat mental i emocional i rendiment, elements que podrien comportar lesions.

En l'escrit (Codocea, 2022) que les jugadores van fer després que s'hagués filtrat el correu que havien enviat a la RFEF, el que demanaven era que s'aposti de veritat i de manera convincent per a un projecte professional que tingui en compte tots els elements necessaris perquè les jugadores puguin rendir al màxim nivell i, conseqüentment, s'assoleixin més i millors objectius. Defensaven, també, que mai van demanar la destitució del seleccionador - consideren que no els pertoca- i que es tractava d'una crítica constructiva i honesta que pensen que pot contribuir a la millora del rendiment grupal.

Sembla que el rerefons d'aquest comunicat és que les futbolistes pensen que la selecció espanyola està estancada pel que fa als mètodes i decisions del seleccionador. Hi ha rumors (Jiménez, 2023) que donen a entendre que alguna d'aquestes quinze jugadores estarien considerant de tornar a la selecció, retorn que aniria lligat a un diàleg intern que té com a finalitat resoldre els problemes que hi ha darrere d'aquesta reivindicació, però hi ha un sentiment de què amb aquesta queixa no han aconseguit el que volien.

Quan queden, aproximadament, dos mesos per a l'inici del proper Mundial Femení⁴⁰, algunes de les jugadores afectades per aquest desacord (Jiménez i Riquelme, 2023) pot ser que es replantegi o afluixi en la seva posició per les possibles conseqüències per a la seva trajectòria esportiva que pot tenir no participar en aquesta Copa del Món. Aquestes futbolistes continuen pensant que el canvi és necessari, però, com que no s'ha pogut dur a terme per mitjà de la seva protesta, l'opció que se'ls presenta és gestionar-lo de manera interna. Encara que aquest canvi de rumb no serà radical i les dues parts hauran de cedir en aquest diàleg, ja que la seva voluntat és resoldre aquest conflicte i tornar a formar part de la selecció.

Si mirem com està el panorama internacional, veurem que (de la Serna, 2023) les jugadores de la selecció del Canadà -vigent campiona olímpica i ocupant la sisena posició del rànquing FIFA- van iniciar el mes de febrer d'aquest any una vaga perquè ha detectat una manca de finançament, que els impedeix oferir la seva millor versió en el proper Mundial. Les integrants d'aquesta selecció van expressar que no participarien en cap activitat -ni concentracions, ni entrenaments ni partits- de l'equip fins que no se solucionés la disputa. Aquest anunci de vaga es produïa després d'un comunicat conjunt de les seleccions masculina i femenina en el qual criticaven la reducció del pressupost del combinat femení efectuat per part de l'Associació Canadenca de Futbol i demanaven a la Federació una solució. Amb aquesta acció, els jugadors de la selecció canadenca es van unir a la protesta de les seves homòlogues femenines, esdevenint un fet històric de suport. Les jugadores expressen no tenir ganes d'haver de continuar lluitant per a tenir un tracte just i equitatiu i consideren que el fet de no estar recolzades suposa posar en perill els avenços experimentats i que se les torni a oblidar. Defensen que si es vol que la seva continuï sent una selecció amb un pes important a escala mundial, cal que el suport que rep per part de la federació estigui a l'altura. Finalment, però, les jugadores van haver d'anul·lar la vaga davant de les amenaces de la federació.

Una altra selecció que es pot dir que està vivint moments complicats és la francesa. La jugadora Wendie Renard -integrant de l'Olympique de Lyon i capitana de la selecció de França- anunciava al febrer d'aquest any (Cope, 2023) que feia una pausa pel que fa a la seva participació amb el combinat francès -i, per tant, renunciava al Mundial del 2023- perquè no està d'acord amb el sistema actual -va dir que està per sota dels requisits necessaris per estar al màxim nivell- i que ho feia per cuidar la seva salut mental.

Cal tenir present que França (Gil, 2023) és una de les seleccions candidates a guanyar Eurocopes i Mundials els darrers cinc anys, però, a l'hora de la veritat, no ha aconseguit ni arribar a les fases finals, degut a baixes rellevats en l'equip. La seleccionadora, Corine Diacre,

⁴⁰ Austràlia i Nova Zelanda (20 de juliol de 2023 al 20 d'agost de 2023).

ha anat deixant de convocar progressivament a jugadores d'un nivell altíssim per motius que van més enllà de l'aspecte futbolístic. A aquestes baixes, s'afegeix la renúncia de Wendie Renard i la de dues jugadores del Paris Saint-Germain (PSG) -Kadidiatou Diani i Marie-Antoinette Katoto-, que van justificar la seva decisió en els últims resultats obtinguts i la gestió que s'estava fent de l'equip francès, afegint que deixaven els compromisos internacionals per a dedicar-se plenament al seu club, fins que es fessin els canvis necessaris.

A principis del mes de març de 2023, Corine Diacre (EFE, 2023) va ser acomiadada del càrrec de seleccionadora francesa -tenia contracte fins a l'any 2024- a conseqüència dels desacords que va tenir amb algunes de les jugadores principals. En Philippe Diallo⁴¹ va sol·licitar un informe per tal de conèixer la situació actual del combinat i la resposta va ser molt clara: absència insalvable de punts en comú entre ambdues parts. Aquesta situació es deu a un distanciament molt important amb jugadores de referència que danya els interessos de la selecció i, també, d'estar lluny dels paràmetres de l'alt nivell. No obstant això, la FFF va catalogar d'inacceptable les formes com les jugadores van anunciar que deixaven el combinat nacional i, per aquest motiu, es contempla un procés de mediació en un futur.

Remuntant-nos al principi d'aquesta qüestió a Espanya, explicar que aquesta crisi va començar quan un grup de futbolistes del conjunt espanyol -descontentes amb la gestió de l'Eurocopa i dels mesos previs per part de Jorge Vilda- es van reunir amb el seleccionador i el seu equip per transmetre'ls que necessitaven canvis i que les directrius de l'entrenador no acabaven de tenir impacte en el vestidor. Aquestes futbolistes estaven convençudes que era moment de fer autocrítica i fomentar millores en l'àmbit esportiu i estructural, com per exemple, la manca d'exigència i d'ambició mostrada per part de la RFEF.

La situació actual que viu la selecció espanyola femenina té un paral·lelisme amb la que van viure les jugadores després de l'eliminació d'Espanya al Mundial de Canadà del 2015. Les jugadores (Boronat, 2021) van manifestar que aquesta decepció esportiva era perquè no les havien deixat preparar-se prou, tenien la sensació que la RFEF no tenia ganes de promoure el futbol femení i, a més, hi havia determinades coses que no estaven disposades a tolerar. Així, doncs, totes les jugadores que formaven part del combinat espanyol en aquell moment van fer arribar una carta als mitjans⁴² demanant la dimissió d'Ignacio Quereda, que havia estat seleccionador durant vint-i-set anys, gràcies a l'interès inexistent d'aquest

⁴¹ President interí de la Federació Francesa de Futbol (FFF).

⁴² Hores abans d'aquest comunicat es van reunir amb el seleccionador (Ignacio Quereda) per a traslladar-li que necessitaven una persona nova que se'n fes càrrec, idees renovades, un mètode d'entrenament en consonància amb la situació actual i que, si no hi havia canvis, no tornarien a la selecció.

organisme esportiu envers el futbol femení. Durant aquest període que va ser el seleccionador (Rodríguez, 2021) Espanya no va guanyar cap títol, va estar setze anys sense participar en cap competició internacional i la millor classificació en el rànquing FIFA va ser un quinzè lloc.

La considerada com la millor generació de futbolistes espanyoles (Boronat, 2021) tenia clar que volien arribar més lluny perquè consideraven que hi havia suficients arguments de pes, tant humans com professionals, i que, per tant, aquesta etapa ja havia acabat. Un dels principals focus de reclamació tenia a veure amb la mentalitat, necessitaven una persona que estigués motivada per a liderar aquest projecte i no ho fes per passar el temps perquè les futbolistes confiaven plenament en el seu propi potencial.

En aquella ocasió, la RFEF tampoc va digerir del tot bé la queixa de les esportistes internacionals i, mentre no es resolia el conflicte, les jugadores es van adonar que no tornarien a jugar amb la samarreta d'Espanya si no es feien modificacions i les capitanes dels equips de la primera divisió les van recolzar.

Per concloure aquests paràgrafs sobre la crisi que viu actualment la selecció espanyola de futbol femení, voldria mencionar una pregunta que es planteja en el llibre titulat *No las llames chicas, llámalas futbolistas*, que diu: ¿Sería capaz la Federación de situar el fútbol femenino español en un lugar acorde a la calidad de sus futbolistas, de construir un proyecto respetuoso, moderno y ambicioso? [Boronat, 2021, p.67].

Una altra qüestió sobre aquest tema, encara que no hi estigui estrictament relacionat, voldria introduir la polèmica que va haver-hi amb l'entrega de les medalles a les jugadores que van disputar la final de la Supercopa d'Espanya femenina.

Les jugadores (Irigoyen, 2023) dels dos equips finalistes -Barça i Reial Societat- van haver d'anar a buscar a una taula les medalles de campiones i subcampiones, respectivament, perquè ningú de la RFEF els les va entregar. Davant de les múltiples crítiques que la federació va rebre -en la Supercopa Masculina celebrada uns dies abans sí que hi havia hagut entrega de medalles-, aquesta va al·legar que s'havia procedit d'aquesta manera seguint els protocols establerts, que es trien basant-se en les instal·lacions i les personalitats assistents. L'Asociación de Futbolistas Españoles (AFE) va afirmar que s'havia menyspreat a les futbolistes en el moment del lliurament de les medalles, mentre que les jugadores van dir que no se n'havien adonat perquè ja hi estan acostumades.

Molta gent va pensar que l'epicentre d'aquesta polèmica era la relació entre Luis Rubiales (president de la RFEF) i les jugadores del FCB (moltes d'elles han deixat la selecció espanyola). Ara bé, unes setmanes més tard, en una entrevista (Viajando con Chester, 2023)

el president de la RFEF va dir, cito textualment: “A nivell d’imatge és desastrós. Abans de l’inici de l’entrega de trofeus des de protocol em van dir que l’entrega de premis seria igual que la de la copa del rei (futbol femení), on no se li van posar les medalles i se’ls-hi van donar igual a les noies en el terreny de joc. El que passa és que cinc dies abans havien entregat les medalles en la Supercopa masculina i aquesta es va comparar amb la femenina. No és una qüestió de discriminació i els vaig dir que no passés més perquè, amb la sensibilitat que hi ha, llancem tot el bon treball fet, i el que encara es pot fer, per una imatge nefasta en la que la dona ha d’agafar la medalla. No ho han de fer els nois ni les noies, però no és el mateix i per això calia reconèixer que això no està ben fet. Vam arribar a la federació amb 44.000 a 100.000 llicències de dones i ara hi ha el mateix número d’homes i dones en càrrecs directius, mentre que a l’administració pública encara hi ha la bretxa salarial”.

En definitiva, Espanya ha fet l’aposta tardana pel futbol femení, però, això sí, aquesta ha estat forta. No obstant això, el creixement no està sent tan ràpid com el desitjat perquè no tothom que està apostant pel futbol femení hi creu (hi ha una pressió social al darrere, es podria dir). Tanmateix, no tots els clubs tenen el potencial que té el FCB –és important ser-ne conscient-, condició que els impedeix, en moltes ocasions, seguir el ritme fixat pels clubs de referència.

5.7. Futbolistes

A tall d’introducció, indicar que he dividit aquest apartat en dos grans blocs (tot i que estan relacionats), per poder parlar, primerament, de l’impacte que tenen els fitxatges en el context general del futbol femení i, després, presentar, breument, les actuals millors jugadores.

Per una banda, en relació amb els fitxatges, apuntar que, com s’ha explicat anteriorment, per a clubs com el FCB, els fitxatges més cars no suposen cap problema i, a més, els garanteix –a priori, si més no- assegurar-se ser un club competitiu des del primer moment i durant uns quants anys. Alhora, aquests moviments realitzats per part dels principals clubs, ajudaran a fer que la resta d’equips també tinguin l’oportunitat de créixer. L’arribada de noves jugadores té un paper molt destacat en el creixement que està experimentant el futbol femení i, per tant, el nivell de les diferents lligues cada cop és més elevat, igual que el llistó d’exigència definit.

Pels motius que s’acaben d’exposar, entre d’altres, és necessari que s’ofereixin les màximes facilitats a les futbolistes i, al mateix temps, es vetlla perquè la lliga sigui una

competició tan atractiva com sigui possible. Dit d'una altra manera, com més atractiu sigui el producte, més jugadores estaran interessades a jugar a la lliga espanyola, tant les que estiguin meditant marxar com les que estiguin contemplant la idea de venir, fet que comportarà que el nivell d'aquesta competició no deixi d'augmentar.

Per altra banda, les futbolistes que es troben entre les deu primeres posicions (Mendayo, 2022) són les següents:

1. **Alexia Putellas:** l'actual capitana del FCB -i una de les jugadores més destacades de la selecció espanyola- és la vigent guanyadora de la Pilota d'Or. La temporada passada (la 2021-22) va ser la màxima golejadora de la UEFA Women's Champions League (UWCL) i la tercera jugadora de la Primera Iberdrola que va marcar més gols.
2. **Sam Kerr:** futbolista del Chelsea i capitana de la selecció australiana, juga com a davantera -jugadora de referència⁴³ que coincideix en el vestidor amb altres jugadores de primer nivell- i la temporada anterior va ser la màxima golejadora de la Premier League.
3. **Amandine Henry:** integrant de la plantilla actual de l'Olympique de Lyon -millor jugadora (MPV) de la final de la passada edició de la UWCL- que juga com a centrecampista (aporta molta qualitat i experiència).

No va disputar l'Eurocopa de l'any passat (Anglaterra 2022) per discrepàncies amb la llavors seleccionadora francesa -dimitida a principis del mes de març del 2023- però aquesta situació no li fa perdre les ganes de guanyar més títols.

4. **Tabea Wassmuth:** jugadora del Wolfsburg -i de la selecció dels Països Baixos- que ocupa la posició de davantera, va ser la segona màxima golejadora de la passada UWCL (temporada 2021-22) i tenint un paper destacat en la trajectòria del seu equip a l'hora d'assolir les semifinals de la competició europea.
5. **Salma Bacha:** futbolista jove que juga com a lateral esquerrana a l'Olympique de Lyon, que va acabar l'anterior UWCL com a màxima assistent i va ser considerada la millor jugadora jove d'aquesta competició. Endemés, destaca per la seva capacitat de prendre bones decisions i no té cap problema per assumir responsabilitats.
6. **Marie-Antoinette Katoto:** una de les jugadores més importants del Paris Saint-Germain (PSG) -i internacional per França-, ocupa la posició de davantera i va ser la màxima realitzadora de la lliga francesa (Division 1 Féminine). Aquesta futbolista destaca per la seva qualitat, físic, caràcter i encert.

⁴³ Motiu pel qual és una de les jugadores més ben pagades a escala mundial.

7. **Vivianne Miedema:** davantera neerlandesa de l'Arsenal que va quedar en la segona posició de la classificació de màximes golejadores de la Premier League (temporada 2021-22) i, gràcies al seu bon rendiment, l'equip va poder lluitar fins al final per aconseguir el títol de lliga. Les característiques principals d'aquesta jugadora són la versatilitat, mobilitat, lectura del joc i determinació, elements que li permeten tenir un mitjana de quasi un gol per partit.
8. **Ona Batlle:** considerada com una de les jugadores amb una major projecció a escala mundial, durant la temporada passada (2021-22), i en més d'una ocasió, va ser seleccionada com la millor jugadora del mes i, també, va ser inclosa en l'onze ideal de la Premier League. Com a atributs principals, destaquen la seva polivalència, físic, energia, electricitat, atreviment i desbordament.
9. **Aitana Bonmatí:** és una de les futbolistes amb una major capacitat per marcar diferències -quasi impossible de substituir al FCB i selecció espanyola-, gràcies al seu talent, esforç, compromís, valentia, imaginació i resolució. Pel que fa al club i a la selecció, té un paper de lideratge -atresora positivisme i juga per a l'equip- perquè no s'amaga quan les coses no van com es voldria i brilla per ella sola en les grans cites.
10. **Christine Endler:** portera de l'Olympique de Lyon que, defensant la porteria, va tenir un paper clau per assolir els èxits de l'equip francès (temporada 2021-22). És una futbolista alta -amb grans reflexos i habilitats- que, endemés, transmet seguretat i confiança a la resta de jugadores.

5.8. Canvi de tendència

Per concloure l'apartat de Discussió, m'agradaria posar en relleu alguns dels canvis que s'estan produint darrerament -o cap a on vol evolucionar Espanya pel que fa al futbol femení- que són fruit del creixement que està experimentant aquest esport. Cal tenir en compte que, fins fa relativament poc, les jugadores donaven molta importància a la formació perquè tenien molt clar que ser futbolista no era una sortida professional.

Primerament, voldria exposar que el paper d'agent de jugadores (Concejo, 2023) ha guanyat protagonisme en els últims deu anys, amb Carlota Planas⁴⁴ com la primera dona al capdavant d'una agència de representació de jugadores.

⁴⁴ Cofundadora de l'agència de representació de futbolistes Unik Sports.

Si ens remuntem uns anys enrere, el futbol femení encara era amateur i cap jugadora tenia representant perquè els seus contractes -precaris, per cert- eren gestionats per algun conegut o familiar. Ara bé, amb la professionalització del futbol femení i l'increment dels salaris, les futbolistes es van trobar amb la necessitat d'acudir a una agència de representació que les ajudés amb la negociació dels contractes esportius -cada cop són més similars als del futbol masculí- i identificar oportunitats de patrocini.

En relació amb els contractes, considero que s'ha de destacar que, més enllà del vessant econòmic, també es van haver d'incloure elements específics -baixa per maternitat, material esportiu o vehicle de desplaçament, entre d'altres- per tal que les jugadores comptessin amb més garanties.

D'altra part, voldria parlar sobre la situació de les jugadores (Culvin, 2021), considerades com a professionals, que pertanyen a clubs d'Anglaterra. Suposadament, la professionalització del futbol femení hauria d'estar associada directament a una sèrie de beneficis per a aquestes esportistes, però la realitat és que aquesta transformació està comportant coses negatives, ja que el futbol es considera com una professió precària (inestabilitat i curta trajectòria, entre d'altres).

Alguns dels elements identificats com a clau per a la supervivència del futbol femení, com passa en el cas del masculí, és que s'ha de convertir aquest esport en un producte comercial i oferir espectacle (entretenir al públic); això implica invertir en infraestructures, millorar l'accés dels aficionats, disposar d'un equip mèdic i una bona estructura organitzativa. Alguna de les jugadores entrevistades en el marc d'un article acadèmic publicat a la University of Central Lancashire⁴⁵ (Culvin, 2021) posava de manifest la pressió a la qual estan sotmeses les jugadores, ja que la visibilitat de què disposen està condicionada als èxits aconseguits o un comportament inadequat pot posar en risc la seva trajectòria, per exemple.

La qüestió és que la magnitud del futbol femení va a l'alça i, consegüentment, es posa més el focus en les jugadores i, endemés, se suposa que les futbolistes han d'estar agraïdes per estar catalogades com a professionals. No obstant això, aquestes esportistes han arribat fins on són per mèrits propis, però, per contra, la sensació és que se'ls ha donat aquesta oportunitat directament (no es té en compte tots els esforços i sacrificis que han hagut de fer). Per tant, les jugadores conviuen amb dos sentiments oposats, com són la felicitat per haver arribat fins aquí (quan van començar a jugar no s'ho imaginaven) i la precarietat associada al futbol (mencionat anteriorment).

⁴⁵ Preston, UK.

En aquest sentit, doncs, cal continuar en la direcció que permet a les jugadores dedicar-se, si ho volen, plenament al futbol i amb les millors condicions possibles. Amb això el que vull dir és que, tal com han manifestat les professionals entrevistades, és totalment necessari que les jugadores comptin amb més recursos (increment del salari mínim, dret a ser mare, baixes regulades, cotització a la Seguretat Social, etc.) perquè, igual que altres feines, el futbol requereix una dedicació de moltes hores.

Continuant en aquesta línia, és un avenç importantíssim el fet que la professionalització del futbol femení ja sigui una realitat en molts països –com és el cas d'Espanya- però, més enllà del vessant econòmic i de les condicions de treball, és necessari que les jugadores que decideixen compaginar la trajectòria futbolística amb l'etapa de formació (o amb una altra ocupació laboral) ho tinguin una mica més senzill (actualment, tal com han expressat en les entrevistes, els resulta molt complicat, tot i que ho han de fer).

6. CONCLUSIONS

Abans d'endinsar-nos pròpiament en les conclusions, a manera de recordatori, comentar que aquest projecte de recerca gira entorn de la professionalització d'un esport, concretament del futbol femení. Vaig decidir -amb l'aprovació del tutor⁴⁶- centrar-me en la situació actual d'aquest esport a Espanya -tot el que s'ha analitzat ha estat relatiu a aquest país- però, no en va, en l'apartat anterior (discussió) he obert aquest TFG a altres països (no només del continent europeu) perquè considero que és interessant i enriquidor definir una perspectiva més àmplia. Endemés, opino que poder comparar diverses realitats que tenen un punt de partida en comú beneficia a totes les parts perquè és una manera de veure en què es pot millorar i tenir un punt de referència per a fer-ho.

El present document, com he mencionat en les primeres línies d'aquest apartat, és un projecte de recerca que pretén definir la situació actual del futbol femení a Espanya -fent un breu recorregut històric- i identificar possibles línies de futur, per mitjà de l'anàlisi de continguts de diferents fonts d'informació, el disseny metodològic (amb l'anàlisi de resultats i discussió) i, finalment, les conclusions.

Pel que fa al camp d'observació, indicar que el qüestionari que vaig elaborar, i que posteriorment he analitzat estava pensat perquè el contestessin jugadores que encara estan en actiu, jugant en categories diferents (per tal de detectar situacions diverses). Tanmateix, amb les entrevistes realitzades el que buscava era comptar amb l'opinió i visió de professionals expertes en la matèria per tal de conèixer algun dels rols importants que intervenen en el desenvolupament del futbol femení. En últim lloc, se'm va presentar l'oportunitat (no estava previst a l'inici d'aquest TFG) d'assistir a una taula rodona sobre el futbol femení, on els ponents van ser dos entrenadors que, actualment, estan entrenant a un equip de la Primera Divisió Femenina d'Espanya, fet que em va permetre fer-me una idea de les múltiples realitats que viuen els clubs d'una mateixa categoria.

Per tancar aquesta breu introducció sobre les conclusions d'aquest TFG, assenyalar que, en termes generals, els resultats van en la línia dels que havia extret de l'anàlisi de fonts d'informació consultades, que es relacionen a l'apartat setè d'aquest treball. A més, a partir del treball de camp m'han sorgit nous punts de reflexió, així com m'ha permès conèixer una mica millor, a través de testimonis, com està actualment el futbol femení.

⁴⁶ El professor Jesús Fortuño.

Els següents paràgrafs es destinen a exposar les conclusions resultants d'aquest projecte de recerca.

Per començar, afirmar que cal que els clubs facin una aposta ferma per a la secció femenina –habilitació d'unes infraestructures en les millors condicions possibles, les condicions de desplaçament, els horaris dels entrenaments, etc.- perquè, com hem vist, el futbol femení ha vingut per quedar-s'hi i se l'ha de tractar seriosament.

A més a més, penso que és important que les inversions que s'estan fent -i les que vindran- en el futbol femení no siguin temporals -sinó que se sostinguin en el temps- perquè si no es passarà a una situació d'estancament o, inclús, es pot arribar a retrocedir; passaran per davant aquells clubs i/o federacions que hi apostin més fort i/o de manera continuada. És a dir, no es tracta que els països es vagin rellevant pel que fa a inversió en aquest esport, sinó que vulguin igualar esforços –per dalt-, prenent-se com a repte –i responsabilitat- no allunyar-se dels països capdavaners (en la mesura del que sigui possible). Com més potències mundials hi hagi, millor serà per a la transformació del futbol femení perquè voldrà dir que hi haurà més quantitats de diners destinades a aquesta pràctica esportiva i, consegüentment, una major disponibilitat de recursos. Així mateix, el fet de tenir a l'abast un major nombre de recursos permetrà oferir un major nivell al públic (l'element de l'espectacle és clau per captar l'atenció de l'afició).

Un exemple que il·lustra el que no hauria de ser és la pèrdua de lideratge dels països nòrdics, ja que van invertir en el futbol femení fa anys però, posteriorment, no ho han tornat a fer i s'estan quedant enrere (pel que fa presència en el panorama mundial). Aquests països van invertir en el futbol femení quan pocs països ho feien i, tot i no tractar-se d'una gran despesa, els va permetre ser una de les potències capdavanteres en termes de futbol femení. Per contra, podríem dir que Espanya va arribar tard al futbol femení -molts països europeus ja feia uns anys que hi tenien un paper destacat- però haver fet una aposta ferma li ha permès convertir-se en un dels països de referència, especialment amb el progrés exponencial experimentat per part del FCB.

El fet que el FCB fes una aposta ferma pel futbol femení, amb la professionalització de la secció (any 2015), seguit dels fitxatges destacats que va fent cada temporada, obertura del Camp Nou per a diferents partits del Barça femení, l'aposta per al futbol base i altres accions, ha estat un pas molt important per al progrés d'aquest esport.

Ara bé, pensant en el conjunt del futbol femení a Espanya, fer notar que l'impacte que està tenint la inversió que està fent un club (i el fenomen Barça associat) no pot fer pensar als agents implicats que ja és suficient i deixar en un segon pla a tots els clubs i institucions que no van al ritme del FCB perquè s'està privant al futbol femení d'evolucionar a tots els efectes.

És necessari dissenyar -i implementar- estratègies per recolzar els clubs que tenen un fort potencial, sense oblidar-se de les entitats esportives que disposen de menys recursos. És important no deixar de banda a aquest segon grup perquè s'ha de vetllar perquè tots els clubs estiguin a l'altura del que requereix una competició professional, per assegurar uns requisits bàsics a les futbolistes i perquè el futbol sigui cada cop més competitiu.

Cal ser conscients que no tothom disposa dels mateixos recursos per adaptar-se als paràmetres fixats per la professionalització i cal ajudar-los perquè puguin arribar; sinó aquesta transformació no serà total. Considero que cal continuar insistint amb què cal que la resta d'equips de la lliga espanyola es puguin implicar plenament en la professionalització del futbol femení. En primer lloc, com més alt sigui el nivell de la competició domèstica, els equips que es classifiquin per disputar la temporada següent la UWCL estaran acostumats a un major nivell de competitivitat. Seguidament, si la lliga es va convertint cada cop en una competició més atractiva, un major nombre de jugadores referents a escala mundial voldrà fitjar per un equip de la lliga espanyola i, conseqüentment, el nivell d'aquesta competició també pujarà. En darrer lloc, si la Primera División Femenina de España es consolida com a una de les lligues de referència, el nivell de la selecció nacional també hauria d'anar a l'alça.

Relacionat amb el que acabo d'exposar, penso que és molt positiu -i necessari- que els mitjans de comunicació a Espanya i les mateixes jugadores es facin ressò dels èxits esportius que estan assolint. També és important, més enllà dels èxits estrictament esportius, el ressò per posar en relleu els rècords d'assistència en estadis, audiències en partits retransmesos, igualtat en el tractament entre jugadors i jugadores i moltes altres fites.

Pel que fa al fil conductor d'aquest treball, considero que la professionalització ha d'anar lligada amb garantir a les jugadores un salari mínim suficient per viure del futbol (moltes jugadores han de compaginar la trajectòria esportiva amb una altra feina) perquè és un element molt important de cara al rendiment econòmic i evitar l'abandonament d'aquesta pràctica esportiva. Més enllà que aquestes esportistes hagin de compaginar el futbol amb una altra activitat (té molt de mèrit), les hores de dedicació que requereix el futbol s'haurien de veure reflectides en el sou que perceben.

Lligat amb la conclusió anterior, en termes d'expectatives de futur, considero que un indicador del progrés de la professionalització del futbol femení és el fet que les futbolistes, un cop acabada la seva etapa com a jugadores, contemplin un futur vinculat al futbol i, a més, ho facin contemplant diverses opcions. Considero que aquestes expectatives són molt favorables a l'hora de continuar fent créixer aquest esport. Per tant, la meua opinió és continuar fent evolucionar aquesta disciplina esportiva perquè cada cop hi hagi més professionals que s'hi puguin dedicar en exclusiva (tant com a jugadora com desenvolupant altres funcions) i no hi hagin de renunciar per motius econòmics i/o d'horaris.

Des del meu punt de vista, el fet que es parli que la professionalització del futbol femení serà una oportunitat per a la professionalització d'altres esports practicats per dones i un pas molt important pel que fa al progrés, en l'àmbit esportiu i en la societat en general. Cal aprofitar que el futbol és l'esport rei a Espanya per continuar evolucionant en altres esports; en aquest sentit, el futbol té un gran protagonisme en la nostra societat, motiu pel qual, probablement, ha estat el primer a fer el pas cap a la professionalització, però, alhora, no es poden oblidar les altres disciplines esportives perquè també mereixen una millora de les condicions.

Al llarg de la història, s'ha anat acceptant, encara que no al mateix ritme a tot arreu, l'accés de la dona en el sector esportiu, no obstant, les oportunitats de dedicar-se a l'esport en el cas de les dones són considerablement inferiors a les dels homes. Per tant, com he dit anteriorment, el futbol està sent un primer pas per revertir aquesta tendència, però no es poden obviar la resta d'esports. En la meua opinió, cada esport ha de trobar la seva manera d'encaminar-se cap a la professionalització, definir els seus objectius i les seves estratègies, ja que cada un té les seves peculiaritats.

L'oferta esportiva va estretament lligada a un canvi de paradigma de la societat. Aquest progrés comportarà una major normalització pel que fa a la pràctica esportiva -no només del futbol- per part de les dones i, també, una societat més igualitària en termes generals.

Continuant una mica el fil dels paràgrafs anteriors, m'agradaria posar especial èmfasi en les oportunitats que se'ls ofereix als nens i les nenes des de ben petits, quan tenen el moment d'escollir quin esport volen practicar. Considero que és important que el ventall de possibilitats sigui el més ampli possible des d'un inici.

A més, si ens centrem en la pràctica esportiva femenina, cal aprofitar la transformació social que s'està vivint, com l'apoderament de la dona, per reclamar la visibilitat que es mereixen totes les esportistes i que se'ls reconegui tot l'esforç lligat a l'activitat física.

Per tancar aquestes conclusions, m'agradaria recuperar la frase del pròleg del llibre titulat *Dones de futbol*, que he citat a l'inici d'aquest treball: "Dotem-les de les millors condicions perquè s'hi puguin dedicar". [Arroyo, 2022, p.15]. He volgut incloure aquesta cita perquè considero que és un resum clar i directe de cap a on està evolucionat -i ha de seguir fent-ho- el futbol femení. Finalment, fer el pas d'incloure la primera divisió espanyola de futbol femení dins de la categoria de professional és un pas molt important per al progrés d'aquest esport -i està tenint un fort impacte en la societat- però, més enllà d'aquest estatus que se li ha assignat, cal passar a l'acció i no aturar-se. Per tant, cal que tothom s'hi impliqui de la manera que li toqui perquè si no, les millores que haurien d'anar associades a la professionalització no s'acabaran de produir completament.

7. FONTS D'INFORMACIÓ

- 2Playbook. (26 maig 2021). España escala al 'top5' del fútbol femenino en inversión de clubes. https://www.2playbook.com/clubes/espana-escala-top-5-futbol-femenino-en-inversion-clubes_3804_102.html
- 2Playbook. (15 juny 2021). La comisión directiva del CSD aprueba la profesionalización del fútbol femenino. https://www.2playbook.com/competiciones/comision-directiva-csd-aprueba-profesionalizacion-futbol-femenino_4054_102.html
- Acadef. (29 abril 2020). La tecnología al futbol. *acadef*. <https://www.acadef.es/la-tecnologia-en-el-futbol/>
- Arroyo, N. (2022). *Dones de futbol*. Columbia.
- Asociación de Clubes de Fútbol Femenino. (2022). *La Asociación*. Asociación de Clubes de Fútbol Femenino. <https://asociacioncff.com/la-asociacion>
- Boronat, D. (2021). *No las llames chicas, llámalas futbolistas*. Libros Cúpula.
- Culvin, A. (8 març 2021). Football as work: the lived realities of professional women footballers in England. *Managing sport and leisure*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23750472.2021.1959384>
- Cinco Días. (11 juliol 2022). Santander dejará de ser el principal patrocinador de LaLiga al cierre de la temporada en 2023. *El País*. https://cincodias.elpais.com/cincodias/2022/07/11/companias/1657552172_811072.html
- Codocea, M. (30 setembre 2022). ¿Por qué renuncian 15 jugadoras a la Selección Española Femenina y quiénes son? Los detalles y la respuesta de Jorge Vilda y la Real Federación. *The Sporting News*. <https://www.sportingnews.com/es/futbol/news/por-que-quienes-jugadoras-renuncian-seleccion-espanola-rfef/rk3qobinvugsbxdrqet4d7d7>
- Concejo, E. (22 febrer 2022). ¿Qué países pagan igual a sus futbolistas, sean hombres o mujeres? *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/deportes/futbol-femenino/20220222/8076251/que-paises-pagan-igual-futbolistas-hombres-mujeres-igualdad-salarial.html>
- Concejo, E. (5 setembre 2022). La primera Liga Profesional Femenina se verá en DAZN y Mediapro. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/deportes/futbol-femenino/20220905/8504801/primer-liga-profesional-femenina-vera-dazn-mediapro-tv.html>
- Concejo, E. (11 setembre 2022). Las claves: ¿Por qué han ido a la huelga las árbitras de la Liga F?. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/deportes/futbol-femenino/20220911/8515620/claves-por-que-huelga-arbitras-liga-f.html>
- Concejo, E. (18 març 2023). La nueva revolución: agentes de jugadoras. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/deportes/20230318/8833887/agentes-jugadoras.html>
- Cope. (24 febrer 2023). La capitana de Francia, Wendie Renard, deja la selección "hasta que las condiciones del equipo mejoren". https://www.cope.es/deportes/futbol/futbol-femenino/noticias/capitana-francia-wendie-renard-deja-seleccion-hasta-que-las-condiciones-del-equipo-mejoren-20230224_2571465
- de Ferrater. (15 setembre 2022). El FCB femenino también rompe récords en materia económica. *FUTBOLÍSTICAS*. <https://www.futbolisticas.com/el-fcb-femenino-tambien-rompe-records-en-materia-economica/>
- de la Serna (18 febrer 2023). Fútbol femenino: las tensiones entre jugadoras y Federación no son algo exclusivo de España. *The Objective*. <https://theobjective.com/deportes/2023-02-18/tensiones-jugadoras-seleccion-espanola/>
- elDiario. (6 setembre 2022). Dazn y Mediapro se hacen con los derechos televisivos la Liga de fútbol femenino por los próximos 5 años. *elDiario.es*. https://vertele.eldiario.es/noticias/dazn-mediapro-derechos-televisivos-liga-futbol-femenino-proximos-5-anos_1_9292361.html
- EFE i iusport. (25 setembre 2020). Irene Lozano anuncia una liga femenina profesional para la próxima temporada. *iusport*. <https://iusport.com/art/113185/irene-lozano-anuncia-una-liga-femenina-profesional-para-la-proxima-temporada>
- EFE. (29 setembre 2022). El patrocinio en el fútbol femenino se multiplicó por tres desde 2019. *MARCA*. <https://www.marca.com/futbol/futbol-femenino/2022/09/29/6335928dca4741db488b4591.html>

- EFE. (10 març 2023). Destituyen a la seleccionadora francesa por sus diferencias con las jugadoras: "Me siento víctima de un ajuste de cuentas personal. *El Mundo*.
<https://www.elmundo.es/deportes/futbol/futbol-femenino/2023/03/10/640ae033fdddf90478b4582.html>
- Enciclopedia Concepto. (2023).Deporte. <https://concepto.de/deporte/>
- España. Real Decreto 1006/1985, de 26 de junio, por el que se regula la relación laboral especial de los deportistas profesionales. <<BOE>> núm. 153, de 27 de junio de 1985, páginas 20075 a 20077 (3 págs.).
<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1985-12313>
- Espanya. Resolución de 11 de agosto de 2020, de la Dirección General de Trabajo, por la que se registra y publica el Convenio colectivo para las futbolistas que prestan sus servicios en clubes de la primera división femenina de fútbol. <<BOE>> núm. 220, de 15 de agosto de 2020, páginas 70451 a 70480 (30 págs.).
[https://www.boe.es/eli/es/res/2020/08/11/\(1\)](https://www.boe.es/eli/es/res/2020/08/11/(1))
- Espanya. Ley 39/2022, de 30 de diciembre, del Deporte. <<BOE>> núm. 314, de 31 de diciembre de 2022, páginas 193306 a 193397 (92 págs.). https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2022-24430
- Europa Press. (15 setembre 2022). Las árbitras ponen fin a la huelga tras alcanzar un acuerdo la RFEF y el CSD. *EL MUNDO*. <https://www.elmundo.es/deportes/futbol/futbol-femenino/2022/09/15/6322dd49fdddf69728b45b6.html>
- Expósito, M. (10 febrer 2022). Nueva estructura de ligas de fútbol femenino a partir de 2022-2023. *futboleras*.
<https://www.futboleras.es/noticia/nuevo-estructura-de-ligas-de-futbol-femenino-a-patir-de-2022-2023-ref323.html>
- Federació Catalana de Futbol. (2022). Taula rodona amb Jonatan Giráldez i Natalia Arroyo al voltant del futbol femení. <https://www.fcf.cat/noticia/taula-rodona-amb-jonatan-giraldez-i-natalia-arroyo-al-voltant-del-futbol-femeni/24/11/2022>
- FIFA. (22 abril 2022). La FIFA publica su primera Guía para la concesión de licencias de clubes en el fútbol femenino. <https://www.fifa.com/es/womens-football/news/la-fifa-publica-su-primera-guia-para-la-concesion-de-licencias-de-clubes-en>
- FIFA. (28 octubre 2022). La FIFA marca el camino del cambio con la publicación del segundo estudio sobre fútbol femenino de élite.
<https://www.fifa.com/es/womens-football/media-releases/la-fifa-marca-el-camino-del-cambio-con-la-publicacion-del-segundo-estudio>
- Forssmann, A, (20 juny 2019). Las licencias federativas de fútbol crecen más que las masculinas. *CMD SPORT*.
<https://www.cmdsport.com/futbol/actualidad-futbol/las-licencias-federativas-femeninas-futbol-crecen-mas-las-masculinas/>
- Fortuño, J. (2019-2020). Apunts. *Mètodes Quantitatius i Qualitatius aplicats a l'empresa*.
- Hidalgo, M. (10 setembre 2022). Liga F: claves de la nueva liga femenina de fútbol. *Newtral*.
<https://www.newtral.es/liga-f-claves-nueva-liga-femenina-futbol-profesional/20220910/>
- Gil, A. (19 octubre 2022). DAZN dobla su apuesta por la Champions femenina. *as*.
<https://as.com/futbol/femenino/dazn-dobla-su-apuesta-por-la-champions-femenina-n/>
- Gil, A. (24 febrer 2023). Diani y Katoto se unen a Renard en la Revolución francesa. *as*.
<https://as.com/futbol/femenino/renard-renuncia-a-la-seleccion-francesa-no-puedo-respalda-el-sistema-actual-n/>
- Iberdrola. (2023). El imparable crecimiento del fútbol femenino en Europa.
<https://www.iberdrola.com/compromiso-social/deporte-femenino/futbol-femenino/futbol-femenino-europa>
- Irigoyen, J. (23 gener 2023). Polémica por la entrega de medallas a las campeonas de la Supercopa. *EL PAÍS*.
<https://elpais.com/deportes/2023-01-23/polemica-por-la-entrega-de-medallas-a-las-campeonas-de-la-supercopa.html>
- Izquierdo, J. (3 setembre 2021). Primera Iberdrola, la liga femenina de fútbol profesional que arranca sin serlo aún. *2Playbook*.
- Izquierdo, J. (20 maig 2022). Liga profesional y más de 57.000 fichas: el fútbol femenino encara una nueva era llena de retos. *2Playbook*.
https://www.2playbook.com/mas-deporte/liga-profesional-mas-57000-fichas-futbol-femenino-encara-nueva-era-llena-retos_8109_102.html
- Izquierdo, J. (23 novembre 2022). De Visa a Iberdrola: ¿qué marcas alimentan el avance del patrocinio del fútbol femenino?. *2Playbook*.
https://www.2playbook.com/patrocinio/visa-iberdrola-que-marcas-alimentan-avance-patrocinio-futbol-femenino_10203_102.html

- Jiménez, M. i Riquelme, S. (26 gener 2023). Las 15 ya no son 15: vientos de cambio en la Selección española femenina. *RELEVO*.
<https://www.relevo.com/futbol/debilitan-vientos-cambio-seleccion-femenina-20230126093411-nt.html>
- Jiménez, M. (27 gener 2023). Cronología de un frente común contra Jorge Vilda que se vino abajo en la Selección española. *RELEVO*. <https://www.relevo.com/futbol/cronologia-frente-comun-vilda-vino-20230127153016-nt.html>
- Lago, C. (18 març 2022). El desenvolupament del futbol femení. La importància d'actuar per reduir la bretxa de gènere. *BARÇA INNOVATION HUB*.
<https://barcainnovationhub.com/ca/el-desenvolupament-del-futbol-femeni-la-importancia-dactuar-per-reduir-la-bretxa-de-genere/>
- LaLiga. (2022). Equipos de Liga F 2022/23. <https://www.laliga.com/futbol-femenino/clubes>
- LaLiga. (2022). Información institucional. <https://www.laliga.com/transparencia/informacion-institucional>
- LaLiga. (2022). Patrocinadores. <https://www.laliga.com/patrocinadores>
- Lidón, I. (17 agost 2022). LaLiga compra por 42 millones la explotación del fútbol femenino. *El Mundo*.
<https://www.elmundo.es/deportes/futbol/2022/08/17/62fd02c6fdddf97708b457c.html>
- López-Egea, M. (7 novembre 2022). El patrocinio en la Liga F crece un 11,3% en 2022-23 con la profesionalización. *PALCO23*.
<https://www.palco23.com/entorno/el-patrocinio-en-la-liga-f-crece-un-113-en-2022-2023-con-la-profesionalizacion>
- Malhotra, N. (2008). Investigación de mercados. PEARSON Prentice Hall.
<http://www.elmayorportaldegerencia.com/Libros/Mercadeo/%5BPD%5D%20Libros%20-%20Investigacion%20de%20Mercados.pdf>
- Marín, K. (7 setembre 2022). Las árbitras españolas también quieren ser profesionales, pero se equivocan de ventanilla. *El Confidencial*.
https://www.elconfidencial.com/deportes/futbol/2022-09-07/liga-profesional-futbol-femenino-federacion-espanola-futbol-comite-tecnico-arbitros-rubiales-csd_3486091/
- Martín, P. (11 febrer 2021). Los 5 mejores entrenadores de fútbol femenino. *Juvenil División de Honor*.
<https://juvenildivisiondehonor.com/los-5-mejores-entrenadores-de-futbol-femenino/>
- Martínez, N. (17 març 2020). Eli Capa <<He vivido lo que significa el sentimiento Athletic>>. *Futfem2003*.
<https://www.futfem.com/articulo/entrevistas/eli-capa-he-vivido-lo-que-significa-el-sentimiento-athletic/20200317132231005639.html>
- Martínez, J. (19 març 2022). Irene Lozano: "El fútbol femenino es la primera piedra, pero luego vendrá el baloncesto y quizá más". *El Español*.
https://www.lespanol.com/deportes/futbol/20220319/irene-lozano-futbol-femenino-primera-piedra-baloncesto/658184507_0.html
- Martínez, M. i Fernández, D. (29 abril 2022). Las cinco claves para la verdadera profesionalización del fútbol femenino. *Público*. <https://www.publico.es/deportes/cinco-claves-profesionalizacion-futbol-femenino.html>
- Mateos, N. (6 març 2023). Mujer y deporte: una carrera de fondo con sólo un 3% de presidentas en federaciones. *El Confidencial*.
https://www.elconfidencial.com/empresas/2023-03-06/mujer-directiva-deporte-presidentas-federaciones_3585345/
- Mejide, R. (cuatro). [2014-present]. *Viajando con Chester [TV series]*. Luis Rubiales y Miguel Ríos ; Mediaset España.
- Melús, E. (8 gener 2020). La remontada del fútbol base femenino. *El Periódico*.
<https://www.elperiodico.com/es/cuaderno/20190829/futbol-base-femenino-espana-7576841>
- Menchén, M. (6 octubre 2022). La Liga F capta a Finetwork como 'main sponsor' hasta 2025 en sustitución de Iberdrola. *2Playbook*.
https://www.2playbook.com/patrocinio/finetwork-releva-iberdrola-como-main-sponsor-liga-hasta-2025_9687_102.html
- Mendayo, D. (30 juny 2022). Las 10 mejores futbolistas de la temporada 2021/22. *MARCA*.
<https://www.marca.com/futbol/futbol-femenino/2022/06/30/62bc569446163f1db38b45c0.html>
- Menéndez, A. (25 agost 2020). El fútbol femenino no interesa. *futboleras*.
<https://www.futboleras.es/noticia/el-futbol-femenino-no-interesa-ref98.html>
- Ministerio de Cultura y Deporte. (15 novembre 2022). El CSD otorga 1,5 millones de euros de subvención a los clubes independientes y SAD de la liga femenina de fútbol. *Consejo Superior de Deportes*.

- <https://www.csd.gob.es/es/el-csd-otorga-15-millones-de-euros-de-subvencion-los-clubes-independientes-y-sad-de-la-liga-femenina-de-futbol>
- MUNDODEPORTIVO. (10 setembre 2020). El empoderamiento de la mujer a través del fútbol femenino: las razones de su éxito.
<https://www.mundodeportivo.com/futbol/femenino/20200825/483016165634/el-empoderamiento-de-la-mujer-a-traves-del-futbol-femenino-las-razones-de-su-exito.html>
 - Otero, F. (4 juliol 2019). Las mujeres recuperan los valores del fútbol. *ALFA & OMEGA*. <https://alfayomega.es/las-mujeres-recuperan-los-valores-del-futbol/>
 - Palco23. (26 maig 2021). España se reivindica en el fútbol femenino mundial: quinta mayor liga por ingresos.
<https://www.palco23.com/competiciones/espana-se-reivindica-en-el-futbol-femenino-mundial-quinta-mayor-liga-por-ingresos>
 - Palco23. (16 agost 2022). El fútbol femenino en Europa multiplicará por seis su valor comercial en 2033.
<https://www.palco23.com/competiciones/el-futbol-femenino-en-europa-multiplicara-por-seis-su-valor-comercial-en-2033>
 - Palco23. (5 setembre 2022). La Primera Femenina se asegura 7 millones al año tras vender sus derechos a DAZN y Mediapro.
<https://www.palco23.com/media/la-primera-femenina-se-asegura-7-millones-al-ano-tras-vender-sus-derechos-a-dazn-y-mediapro>
 - Palco23. (6 octubre 2022). La Liga F sustituye a Iberdrola por Finetwork como patrocinador principal hasta 2025.
<https://www.palco23.com/competiciones/la-liga-f-sustituye-a-iberdrola-por-finetwork-como-patrocinador-principal-hasta-2025>
 - Quivy, R. [París]. [1995]. *Manual de recerca en ciències socials*. Herder.
 - Redacción. (14 juny 2022). La Federación de Fútbol iguala los porcentajes de las primas de la selección femenina y masculina, pero no cobrarán lo mismo. *Cadena SER*.
<https://cadenaser.com/nacional/2022/06/14/dia-historico-en-el-futbol-femenino-espanol-igualan-las-condiciones-de-primas-y-derechos-de-imagen-en-la-seleccion-masculina-y-femenina-cadena-ser/>
 - Redacción. (25 setembre 2022). Liga F, primera división del fútbol femenino español. *futboleras*.
<https://www.futboleras.es/noticia/liga-f-primera-division-del-futbol-femeino-esp%C3%B1ol-ref384.html>
 - Riera, L. (15 juny 2022). Un acuerdo histórico en el fútbol español iguala los porcentajes de las primas de mujeres y hombres. *euronews*.
<https://es.euronews.com/2022/06/14/un-acuerdo-historico-en-el-futbol-espanol-equipara-las-condiciones-economicas-de-mujeres-y>
 - Rodergas, C. (15 setembre 2022). El creixement del Barça femení és també econòmic. *L'esportiu*.
<https://www.lesportiudecatalunya.cat/barca/article/2192763-el-creixement-del-barca-femeni-es-tambe-economic.html>
 - Rodríguez, R. (28 octubre 2021). "Necesitas un macho": el día que las futbolistas estallaron contra Ignacio Quereda. *El Confidencial*.
https://www.elconfidencial.com/deportes/futbol/2021-10-28/informe-romper-silencio-futbolistas-ignacio-quereda-seleccion-espanola_3314869/
 - Sacristán, L. (10 gener 2023). DAZN entra de lleno en el fútbol femenino: su nuevo plan Victoria incluye Liga y Champions League. *Xataka*.
<https://www.xataka.com/streaming/dazn-entra-lleeno-futbol-femenino-su-nuevo-plan-victoria-incluye-liga-champions-league>
 - Sánchez-Santos, J.M. i Sánchez-Gabarre, M.E. (2022). Spanish Women's Leagues and the Push Towards Professionalization. En RF García-Fernández, J. Grimaldi-Puyana, M. M.Bravo, G. (Eds.), *Sport in the Iberian Peninsula: Management, economics and policy* (pp. 1-20). Routledge, London.
https://www.researchgate.net/profile/Jose-Sanchez-Santos/publication/363497419_Spanish_women's_leagues_and_the_push_towards_professionalisation/links/632ae86a0a708521500edadd/Spanish-womens-leagues-and-the-push-towards-professionalisation.pdf
 - Torrente, N. (10 gener 2023). ¿Cuánto cuesta ver La Liga F? DAZN deja de ofrecer sus partidos de manera gratuita. *RELEVO*. <https://www.relevo.com/futbol/cuesta-liga-dazn-deja-ofrecer-20230110194341-nt.html>

- Trujillo, I. (9 octubre 2021). El #MeToo# del fútbol femenino: guerra al depredador. *La Razón*. <https://www.larazon.es/deportes/futbol/20211009/qs3e4lj6jbebbpyk5dpvph2yim.html>
- Trujillo, I. (1 febrer 2023). La Infanta Sofía, loca por el fútbol: hace las pruebas para entrar en un equipo femenino de Madrid. *La Razón*. <https://www.larazon.es/deportes/futbol/20230201/z7rmhm4bybhndkcim4wy5eqxgq.html>
- Trullols, J. (27 gener 2021). Fútbol femenino, apuesta sin patrocinio: sólo el 35% de los gigantes tienen su propio 'main sponsor'. *PALCO23*. <https://www.palco23.com/clubes/futbol-femenino-apuesta-sin-patrocinio-solo-el-35-de-los-gigantes-tienen-su-propio-main-sponsor>
- Vázquez, A. (7 octubre 2022). Qué ha pasado en la Selección España femenina, por qué las jugadoras han pedido el cese de Jorge Vilda y qué jugadoras renuncian a jugar. *GOAL*. <https://www.goal.com/es/noticias/que-ha-pasado-en-la-seleccion-espana-femenina-y-por-que-las-jugadores-han-pedido-el-cese-de-jorge-vilda/b1e1fa28dc87dab21c>
- Villar, G., Acosta, D. i Carmona, S. (8 octubre 2022). La revolución social del fútbol femenino: un cambio de era. *Relevo*. <https://www.relevo.com/futbol/revolucion-social-futbol-20220819134131-nt.htm>

8. ANNEXOS

8.1. Qüestionari

8.1.1. Enunciats

PROFESIONALIZACIÓN FÚTBOL FEMENINO

Mi nombre es Laura Martínez y soy una alumna de 4º del grado en Gestión Deportiva (Blanquerna - Universitat Ramon Llull). Estoy realizando mi Trabajo de Fin de Grado (el profesor Jesús Fortuño es mi tutor) sobre el fútbol femenino profesional en España. Me gustaría poder incluir en este proyecto el punto de vista de jugadores para aportar una visión más amplia y próxima sobre la realidad que vive el fútbol femenino. La idea es poder analizar la evolución experimentada -especialmente durante los últimos años-, hacer una radiografía sobre la situación actual y dibujar las posibles líneas de futuro. Dejo mi dirección de correo electrónico (laurame5@blanquerna.url.edu) por si queréis más información acerca de mi TFG y/o si os puedo resolver alguna duda. ¡Daros las gracias por vuestra colaboración!

DATOS GENERALES

En este apartado, me gustaría que me concretases algunos datos tuyos de carácter general.

1. Fecha de nacimiento

Exemple: 7 de gener de 2019

2. País de nacimiento

3. Ciudad/pueblo de nacimiento

4. País de residencia actual

Figura 8. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. Ciudad/pueblo de residencia actual

2. Nombre del equipo donde juegas actualmente

3. Categoría en la que está su equipo actual

Marqueu només un oval.

1ª División

2ª División (1ª Rfef)

3ª División (2ª Rfef)

4ª División (Primera Nacional)

Altres: _____

4. Nivel de estudios más elevado

Marqueu només un oval.

Primaria

Educación Secundaria Obligatoria (ESO)

Bachillerato

Ciclo Formativo de Grado Medio

Cicle Formativo de Grado Superior

Grado Universitario

Máster

Altres: _____

Figura 9. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. ¿En caso de ser un grado, en qué materia?

Marqueu només un oval.

- Artes y humanidades
- Ciencias
- Ciencias de la salud
- Ciencias sociales y jurídicas
- Ingeniería
- Arquitectura
- Altres: _____

2. ¿En caso de ser un máster, en qué materia?

Marqueu només un oval.

- Artes y humanidades
- Ciencias
- Ciencias de la salud
- Ciencias sociales y jurídicas
- Ingeniería
- Arquitectura
- Altres: _____

3. ¿A parte del fútbol, tienes otra ocupación laboral?

Marqueu només un oval.

- Sí
- No

4. En caso afirmativo, ¿cuál es la jornada laboral de esta ocupación (en horas por semana)?

Figura 10. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

HISTORIAL DEPORTIVO

Las preguntas de esta sección van enfocadas a conocer tu trayectoria deportiva, más allá del fútbol.

1. ¿Has practicado o practicas algún otro deporte de manera regular (una vez a la semana), a parte del fútbol?

Marqueu només un oval.

- Infancia
- Adolescencia
- Actualmente

2. En caso afirmativo, ¿de qué deportes se trata?

Seleccioneu totes les opcions que corresponguin.

- Baloncesto
- Balonmano**
- Natación
- Natación sincronizada**
- Equitación
- Voley
- Voley playa
- Tenis
- Padel
- Atletismo
- Rugby
- Esquí
- Ciclismo
- Otros:

Figura 11. Questionari futbol femení (Google Forms).

1. ¿A qué nivel?

Marqueu només un oval.

- Competición
- Ocio
- Salud
- Altres: _____

VÍNCULO CON EL FÚTBOL

Esta parte del cuestionario es para conocer tu relación con el fútbol, desde los inicios hasta la actualidad.

2. ¿Cuántos años tenías cuando empezaste al jugar a fútbol?

3. ¿Cuál es el nombre del equipo donde empezaste a jugar al fútbol?

4. ¿En qué categoría el equipo dejó de ser mixto?

Marqueu només un oval.

- Prebenjamín (5 - 8 años)
- Benjamín (9 - 10 años)
- Alevín (11 - 12 años)
- Infantil (13 - 14 años)
- Cadete (15 - 16 años)
- Juvenil (17 - 19 años)
- Altres: _____

Figura 12. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. ¿Cuál fue tu primer equipo no mixto?

2. ¿Has estado algún periodo largo sin jugar al fútbol?

Marqueu només un oval.

Sí

No

3. En caso de repuesta afirmativa en la pregunta anterior, ¿cuál fue el motivo?

Seleccioneu totes les opcions que corresponguin.

- Lesión
- Falta de motivación
- Sin equip
- Motivos personales
- Convivencia vestuario
- Baja por maternidad
- Trabajo
- Salud mental
- Altres: _____

BARRERAS A LA PROFESIONALIZACIÓN

Este apartado me servirá para saber cuáles es tu sensación en verso a la profesionalización del fútbol femenino y las posibles barreras que pueda haber.

Figura 13. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. Valora la contribución de los medios de comunicación en cuanto a la visibilidad del fútbol femenino.

Marqueu només un oval.

Insuficiente

1

2

3

4

5

Suficiente

2. Razona, brevemente, tu opinión sobre la visibilidad del fútbol femenino.

Figura 14. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. ¿Cómo valoras la compatibilidad de la etapa deportiva con la vertiente más personal y/o familiar?

Marqueu només un oval.

Difícil

1

2

3

4

5

Fácil

2. ¿Piensas que el salario mínimo de 16.000€ brutos anuales (fijados por el Convenio Colectivo) es suficiente?

Marqueu només un oval.

Sí

No

3. ¿Cuál piensas que debería ser el mínimo económico para poderse dedicar plenamente al fútbol femenino?

Figura 15. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. Ambiente en el equipo

Marqueu només un oval.

Malo

1

2

3

4

5

Bueno

EXPECTATIVAS DE FUTURO

Esta sección es para que expliques cuál piensas (o te gustaría que fuera) tu vínculo con el fútbol de cara al futuro y cómo piensas que evolucionará el club al cual perteneces.

2. ¿Qué vínculo te gustaría tener con el club?

Marqueu només un oval.

- Entrenadora
- Secretaria técnica
- Tareas de formación
- Departamento de marketing y comunicación
- Altres: _____

3. En caso de haber marcado la opción "Altres", ¿con qué vínculo piensas?

Figura 16. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

1. ¿Cuál piensas que será la evolución de tu equipo actual?

ADEMÁS...

Esta última sección es un espacio pensado para que aportes otras cosas que se te ocurran sobre la profesionalización del fútbol femenino que no se haya preguntado en este cuestionario.

2. Si consideráis que algún elemento no se ha tratado, aquí lo podéis añadir.

Google no ha creat ni aprovat aquest contingut.

Google Formularis

Figura 17. Qüestionari futbol femení (Google Forms).

8.1.2. Taules de resultats

Taula 17. País i data de naixement.

Fecha de nacimiento	Andorra	Brasil	Catalunya	España	Total general
18/1/88				1	1
25/4/90				1	1
4/3/91				1	1
10/6/94				1	1
14/9/94			1		1
28/9/95				1	1
10/4/96				1	1
2/8/96				1	1
30/6/97				1	1
7/7/97				1	1
6/6/99				1	1
8/6/00				1	1
23/1/01				1	1
28/6/01				1	1
1/7/01				1	1
8/11/01				1	1
17/11/01				1	1
12/3/02				1	1
20/4/02				1	1
8/5/03	1				1
26/6/03				1	1
18/12/03				1	1
18/2/04				1	1
Total general	1	1	2	19	23
%	4%	4%	9%	83%	100%

Taula 18. Nivell d'estudis en funció del país de naixement.

País de nacimiento	Bachillerato	CFGM	CFGS	Grado Universitario	Máster	Total general	%
Andorra				1		1	4,35%
Brasil				1		1	4,35%
Catalunya				1	1	2	8,70%
España	1	1	3	10	4	19	82,61%
Total general	1	1	3	13	5	23	100,00%
%	4,35%	4,35%	13,04%	56,52%	21,74%	100,00%	

Taula 19. Edat i equip inici pràctica futbol.

¿Cuál es el nombre del equipo do	3	4	5	6	7	8	9	10	11	14	16	24	Total general
AEFS Arrels	8					1							1
C.E.Berga					1		1						1
Can Trias					1								1
Cantolagua						1							1
Ceip llibidabo			1										1
Cat10													1
CF Corbera	1									1			1
CREC CRISTINENC			1										1
Cristinenc						1							1
ENFAF Andorra													1
Equipo del cole (cole alemán)						1					1		1
Escola Esportiva Llor									1				1
Escola thau						1							1
Girona FC						1							1
Gorilas											1		1
Jesuites J23								1					1
La Salle Bonanova			1										1
Llagostera								1					1
PBB la roca												1	1
Sant Gabriel													1
U.E l'Estarit					1	1							1
UE Breda			1										1
Total general	1	3	1	2	2	6	1	2	1	2	1	1	23
%	4%	13%	4%	9%	9%	26%	4%	9%	4%	9%	4%	4%	100%

8.2. Entrevistes

8.2.1. Laura Ràfols

Taula 20. Entrevista Laura Ràfols.

ENTREVISTA LAURA RÀFOLS:	
1. Què opines sobre com s'està duent a terme la professionalització del futbol femení?	
<p>Totalment necessària però que, també, s'han de fer les coses bé (sense anar ràpid)</p> <p>La professionalització de la lliga és un punt molt positiu perquè és la primera competició femenina que és professional. El futbol ha de poder obrir la porta als altres esports femenins de cara a la professionalització, igual que en els esports masculins.</p> <p>Molt positiu perquè els nens i nenes petits vegin que per practicar qualsevol esport no cal que tingui un gènere o un altre, sinó que tothom pot practicar l'esport que més li agradi i interressi.</p>	<p>Professionalització necessària (molt positiu)</p> <p>Futbol obrir portes professionalització altres esports</p> <p>Esports no lligats al gènere</p>
2. Què penses que és important de cara a fer que les jugadores comptin amb unes millors condicions (per exemple, baixa per maternitat)?	
<p>És important que les jugadores cada cop comptin amb més recursos. A l'igual que els nois, han de tenir un bon conveni, pujar el salari mínim (acabes treballant tota la setmana com altres feines), dret a ser mare (entra en qualsevol altra feina), totes les baixes regulades (a part de la de maternitat, que les altres estiguin també regulades dins de la Seguretat Social), cotitzar totes les hores treballades (a la llarga són moltes hores treballades i temps de la vida que ha de quedar constatat per altres feines que vulguis fer i la jubilació)</p>	<p>Més recursos</p> <p>Bon conveni</p>
3. M'agradaria comparar la situació del futbol femení a Espanya amb un altre país... quin em recomanes? Havia pensat EUA (però no sé si em costarà una mica trobar informació), <u>Anglaterra</u> o França.	
<p>Anglaterra va a anys llum respecte Espanya en termes de formació, nenes, professionalització, drets televisius, etc. Anglaterra està fent realment molt bé les coses en el futbol femení.</p> <p>També és la que més s'assembla a Espanya per timing de joc.</p>	<p>Anglaterra (molt més avançada)</p>
4. Alguna recomanació per aquest TFG? La idea que porto al cap és analitzar la situació actual del futbol femení (i veure perspectives de futur) i comparar-ho amb algun país capdavanter.	
<p>Professionalització lliga; veure com estava abans del conveni (i canvis amb aquesta nova lliga professional); línies de futur d'Anglaterra (bastant interessant).</p>	<p>Situació prèvia lliga</p> <p>Línies de futur</p>

8.2.2. Paula Garrido i Carlita Sanchez

Taula 21. Entrevista Paula Garrido i Carlita Sanchez.

ENTREVISTA PAULA GARRIDO I CARLITA SANCHEZ⁴⁷	
1. M'agradaria conèixer una mica les funcions que desenvolupes al Real Club Deportivo Espanyol de Barcelona i com hi has arribat.	Delegada RCDE Femení B
Sóc la delegada de l'Espanyol Femení B. Realitzo les tasques de gestió i organització de l'activitat esportiva de l'equip. Desplaçaments, enllaç entre club i jugadores, etc.	
2. Relacionat amb la pregunta anterior, tenies algun vincle previ amb el futbol, ja sigui des de la vessant o no esportiva?	Sentiment perico des de petita
El meu vincle amb el futbol té relació amb el seguiment dels equips del RCDE tant masculins com femenins. Des de petita he viscut el sentiment perico, ja que tota la meva família és de l'espanyol també, i he tingut molt interès i coneixement per aquest esport i club.	
3. Penses que la professionalització de la Reto Iberdrola és un element rellevant pel que fa a l'evolució del futbol femení? Per què? (Amb suport de Carlita Sanchez)	Professionalització 2a Divisió Creixement d'aquest esport
Sí! Seria un gran pas pel futbol Femení, ja que, en aquesta categoria hi ha un número gran de jugadores, que inverteixen, moltes hores i treballen com professionals, entrenant de matins, fent dobles sessions, viatjant quasi cada cap de setmana i que es tingués en consideració, faria créixer una mica més aquest esport. Pel fet que és la segona màxima divisió d'Espanya, i si ho comparem amb el masculí, aquesta ja es considera professional.	
4. Quins són els problemes més importants i/o habituals que es troben les dones com a jugadores quan estan en actiu? (Amb suport de Carlita)	Compaginar carrera esportiva i formativa (dificultats horaris) Salaris precaris i horaris complicats (compaginar-ho amb altra feina)
Un dels grans problemes que tenen les jugadores, és compaginar la seva carrera esportiva amb la seva carrera universitària, ja que, no tenen totes les facilitats que necessitarien. Si parlem, de jugadores de 1RFEF o 2RFEF, que són categories que no es consideren professionals, però que inverteixen un gran número d'hores, per el qual, això els dificulta, poder centrar-se al 100% en la seva carrera universitària, perquè, molts cops tenen dificultats amb els horaris i les pràctiques. A més, en aquestes categories els sous són precaris o nuls, i es fa molt complicat poder treballar en qualsevol lloc, perquè, tenen una disponibilitat molt complicada per tema horari, i número d'hores dedicades a l'entrenament i carrera.	

⁴⁷ Capitana Espanyol Femení B.

ENTREVISTA PAULA GARRIDO I CARLITA SANCHEZ	
5. Lligat a la pregunta anterior, què penses que és important de cara a fer que les jugadores comptin amb unes millors condicions (per exemple, baixa per maternitat)? (Amb Carlita)	
<p>És super important que les jugadores, comptin amb la major ajuda possible, tant en l'àmbit de visualització, fer que es pugui consumir més futbol femení a la televisió, més informació de tots els equips per xarxes socials, etc.</p> <p>Com a nivell de professionalització, si ser futbolista es considera una professió, millorar les condicions laborals, com el fet que van afegir, la baixa per maternitat, que es una gran ajuda i tranquil·litat per les jugadores, que el salari sigui digne per poder viure d'això, tenir regulats també els dies de descans que són necessaris.</p>	<p>Jugadores major ajuda possible</p> <p>Millora condicions laborals</p>

8.2.3. Olga García Pérez

Taula 22. Entrevista Olga García Pérez.

ENTREVISTA OLGA GARCÍA PÉREZ⁴⁸	
1. Penses que la professionalització de la Segona Divisió és un element rellevant pel que fa a l'evolució del futbol femení? Per què?	Professionalització 2a Divisió Nivell categoria Major competitivitat
Sí, sobretot perquè el rendiment de les futbolistes que més endavant pugin a Primera Divisió, va supeditat al nivell de la categoria. Cada vegada és més competitiva i això provoca que hi hagi més competitivitat i tot això a causa de la professionalització de la categoria.	
2. Quins són els problemes més importants i/o habituals que es troben les dones com a jugadores quan estan en actiu?	Més facilitats Salaris més baixos i recerca segona feina Universitats poques facilitats
Cada vegada hi ha menys problemes, tot i que encara n'hi ha, és cert que abans no ho havia els mateixos mitjans que ara i poc a poc hi ha més facilitats. Normalment, a primera divisió hi ha dedicació exclusiva perquè està regulat per un conveni col·lectiu, però a segona divisió, molts sous encara son baixos i això fa que moltes jugadores busquin un segon treball. A més a més, moltes d'elles son jugadores joves i provoca que estiguin estudiant i que moltes universitats no els donin facilitats.	
3. Lligat a la pregunta anterior, què penses que és important de cara a fer que les jugadores comptin amb unes millors condicions (per exemple, baixa per maternitat)?	Baixa per maternitat
Actualment ja hi ha baixa per maternitat, una vegada comuniqués que estàs embarassada, al club, passes a estar de baixa i CSD es fa càrrec de la nomina al club i automàticament, el club et dona una renovació d'un any més. Tot això, a Primera Divisió. A Segona Divisió, actualment desconec si això està present.	
4. Com creus que serà l'evolució del futbol femení en els propers anys (augment competència, nivell de jugadores, etc.)?	Creixement exponencial futbol femení Arribada jugadores estrangeres Major nivell i exigència
Està creixent de forma exponencial. Cada vegada hi ha més mitjans, la premsa s'involucra, els patrocinadors, els clubs porten mes recursos i tot això va en augment. A més a més, el fet que jugadores estrangeres vinguin a la lliga, fa que el nivell es multipliqui i l'exigència sigui major.	

⁴⁸ Jugadora DUX Logroño.

8.2.4. Rut Vilar

Taula 23. Entrevista Rut Vilar.

ENTREVISTA RUT VILAR	
1. Creus que la visibilitat que els mitjans de comunicació estan donant al futbol femení està en consonància amb el progrés que està experimentant aquest esport els darrers anys?	
<p>En el cas del FCB, per exemple, els mitjans que no són del club han de seguir unes polítiques més restrictives.</p> <p>Hi ha una sèrie de continguts -entrevistes post-partit, per exemple- que s'ho queden els mitjans de comunicació propis del club però s'ha de tenir en compte que aquests no tenen el potencial d'altres mitjans.</p>	Mitjans de comunicació no del FCB, polítiques molt restrictives
2. Relacionat amb la pregunta anterior, penses que els mitjans de comunicació estan disposats a donar la importància que es mereix el futbol femení -en base als èxits esportius- o és una mica reticent?	
<p>Espanya ha fet l'aposta per al futbol femení tard però forta, mentre que els Països Nòrdics, per exemple, la van fer fa molt però s'han quedat enrere.</p> <p>Clubs com el FCB, el Madrid i altres europeus tenen una tradició de futbol base (és un element molt important).</p> <p>Ara bé, la lliga espanyola, més enllà de la inversió feta els darrers anys, no serà una potència a curt termini perquè alguns dels actors implicats no acaben de creure en el futbol femení.</p> <p>Podem dir que hi ha una pressió social -a nivell polític s'ha d'aguantar- però no tothom que hi està apostant s'ho creu i, per tant, el creixement que s'està experimentant està sent lent.</p> <p>En aquest sentit, doncs, la Copa Mundial Femenina de Futbol 2023 serà un bon baròmetre de la situació actual del futbol femení.</p> <p>Relacionat amb la idea anterior, és important diferenciar entre el fenomen Barça i el seguiment del futbol en general, més enllà del suport que rep el club blaugrana.</p> <p>Comentar que aquest fenomen Barça no és un fenomen social que estiguin experimentant altres clubs europeus o, si més no, no al mateix nivell.</p>	<p>Espanya: aposta tardana però forta</p> <p>Tradició futbol base</p> <p>Creixement lent (no tothom qui aposta hi creu)</p> <p>Fenomen Barça i seguiment general</p>
3. Com valdria el fet que el mitjà de comunicació que té la totalitat dels drets televisius a Espanya sigui de pagament? Penses que pot suposar una petita barrera?	
<p>És cert que s'obté un major rendiment si el contingut s'emet en obert que no pas en tancat. De totes maneres, quan finalitzi l'acord vigent de DAZN -retransmet els partits en obert via YouTube- podria ser que aquest es prorrogués per continuar tenint el futbol sense que l'espectador hagi de pagar.</p>	Nova manera de funcionar

ENTREVISTA RUT VILAR	
Es podria dir que ens trobem davant d'una nova manera de funcionar (nova mentalitat).	
<p>4. Em podries definir els valors i descriure el comportament de l'afició que va a veure un partit de futbol? Amb què s'assembla i amb què es diferencia d'un partit de futbol masculí?</p> <p>L'ambient que es viu entre un partit de futbol femení i un de masculí té poques similituds.</p> <p>Pel que fa als partits de futbol femení, es tracta d'un públic familiar -hi ha molts nens i nenes- i, conseqüentment, la reacció és molt diferent (el comportament és molt menys agressiu).</p> <p>Endemés, les jugadores tenen un comportament molt més proper amb l'afició, si bé és cert que, probablement, s'anirà perdent a mesura que augmenti la popularitat de les jugadores (encara falta molt perquè la situació sigui similar a la dels jugadors).</p> <p>Indicar, també, que no és fàcil de mobilitzar el volum de gent que va a la final de la UEFA Women's Champions League (14.000 persones van viatjar a Torí per donar suport al FCB).</p> <p>Un altre element a destacar és que costa molt trobar samarretes de les jugadores del FCB. Això s'hauria d'explotar i cuidar més per tal que sigui un producte més accessible i amb una major visibilitat.</p>	<p>Públic familiar</p> <p>Jugadores comportament proper amb afició</p> <p>Dificultats samarretes jugadores</p>
<p>5. Altres notes destacades.</p> <p>Per als clubs com el FCB, els fitxatges més cars no els suposa un problema, els permetrà ser un equip competitiu durant anys i ajudarà a què tothom creixi.</p> <p>Paral·lelament, hi haurà una inversió pública per part del Consejo Superior de Deportes (CSD) per tal d'ajudar a la resta de clubs perquè construir i mantenir unes bones infraestructures costa molts diners. Un exemple d'aquesta mesura és tenir una empresa gran com a sponsor (Iberdrola).</p>	<p>Fitxatges més cars no problema</p> <p>Inversió CSD</p>

8.2.5. Maria Teixidor

Taula 24. Entrevista Maria Teixidor.

ENTREVISTA MARIA TEIXIDOR ⁴⁹	
<p>1. Menciona i justifica, breument, els elements que consideres clau de la professionalització del futbol femení a Espanya.</p>	<p>Aposta dels clubs</p> <p>Estructuració a nivell legislatiu</p>
<p>Per una banda, l'aposta ferma de diversos clubs per a aquesta professionalització i, òbviament, com no, el projecte que vam fer al FCB⁵⁰ i altres clubs, com l'Atlético de Madrid, l'Athletic Club de Bilbao, l'Espanyol, el Llevant. Han estat defensors i impulsors d'aquesta professionalització en els seus propis àmbits.</p> <p>Per altra banda, la professionalització està clar que tampoc pot donar-se sense l'impuls del govern i, per tant, el decret que professionalitza el futbol femení a espanya és un element clau perquè puguem ara estar parlant de molts altres temes i de concretar aquesta professionalització a dia d'avui.</p>	
<p>Lligat a la pregunta anterior, quines penses que són les barreres a la professionalització?</p>	<p>Barreres culturals molt fortes (fenomen nou)</p> <p>Diners públics (revertir falta d'inversió)</p> <p>Pugnes Federació Espanyola - LaLiga no ajuden</p> <p>Pla estratègic i d'acció molt convençut</p>
<p>Segueixen sent barreres culturals molt fortes que haurem d'anar vencent poc a poc i per la via dels fets. Es tracta d'un fenomen nou on, òbviament, totes les bretxes que la dona coneix en l'àmbit laboral doncs aquí són corregides i augmentades si comparem la Primera Divisió Femenina amb la Masculina.</p> <p>Jo sempre explico que el futbol masculí ha pogut créixer de la manera que ha crescut perquè s'hi han abocat molts diners públics des de fa moltes dècades i, això, és un clar avantatge per a aquest futbol professional per estar on està ara. Per tant, la principal barrera és una barrera històrica de falta d'inversió que s'ha de revertir per, d'alguna manera, revertir mites com que el futbol femení no genera o que les dones no generem recursos; per generar-los es necessita inversió i, per tant, un dels elements clau és que hi hagi aquesta inversió.</p> <p>Culturalment, tots els estaments de l'esport estiguin per la labor de col·laborar en aquesta professionalització i en aquest creixement.</p>	

⁴⁹ Directiva secció futbol femení FCB (gener 2018 - setembre 2020).

⁵⁰ Una de les primeres marques de clubs esportius a nivell mundial i que té una alta repercussió a alts nivells, sobretot mediàtic i de donar a conèixer el fenomen.

<p>Les guerres i pugnes contínues entre la Federació Espanyola i LaLiga de futbol masculí, qui s'ha fet càrrec de la comercialització dels actius de la lliga femenina de futbol i a part de la seva gestió⁵¹. Aquest conflicte històric no ajuda a què es puguin veure els avenços amb la velocitat que ens agradaria.</p> <p>La lliga femenina, de moment i fins on sabem, no estan repartint els diners aconseguits per altres clubs, la qual cosa dificulta que, d'alguna manera, puguin donar millors condicions a les seves futbolistes.</p> <p>Crec que cal un pla estratègic i d'acció molt convençut, ferm i aplicat amb coordinació entre els grans perquè es doni una gran professionalització i pacífica que pugui assolir tot el seu potencial.</p>	
<p>En cas que coneguis la situació d'altres lligues europees de futbol femení que siguin professionals, amb què penses que Espanya s'hi hauria de fixar especialment?</p> <p>La Lliga Mexicana ho està fent molt bé a nivell d'atracció d'audiències i públic; la Lliga anglesa ho està fent molt bé a l'hora de comercialitzar els seus actius i generació de rendiment, sobretot al voltant d'un pla estratègic molt seriós i molt aterrat que han posat en marxa.</p> <p>Crec que és important que no es perdin de vista referents d'aquest tipus per tal d'aprofitar tot el talent i les possibilitats d'expansió que té el futbol professional femení a Espanya.</p>	<p>Lliga Mexicana i Lliga anglesa</p> <p>Aprofitar talent i possibilitats d'expansió</p>
<p>Quin rol penses que haurien de tenir els mitjans de comunicació en vers a l'evolució del futbol femení?</p> <p>Ha estat i és importantíssim per a fer conèixer i visibilitzar aquesta realitat, per a donar a conèixer les futbolistes i per a normalitzar aquesta vessant del futbol.</p> <p>Els mitjans de comunicació relaten i generen històries i discursos i, en aquest sentit doncs, la complicitat dels mitjans de comunicació amb aquest desenvolupament i creixement és absolutament indispensable.</p>	<p>Conèixer i visibilitzar</p>
<p>També, en relació als mitjans de comunicació, consideres que donen el protagonisme que es mereix al futbol femení o encara és insuficient?</p> <p>És un protagonisme que ha anat creixent, no estem encara, òbviament, en la igualtat de tractament de les notícies del</p>	<p>Protagonisme creixent</p>

⁵¹ Només cal veure les persones que estan al càrrec.

<p>futbol masculí amb el femení però, poc a poc, es van obrint espais.</p> <p>Crec que també és molt important el reconeixement que estan les periodistes dones en aquest àmbit i, per tant, al fer-les participar també i donar-los més espai i més veu -com a comentaristes, analistes, redactores- per a poder donar la seva opinió i punt de vista sobre aquest fenomen.</p>	<p>Reconeixement periodistes dones</p>
<p>Què penses que li falta a la secció femenina de futbol del Futbol Club Barcelona per acabar-se de consolidar com un dels equips referents a nivell europeu?</p> <p>El Barça ja és un referent a nivell europeu, no hi ha cap dubte de la vàlua i del talent de les jugadores que formen part de l'equip i de la trajectòria que aquest equip ja té. Però sempre he i hem dit -i crec que és una evidència- que el que necessita el Barça per tal de lluir més a Europa és una lliga nacional molt competitiva, una lliga que realment li suposi un repte setmana rere setmana perquè això és el que t'ajuda a preparar els partits en competicions europees.</p> <p>Per tant, tot va una mica lligat a aquesta professionalització i aquest creixement de la lliga nacional ha ser una de les palanques de projecció i de creixement també encara més si es pot del Barça.</p>	<p>Vàlua i talent jugadores FCB</p> <p>Lliga nacional més competitiva</p>

8.2.6. Marta Cubí

Taula 25. Marta Cubí.

ENTREVISTA MARTA CUBÍ:	
1. Què penses que s'hauria de fer de cara a incrementar el nivell competitiu de la Primera Divisió Espanyola?	Nivell competitiu
2. Què penses que és important de cara a fer que les jugadores comptin amb unes millors condicions (per exemple, baixa per maternitat)?	Millors condicions jugadores
3. Quines consideres que són les barreres a la professionalització?	Barreres a la professionalització
4. Quin rol haurien de tenir els mitjans de comunicació en vers a l'evolució del futbol femení?	Mitjans de comunicació
5. Quins valors penses que aporta el futbol femení a la societat?	Valors futbol femení

8.2.7. Ferran Cabello

Taula 26. Ferran Cabello.

ENTREVISTA FERRAN CABELLO:	
1. Quan parreu de professionalitzar el club, a tots els nivells, en quin termini de temps aproximat esteu parlant? I quins agents s'hi veuran implicats?	Professionalització club
2. Quan parles de la infraestructura del club, a què et refereixes?	Infraestructures
3. Com definiries la importància que té l'afició en el camí que està fent el futbol femení? Quin creus que és el seu rol?	Afició
4. Com fitxa les jugadores?	Fitxatges
5. Quina és la vostra visió, més enllà de l'aposta directa pel femení per destacar com a club?	Visió club

8.3. Taula rodona⁵²

He inclòs la taula rodona sobre el futbol femení a la qual vaig tenir l'oportunitat d'assistir a la part final de l'annex perquè no es tracta d'un instrument propi (no vaig estar implicada en la seva organització) però sí que ha aportat informació interessant per a aquest projecte de recerca.

Així mateix, en la taula que es troba a continuació s'hi recull en quina línia van les anotacions recollides durant aquest esdeveniment.

Taula 27. Objectiu taula rodona futbol femení

TAULA RODONA	OBJECTIU
Taula rodona futbol femení	Incorporar en la meva anàlisi els elements considerats com a clau per part de dos entrenadors d'equips de la Primera Divisió de Futbol Femení d'Espanya.

Pel que fa a la taula rodona sobre el futbol femení, per mitjà d'aquest quadre he reflectit en quin moment de l'any (2022) es va celebrar aquesta trobada, com se'm va presentar l'oportunitat d'assistir-hi (no sóc entrenadora ni afiliada) i on va tenir lloc aquest acte.

Taula 28. Definició de la intervenció (taula rodona futbol femení).

INSTRUMENT	PERÍODE	CONTACTE	TROBADA
Taula rodona futbol femení	Novembre 2022	La Paula Garrido em va comentar que es faria aquest acte i em vaig posar en contacte amb la Federació Catalana de Futbol per si hi podia assistir (els vaig comentar la temàtica d'aquest TFG)	Presencial (a la seu de la FCF)

⁵² Taula rodona sobre el futbol femení celebrada a la seu de la FCF.

Taula 29. Taula rodona futbol femení.

TAULA RODONA FUTBOL FEMENÍ (JONATAN GIRÁLDEZ⁵³ I NATÀLIA ARROYO⁵⁴)	
Institucionalització i professionalització	Clau
Recursos i estructures clau per donar oportunitats a les jugadores per millorar.	Oportunitats jugadores
Creixement exponencial mediàtic (partits), consolidació entrenaments al matí (Real Societat), més inversió i aposta (increment personal i si ha de compartir només amb l'estructura femenina), promoció del futbol base (inversió primer equips no sigui a curt termini sinó que a llarg moltes més jugadores per tenir més possibilitats d'augmentar el nivell), ser jugadora professional implica molt més que només entrenar amb el primer equip.	Elements diferencials
Estructura mínimament rendible (si inversió surt rendible anima als clubs a apostar pel femení).	Inversió rentable
Exigència professional i staff enfocat al primer equip i estructura però sense compartir.	No compartit estructura
Creixement sostenible i progressiu (en funció de les necessitats que han requerit millors qualitats i recursos que s'han hagut de guanyar).	Necessitats (qualitats i recursos)
Espai preparació física compartida amb el Barça B masculí (programació condicionada), infraestructures (Zubieta), els clubs s'hi estan posant ara en el futbol femení (planificació i que el femení sigui franja respectable), camps gespa natural.	Dificultats
Servei mèdic estructurat i organitzat, donar valor al partit (passar per taquilla) o invitacions (assegurar-se públic), nivell mediàtic prou bo (premis col·lectius i individuals hi contribueixen), podcast, canal YouTube (més enllà de l'actualitat esportiva), xarxes socials (hi han entrat molt bé), gent connectada i inspirada pel que genera l'equip.	Millores
Partit Barça-Madrid Champions Camp Nou: resposta afició, tot el que va passar abans del partit (rebuda i al voltant de l'equip) i aficionat al camp després del xiulet final. Canvi de xip per entendre tot el que s'està aconseguint a nivell mundial.	Canvi de xip
Futbol esport rei en molts països (impacte empoderament de la dona), necessitat d'èxit per arrossegar gent, factor espectacle i connexió jugadora-aficionat/da (assistència partits).	Futbol femení

⁵³ Primer entrenador Futbol Club Barcelona (Primera Divisió Femenina d'Espanya).

⁵⁴ Primera entrenadora Reial Societat Femení (Primera Divisió Femenina d'Espanya).

D'entrada, comentar que la professionalització del futbol femení s'identifica com un element clau, però que el creixement d'aquest esport ha de ser sostenible i progressiu. Qualsevol evolució requereix una sèrie de recursos i estructures i, en el cas de les futbolistes, són oportunitats que s'han hagut de guanyar.

S'ha d'aprofitar que el futbol és l'esport rei en molts països (fet que està generant un impacte en l'empoderament de la dona) però, alhora, la necessitat d'assolir èxits és indiscutible per arrossegar a la gent, ja que el que es busca, en part, és el factor espectacle. Endemés, l'assistència als partits anirà vinculada a la connexió entre les jugadores i l'afició, motiu pel qual és un element a tenir molt en compte. Vinculat a aquesta última idea, el partit de la UWCL de la temporada anterior (2021-22) entre el FCB i el Reial Madrid va suposar un canvi de xip per entendre tot el que s'està aconseguint a escala mundial (rebuda de l'equip abans del partit i després del xiulet final).

Assenyalar que, en aquesta taula rodona, es va comentar que un element clau que influeix en els clubs a l'hora de decidir si invertir o no en el futbol femení és la valoració sobre la rendibilitat d'aquesta despesa.

Així mateix, hi ha una sèrie de millores que són imprescindibles, com ara un servei mèdic i estructurat; fer passar al públic per taquilla per donar valor al partit o distribuir invitacions per tal d'assegurar-se un mínim d'assistència; garantir un nivell mediàtic prou bo, gràcies als premis col·lectius i individuals, per exemple; publicació i difusió de contingut més enllà de l'actualitat esportiva via plataformes audiovisuals (podcast, canal de YouTube, etc.); la bona rebuda de les xarxes socials; gent molt connectada amb el futbol femení que s'inspira gràcies al que generen els equips.

En la línia del paràgraf anterior, exposar que, fruit del progrés que està vivint el futbol femení, hi ha un seguit d'elements que estan esdevenint diferencials, com per exemple, el creixement exponencial mediàtic que estan experimentant els partits; la consolidació dels entrenaments al matí (component que té una gran influència en el rendiment); una major inversió i aposta que es tradueix en un increment de personal i, en cas d'haver de compartir recursos es fa només amb l'estructura del femení; promoció del futbol base per tal de garantir

que la inversió en el primer equip sigui a llarg termini perquè, d'aquesta manera, les jugadores tindran més possibilitats d'augmentar el seu nivell; donar les màximes facilitats a les futbolistes perquè ser jugadora professional va més enllà d'entrenar amb el primer equip.

Per acabar, és necessari que, d'acord amb el que exigeix ser professional, l'staff estigui enfocat al primer equip. Els clubs s'estan dedicant al futbol femení, per mitjà de la planificació i fent que la secció femenina disposi d'una franja respectable, juntament amb l'habilitació de camps de gespa natural. S'ha de tenir en compte que molts clubs encara comparteixen l'espai de preparació física amb el filial masculí, fet que implica que la programació del femení estigui condicionada.